VYPRÁVĚNÍ O LENINOVI

LIDOVÉ NAKLADATELSVÍ
ORBIS
NAKLADATELSTVÍ PROGRESS

„Byl jsem vždy znovu nadšen jeho nezměrnou vitalitou a přímo bytostnou nenávistí ke každé podlosti, obdivoval jsem mladistvou náruživost, jíž naplňoval vše, co dělal," — snad jsou to právě tato slova Gorkého o V. I. Leninovi, jež nejlépe vystihují pocit čtenáře, který vzal do rukou tuto knihu.

Jejími autory jsou význační sovětští spisovalelé a publicisté. Mnozí z nich znali V. I. Lenina osobně. Ve sborníku najdete známé vzpomínky M. Gorkého, blízkého přítele V. I. Lenina, povídky věhlasných sovětských spisovatelů K. Fedina, A. Beka, E. Kazakeviče, M. Šagiňanové, J. Drabkinové, S. Antonova, I. Aramileva, akademika V. Bonč-Brujeviče. Ale obsahuje i vzpomínky dělníků, rolníků, vojenských zástupců, současníků V. I. Lenina, z nichž mnozí se s ním setkávali především v letech revoluce.

Ze stránek knihy vyvstává skutečný Lenin — vůdce revoluce a podivuhodně skromný, okouzlující člověk: Lenin v Kremlu při besedě s rolníky či zahraničními diplomaty, na mítinku dělníků v závodě, na lovu či v rodinném kruhu, uprostřed svých nejbližších.

VYPRÁVĚNÍ o LENINOVI

LIDOVÉ NAKLADATELSTVÍ, PRAHA
ORBIS, PRAHA
NAKLADATELSTVÍ PROGRESS, MOSKVA

Translation © J. Dienstbierová, J. E. Dlouhý, J. Hulák, Z. Krejčová, V. Kružíková, J. Kvapil, H. Müllerová, A. Nováková, A. Plavcová, L. Střihavková, H. Štěpánková. 1975.

© Издательство «Прогресс», 1975, с иллюстрациями

V. I. Lenin za studií na gymnasiu v kruhu své rodiny. Simbirsk, 1879

Čtyřletý V. I. Lenin se sestrou Olgou. Simbirsk, 1874

V. I. Lenin jako gymnasista. Simbirsk, 1887

V. I. Lenin a A. V. Lunačarskij ve skupině soudruhů po položení základního kamene k památníku Osvobozená práce. Moskva 1. máj 1920 →

ANATOLIJ LUNAČARSKIJ

Lunačarskij A. (1875—1933) — akademik, významný činitel sovětské kultury. V sedmnácti letech se stal členem sociálně-demokratické organizace, podílel se na vydávání bolševických listů Vpřed a Proletář pod vedením V. I. Lenina. Po vítězství Říjnové revoluce pracoval řadu let ve funkci lidového komisaře osvěty RSFSR.

Lunačarskij, významný publicista, historik ruské a západoevropské literatury, napsal řadu dramatických děl a vynikajících kritických studií o sovětské literatuře. V. I. Lenin vysoce hodnotil Lunačarského a říkal o něm: „Je to vzácně nadaná povaha. Kdykoli jde o něj, cítím, že je mou ‚slabou stránkou' ... Chtěl jsem říci, že ho mám rád, že je to znamenitý soudruh!"

VŮDCE PROLETÁŘSKÉ REVOLUCE

Idealističtí historikové a měšťáci vůbec vždycky měli a mají sklon domnívat se, že dějiny tvoří velké osobnosti. V první řadě pak osobnosti obdařené mocí, například carové a ministři. A pokud měli co činit s impozantními postavami revolucionářů, lidí, kteří se dobrali vrcholů moci zdola, připisovali pak i samotnou revoluci především talentu, energii nebo důvtipu a umění vůdců.

Marxistická historie vysvětluje historické události velkými společenskými procesy, nezávislými na vůli jednotlivce, a posléze peripetiemi třídního boje, přičemž pro relativní sílu jednotlivých tříd a charakter jejich zaměření je rozhodující jejich podíl na společenském produktu v každém daném okamžiku.

Z toho leckdo vyvozuje, že marxismus neponechává velikým osobnostem v dějinách žádnou úlohu a velké osobnosti prostě neuznává. Byla by to však přinejmenším ironie, kdyby význam velikých osobností neuznával právě marxismus, který sám svůj název odvozuje od jména velikého člověka.

Nikoli — marxistická historie a především marxistická praxe mají velmi pozorný vztah k osobnosti. Ústřední výbor naší strany, dříve než komukoli svěří i jenom trochu odpovědné postavení, nejvýš bedlivě posuzuje právě jeho osobnost, jak pokud jde o vyspělost, tak pokud jde o charakter organizátorských schopností.

Marxisté nejsou živelní. Vědí, že revoluci nelze udělat, že k revolucím dochází. Zároveň dobře chápeme, že revoluce může být neorganizovaná a chaotická, ale že také ve značné míře může být směrována jako cílevědomý tok a prodchnutá uvědoměním ne-li všech, kdo se na ní podílejí, tedy alespoň uvědomělostí jejího organizátorského předvoje. Síla proletariátu jako revoluční třídy, na rozdíl například od rolnictva, tkví právě v tom, že se lépe podřizuje organizovanosti a že ze svých řad snáze vyzdvihuje organizátory.

Proletariát, to je organizátorská třída, která si nejdříve

musela zemi vydobýt a nyní ji musí uspořádat... Tuto práci není samozřejmě s to provést bez určitého ústředního štábu, v němž by se soustřeďovaly veškeré informace a odkud by vycházely navzájem sladěné pokyny, kde by se ukládaly všechny nejcennější zkušenosti a kde by se vykrystalizoval pevný plán, který má být přetvořen ve skutečnost. A podobný štáb, nutně velmi početný, předpokládá, má-li být skutečnou plánující silou, sjednocující mozek a sjednocující vůli, ne snad obdařený nějakou právní autoritou, tedy naprosto ne nějakého monarchu nebo diktátora, nýbrž obdařený autoritou vyplývající z bohatství zkušeností, z nezlomnosti charakteru i z jasnozřivosti myšlení...

Lidové revoluce vynášejí do popředí ohromné vrstvy obyvatelstva, doposud odtržené od moci. Je nasnadě, že mezi těmito novými lidmi přirozeným výběrem vyroste určitý počet vysoce nadaných osobností.

Uvažte navíc, že v čele revolučního hnutí, dokud je v ilegalitě, stojí lidé prakticky nejvyšší, vrcholné statečnosti, procházející tvrdou školou konspirace a těžkého boje zdola — a bude vám jasné, proč velké revoluce nemohou nemít veliké vůdce.

Svět dosud nepoznal tak rozsáhlou a tak dlouhým bojem připravovanou revoluci, jako je sociální revoluce v Rusku... Už jen proto by bylo možné bezpečně předpokládat, že v čele takové revoluce musejí stanout lidé s velkým politickým talentem a mimořádně pevným charakterem.

Není tedy náhoda, že v čele naší strany stojí veliký člověk. Je to zákonité. V jeho schopnosti, v nepokořitelnosti jeho vůle se zračí jak rozmach naší revoluce, tak i zvláštní a jedinečné rysy její hlavní hybné síly — dělnické třídy.

ALEXANDRA KOLLONTAJOVÁ

Kollontajová A. (1872—1952) — sovětská diplomatka. Pracovala v revolučním hnutí od devadesátých let minulého století, aktivně se účastnila revolučních bojů v roce 1917. Blízká spolupracovnice V. I. Lenina.

Po revoluci byla lidovou komisařkou státní péče, tajemnicí mezinárodního ženského sekretariátu v Kominterně, zplnomocněnou představitelkou sovětského státu v Norsku, Mexiku a Švédsku.

Vzpomínky A. Kollontajové na revoluci roku 1917 a na V. I. Lenina byly nejednou vydány. V posledních letech jsme se s nimi seznámili ve zdramatizované formě, především ve filmu.

VELIKÁN DUCHA A VŮLE

Existují osobnosti — a v dějinách lidstva jich není tolik — které, zrozeny dozrálým katastrofickým dějem, samy poznamenávají celou epochu. K takovým velikánům ducha a vůle patří i Vladimír Iljič Lenin...

Ať jsou tito velikáni dějin sebesilnější, v jejich symboličnosti, v oné všestranně syntetizující podstatě, kterou ztělesňují, zaniká a rozplývá se všechno úzce individuální. Vůči nim jsou nepoužitelná obvyklá měřítka schopností, nedostatků a vášní, typická pro lidi téže epochy. Nejde tedy o osobní vlastnosti a schopnosti Vladimíra Iljiče Lenina, nýbrž o to, co symbolizuje... Jako v ohnisku v sobě shrnul všechno, čím revoluce vyjadřuje svou odhodlanost, mohutnost, nelítostnou ničivost i úpornou tvořivost. Všem, jimž je drahé to, co s sebou jako očistný vichr přináší dělnická revoluce, nemůže nebýt drahý a blízký také její symbol, její ztělesnění — Vladimír Iljič Lenin.

LENINŮV HLAS

První světová válka.

Druhá internacionála se zpronevěřila Marxovu odkazu a zradila zájmy dělnické třídy. Projevil se oportunistický charakter vedoucí síly Druhé internacionály — německé sociální demokracie, která si podala ruku s vlastní vládnoucí buržoazií a přistoupila na úplný třídní smír.

Zažila jsem a viděla na vlastní oči hanebnou zradu německé sociální demokracie na revolučním třídním boji. Byla jsem 4. srpna 1914 v Říšském sněmu a přede mnou se odehrál celý odporný výjev krachu předáků německé sociální demokracie, jejich hlasování pro válečný rozpočet a jejich příslib podpory vládě Bethmanna — Hollwega.

Omámení imperialistickou válkou zasáhlo mnohé. Dospělo to tak daleko, že hypnóza kompromisnictví a oportunismu se přenesla i na některé ruské politické emigranty; spěšně se vraceli do Ruska, aby se tam káli ze svých politických hříchů a projevili ochotu sloužit carské vlasti a podporovat politiku Mikuláše II. a jeho přisluhovačů.

Mne se zmocnila hrůza a zoufalství. Měla jsem pocit, že je všechno ztraceno. Atmosféra byla tak dusná a bezútěšná, že přede mnou jako by vyrostla zeď a zahradila mi každou další cestu. S Liebknechtovou pomocí se mi podařilo odejít z Německa do Stockholmu. Pořád jsem ještě věřila, že je možné zaktivizovat Druhou internacionálu proti světovým jatkám, avšak jaká má být naše politika a z čeho má vycházet, jsem nevěděla ani já, ani ostatní. Bloudili jsme jako v lese.

Za této situace všeobecného zmatku a rozpadu Druhé internacionály, do vítězného pokřiku buržoazních kapitalistických politických stran, velebících třídní jednotu, zaburácel jako hrom hlas Leninův. Sám proti celému světu svou nelítostnou analýzou odhalil jako na dlani podstatu imperialistické války, a co bylo ještě důležitější, jasně ukázal cestu i způsob, jak přeměnit tuto válku ve válku občanskou a v revoluci. Kdo chce mír, ten musí vyhlásit

válku oportunismu a rozloučit se s kompromisnictvím a s vlastní buržoazií.

Do Stockholmu přišlo ze Švýcarska několik čísel ústředního orgánu Sociální demokrat s Leninovými tezemi o válce a našich úkolech. Byl to jeden z nejvýznamnějších okamžiků mého života. Leninovy články rozbily na padrť zeď, do níž jsem bušila hlavou. Měla jsem pocit, že jsem vyšla z hluboké tmavé studny znova na slunce a uviděla před sebou svou další cestu. Byla jasná a zřetelná. Stačilo následovat v řadách revoluční dělnické třídy Vladimíra Iljiče. Teprve později jsme se dověděli, že Byro ÚV v Rusku se už prakticky řídilo Leninovými instrukcemi.

V oněch dnech se mi zdálo, že Lenin stojí nad celým lidstvem a dokáže svou mimořádnou intelektuální schopností vidět to, co zůstává utajeno nám všem. Pochopila jsem tenkrát jeho morální a duchovní smělost, nedbající překážek ani hranic. Čím níže klesali oportunisté, Kautský a jeho nejbližší nohsledové, tím výše se tyčila neohrožená a hrozivá postava člověka, který ukázal konkrétní cestu z celého toho krvavého chaosu.

V říjnu 1914 jsem Leninovi poprvé napsala. Jako odpověď jsem prostřednictvím jistého ruského soudruha dostala pokyn, abych se okamžitě zapojila do práce a spojila se ve Skandinávii s těmi socialisty, kteří jsou schopni realizovat další boj dělnické třídy v duchu Leninových zásad.

Zároveň jsem byla spolu se s. Š. pověřena úkolem organizovat ve Skandinávii stálé spojení mezi Leninem a Byrem ÚV, které působilo v Rusku. Toto spojení bylo skutečně navázáno a fungovalo až do chvíle, kdy se švédská konzervativní vláda Hammarskjöldova rozhodla zlikvidovat „bolševické centrum". Byla jsem zatčena, uvězněna v Kungsholmenu a vypovězena ze Švédska. S přispěním norských soudruhů se mi podařilo uchytit v norském městečku Holmenkollenu poblíž Osla. Z červeného domku nad fjordem letěly k Leninovi mé dotazy i brožury a články, které si objednal. V tom domku jsem také otvírala Leninovy dopisy, které mi posílal na adresy mých přátel. V témž červeném holmenkollenském domku jsme vypracovali rezoluci norské levice, schválenou Leninem a podporující levý Zimmerwald.

Když jsem v oněch letech přemýšlela o Leninovi, neviděla jsem v něm jenom člověka, ale ztělesnění živelné kosmické síly, přesunující tisícileté sociálně ekonomické vrstvy lidstva. Uzrával a konkretizoval se plán ohromného zvratu v sociálních vztazích a přestavby společnosti na nových principech.

Uprostřed imperialistické války se díky Leninovi začaly objevovat trhliny v sociální struktuře společnosti... Z Druhé internacionály nezůstal kámen na kameni, ale kolem Lenina už se shromažďovaly nové, svěží výhonky. A když jsem v letech 1915-16 od Lenina dostala úkol odvracet výkvět revolučně naladěné socialistické mládeže od zdiskreditované Druhé internacionály a seskupovat tuto mládež kolem levého Zimmerwaldu, ukázalo se, že je to mnohem snazší, než jsem předpokládala.

Dvakrát jsem pak přeplula Atlantský oceán, abych od Bostonu po San Francisco a od Philadelphie po Seattle pomáhala burcovat síly k boji proti imperialistickým jatkám a k podpoře platformy levého Zimmerwaldu.

VÁCLAV VOROVSKIJ

Vorovskij V. (1871—1923) — profesionální revolucionář, významný činitel bolševické strany, sovětský diplomat, publicista, literární kritik. Účastník revolučního hnutí od konce devadesátých let minulého století, spolupracovník Jiskry, jeden z věrných spolubojovníků V. I. Lenina. Po Říjnové revoluci zplnomocněný představitel sovětského státu v skandinávských zemích, později v Itálii a v dalších státech. Kromě skvělých vědeckých pojednání o ruských klasicích a o tvorbě M. Gorkého napsal řadu teoretických prací z estetiky.

V. I. ULJANOV-LENIN

Bouřlivé epochy historických zvratů přinášejí osobnosti, které jako by v sobě ztělesňovaly ducha doby. Tito lidé v sobě koncentrují a vyjadřují ono nové, nadcházející a vyšší, co si razí cestu a probojovává právo na existenci. Takovým člověkem je v naší epoše přechodu od kapitalismu k socialismu Vladimír Iljič Uljanov — Lenin.

Podoben pohádkovému stromu, zapustil mohutné kořeny hluboko v ruských pracujících masách, a přitom svým vrcholkem dosahuje až do nadoblačných výšin, kde jsou uloženy vědecké a kulturní hodnoty nashromážděné lidstvem za dlouhá tisíciletí. K zděšení jejich žreců a ochránců stahuje ty hodnoty bez respektu a bez okolků dolů k masám, z nichž berou živné látky jeho kořeny, a naopak, k ještě většímu zděšení oněch velekněží, vrhá do jejich tichých blankytných výšin opovážlivé a nesmlouvavé požadavky proletariátu.

Není divu, že se jeho jméno stalo symbolem osvobození dělnické třídy — nejen v Rusku, nejen v Evropě, ale na celém světě; není divu, že milióny očí, myšlenek, citů pracujících na celé zeměkouli směřují do zákoutí Kremlu, kde tyto myšlenky a pocity miliónů tajemně přetváří rozum a vůle jediného člověka v bojová hesla mas a v majáky mohutných lidových hnutí.

Jaká síla se skrývá v tomto jediném vyvoleném a jakou úctu a lásku k němu chovají ti, kdo v něm spatřují svého spolehlivého vůdce!

Stěží si lze představit dokonalejší spojení pronikavého myšlení, mohutné vůle a velkého citu: Lenin je jakoby vytesán z jediného kvádru, v němž není ani trhlinky. Všechno v něm je koncentrováno a zformováno k plnění jediného hlavního úkolu — sloužit věci proletariátu, vést ho na cestě k socialismu. A ať k němu přistupujete z kterékoli strany, nevyhnutelně nacházíte tutéž jedinou, avšak velkolepou myšlenku, která ho cele vstřebala a nenechala místo pro jiné zájmy.

V. I. Lenin je veliký teoretik. Důležité však je, že teorie pro něj nikdy nepředstavovala samoúčel jako pro mnohé profesionální vědce. Pohlížel na ni vždy jako na metodu poznávání onoho světa, v němž proletariát žije, se kterým zápasí. a který se snaží přetvořit. A právě v tomto těsném spojení teoretického myšlení a praktických potřeb mocné revoluční třídy se formuje příznačná pronikavost a výstižnost Leninových myšlenek, která mu umožňuje vydobýt z každé, zdánlivě i sebeabstraktnější situace účinnou zbraň a drtit jí nepřátele. Projevuje se tu ono skryté duchovní sepětí mezi třídou a jejím ideologem, v němž ideolog mladé, nastupující revoluční třídy nachází nevyčerpatelný zdroj tvořivých duchovních sil.

Díky onomu praktickému, hluboce životnému charakteru teoretického myšlení a díky onomu duchovnímu sepětí s masami má Lenin podivuhodný dar politické předvídavosti, totiž schopnost vytyčovat směr dějinného vývoje pro nejbližší dobu, určovat jeho perspektivy, nahlížet do „tajů" budoucnosti. Jako hlídka na strážní věži vidí už z dálky blížící se události a signalizuje je svým spolubojovníkům.

Je zcela samozřejmé, že s tímto darem historické předvídavosti a hlubokého smyslu pro život a myšlení mas je V. I. Lenin v politice skvělým praktikem. S velkým mistrovstvím dokáže shrnout nejnaléhavější požadavky chvíle do formy jasného hesla, předkládat masám prosté a pochopitelné úkoly, které přitom pomáhají řešit aktuální palčivé potřeby. Stejně jako zkušený kormidelník rychlými a obratnými pohyby kormidla vede loď v nebezpečném úseku plném skalisek, tak i on těmito praktickými hesly a úkoly usměrňuje živelný pohyb mas a bdělým okem sleduje, jak na tato opatření reagují a jak dalece jednotlivé fáze hnutí odpovídají celkovým tendencím a cílům. A jakmile určité heslo nesplnilo očekávání nebo naopak svůj úkol už splnilo, kormidelník stejně

V. I. Lenin v presidiu I. kongresu Kominterny v Kremlu. Březen, 1919

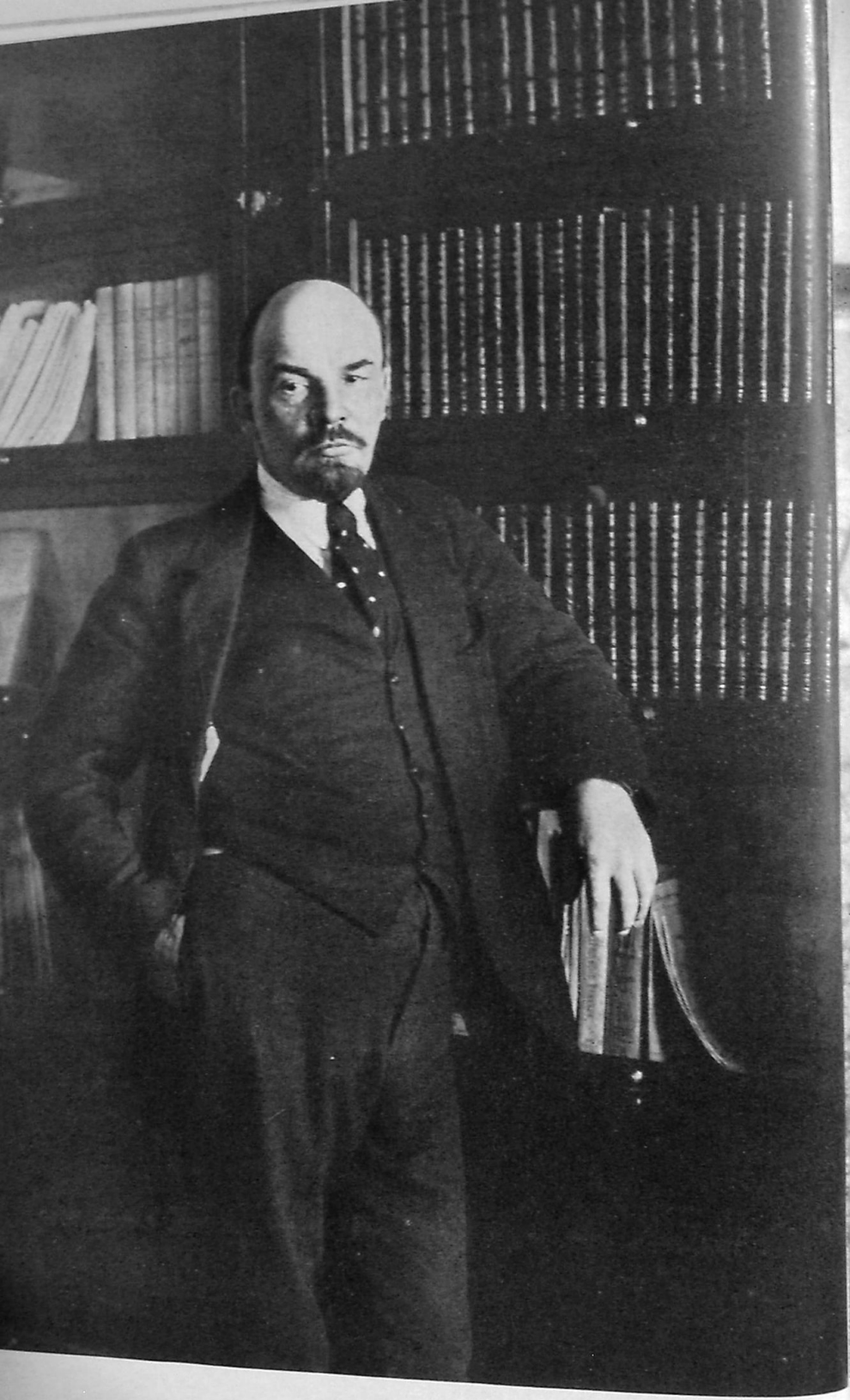

V. I. Lenin u knihovny ve své pracovně v Kremlu. Moskva, říjen 1918

V. I. Lenin a V. D. Bonč-Brujevič na kremelském nádvoří. Moskva, říjen 1918

V. I. Lenin na návštěvě u M. Gorkého na ostrově Kapri. Itálie, 1908

rychle a dovedně provede kormidlem nový manévr, vyhlašuje nové heslo, kterým mění směr myšlení a úsilí mas. A tyto odvážné manévry bývají někdy tak překvapivé, že dokonce i Leninovi blízcí spolupracovníci jsou v rozpacích a nevědí, zda tleskat nebo protestovat. Naštěstí pro nás skutečnost vždy vyvrátila jakékoliv pochybnosti.

Mohlo by se zdát, že Lenin je despota, který se zmocnil kormidla a neohlíží se na nikoho. Ale to by byl naprosto mylný názor. Mezi vyvolenci osudu, kterým dějiny vložily do rukou tak ohromnou moc nejen nad lidmi, nýbrž — a to je tisíckrát důležitější — i nad lidskými srdci, neexistoval ještě ani jediný, který by si v mechanismu státu tolik cenil člověka jako on. Pojímá jiné lidi stejně jako sebe, a to bývá někdy těžké, protože lidi často přeceňuje, předpokládá u nich stejnou titánskou sílu, jakou má on, a je mrzí, že zklamali jeho očekávání. Lenin však nikdy neučiní žádné rozhodnutí, nikdy se nerozhodne pro žádný krok, dokud nemá jistotu, že to není pouze jeho osobní názor, nýbrž výraz mínění mnoha jeho spolubojovníků. Lidé v jeho okolí, nebo i náhodní návštěvníci, často nemají tušení, kolik jejich kolektivních prožitků, kolik jejich zkušeností obsahují Leninovy myšlenky a Leninova rozhodnutí. A toto umění koncentrovat v sobě jako v ohnisku vydutého zrcadla zkušenosti a poznatky mnoha lidí a přetvářet je v laboratoři svého skvělého rozumu v myšlenky a hesla všem blízké, je jednou z jeho nejvzácnějších schopností.

Nedělají z něho však všechny tyto vlastnosti suchého politika, pro něhož jsou živí lidé jen loutky nebo figurky na šachovnici? Ani to ne. Lenin má rád lidi, s nimiž pracuje, s nimiž společně zápasí za blaho všech. Projevuje k nim velkou něžnost a starostlivost — tu mužnou něžnost, která si nepotrpí na sladká slova a vnější projevy. Ale i při tom si zůstává věrný: jakmile někdo opustí své místo, jakmile se z někoho stane dezertér, přestane pro Lenina existovat. Jeho vztah k lidem je dán bojem za věc

proletariátu v řadách komunistické strany, to je hlavní kritérium, to je ta pravda, kterou klade „výš než přítele Platóna“. A tady jsme u základního rysu jeho osobní etiky, rysu, který je na Leninově osobnosti tak charakteristický a přitažlivý. U Lenina neexistuje celkové a dílčí, neexistuje na jedné straně veřejný a na druhé — soukromý život. I v tomto ohledu je tesán z jediného kvádru. Vstoupil do veřejného života celý beze zbytku, nerozlučně s ním sepjal svou osobní existenci. Leninův osobní život je otrokem jeho veřejné činnosti. Není v něm místo pro vnitřní rozpory, tragédie ani kompromisy, pro nic z toho měšťáckého dědictví, co rozpoltilo život nejednoho revolucionáře z řad inteligence. A ta celistvost povznáší Lenina na takovou mravní výši, kam nejsou schopny dosáhnout ani pomluvy nepřátel.

Podat charakteristiku Lenina znamená popsat celé svazky, tolik se toho chce povědět o tomto tak prostém a jednolitém, a přitom tak bohatém a složitém muži. Pro tentokrát nechť však zůstane u pokusu vyjádřit v několika řádcích hlubokou úctu k tomu velkému člověku i lásku k soudruhovi a spolubojovníkovi, jak je cítíme my všichni, kdo jsme s ním pracovali a pracujeme v řadách komunistické strany.

VLADIMÍR BONČ-BRUJEVIČ

V. Bonč-Brujevič (1873—1955) — jeden z nejstarších členů komunistické strany. V roce 1917 aktivní účastník únorové a Říjnové revoluce. Dobře znal V. I. Lenina a po mnoho let s ním spolupracoval. Od prvních říjnových dnů až do roku 1920 byl Bonč-Brujevič přednostou kanceláře Rady lidových komisařů. Později byl šéfredaktorem nakladatelství Život a věda a organizátorem a ředitelem státního Památníku písemnictví. Je autorem mnoha prací z oblasti dějin revolučního hnutí v Rusku, literární vědy a etnografie.

JAK PSAL VLADIMÍR ILJIČ DEKRET O PŮDĚ

V době, kdy byl obsazován Zimní palác, měl Vladimír Iljič mnoho starostí s liknavou činností našich vojenských velitelů. Jakmile však přece jen svobodněji vydechl, objevil se, obklopen svými starými politickými přáteli, na zasedání Petrohradského sovětu dělnických a vojenských zástupců, které mělo být završením probíhajících událostí.

Jako kdyby se sneslo hromobití — i to je ještě slabé, ohromující vichřice lidských citů zavířila v sále, když se Vladimír Iljič objevil u řečnického pultu. Zasedání bylo zahájeno. A znovu pozdravy, znovu výkřiky, znovu radost... V tak bouřlivém a vroucím ovzduší probíhalo toto slavné historické zasedání.

Konečně jednání skončilo a my jsme pozdě v noci odešli do mého bytu přenocovat. Něco jsme pojedli, po večeři jsem se snažil připravit vše k odpočinku pro Vladimíra Iljiče, který byl nejen velmi rozrušen, ale i krajně vyčerpán. Stěží se mi podařilo přesvědčit ho, aby si lehl na mou postel v nevelkém pokoji, kde měl k dispozici psací stůl, papír, inkoust a knihovnu.

Sám jsem si lehl v sousední místnosti na pohovku, ale rozhodl jsem se neusnout, dokud nebudu mít naprostou jistotu, že Vladimír Iljič už spí. Kvůli většímu bezpečí jsem zamkl venkovní dveře a zajistil je na všechny řetězy, háčky a zámky, odjistil revolvery — bál jsem se, že by mohl do domu někdo vniknout a zajmout či snad zabít Vladimíra Iljiče; byla to přece naše první noc — dalo se očekávat všechno. Pro každý případ jsem si zaznamenal na kus papíru všechny telefony soudruhů, které jsem znal, telefon do Smolného, do jednotlivých dělnických výborů a odborových svazů, abych to snad ve chvatu nepopletl.

Vladimír Iljič už ve svém pokoji zhasl. Poslouchal jsem, zdali spí. Nic nebylo slyšet. Už jsem dřímal, ale než mě spánek úplně zmohl, zazářilo náhle v pokoji u Vladimíra Iljiče světlo. Slyším, jak téměř nehlučně vstal z postele a tichoučce přivřel dveře do mého pokoje. Když se

přesvědčil, že „spím“ (samozřejmě jsem nespal), tiše, po špičkách — aby nikoho nevzbudil — přistoupil k psacímu stolu, usedl, otevřel kalamář a ponořil se do práce nad jakýmisi papíry.

A psal, škrtal, četl, dělal si poznámky, opět psal a nakonec zřejmě začal psát na čisto. Už začínalo svítat a klubalo se šedé petrohradské podzimní jitro, když Vladimír Iljič zhasl světlo, lehl si do postele a usnul.

Ráno, když jsme vstávali, požádal jsem všechny, aby se chovali tiše, protože Vladimír Iljič pracoval celou noc a jistě je krajně vyčerpán. A tu náhle, když jsme to nejméně čekali, objevil se v pokoji již oblečený, energický, svěží, čilý, radostný a žertující.

„Blahopřeji vám k prvnímu dni socialistické revoluce!“ — gratuloval nám všem a na jeho tváři nebyla patrna žádná únava — jako kdyby se velkolepě vyspal. Ve skutečnosti však spal nejvýše dvě tři hodiny, a to po takovém hrozně vysilujícím dvacetihodinovém pracovním dni. Když se všichni shromáždili, aby si vypili šálek čaje, a když přišla Naděžda Konstantinovna, která u nás také nocovala, Vladimír Iljič vyňal z kapsy pečlivě přepsané lístky a přečetl nám svůj proslulý Dekret o půdě.

„Teď už jen zbývá jej vyhlásit a seznámit s ním všechen lid! Ať si ho potom zkusí vzít nazpátek! Ne, žádná moc by nebyla schopna vzít tento dekret rolníkům a vrátit půdu statkářům. To je nejzávažnější vymoženost naší Říjnové revoluce. Agrární revoluce bude uskutečněna a zaručena ještě dnes.“

Když kdosi namítl, že se jistě vyskytne ještě mnoho místních nepořádků a bojů kvůli půdě, okamžitě odpověděl, že to všechno jsou už maličkosti, to všechno se zvládne, jen když lidé pochopí princip a přijmou ho za svůj. A začal podrobně vykládat, že tento dekret rolníci zvláště dobře přijmou, poněvadž do jeho základu vložil jejich vlastní požadavky, které tlumočili svým poslancům a které se odrazily v celkových požadavcích na sjezdu sovětů.

„To všechno byli eseři. Jistě řeknou, že jsme to převzali od nich,“ poznamenal kdosi.

Vladimír Iljič se usmál:

„Ale jen ať to řeknou. Rolníci stejně pochopí, že všechny jejich oprávněné požadavky vždycky podpoříme. Musíme se co nejvíc sblížit s rolníky, seznámit se s jejich životem, s jejich přáními. A budou-li se smát nějací hlupáčkové — ať se smějí. Monopol na rolníky jsme eserům nikdy nedali. My jsme hlavní vládní strana — a hned po diktatuře proletariátu je rolnická otázka otázkou nejdůležitější.“

Ještě týž den večer bylo nutno Dekret o půdě vyhlásit na sjezdu. Bylo rozhodnuto, že bude okamžitě přepsán na stroji, aby mohl být odevzdán do novin a zítra zveřejněn. Tehdy vznikla Leninova myšlenka opublikovat nejen nový dekret, ale uveřejňovat nadále ve všech novinách veškeré vládní zprávy a nařízení.

Zároveň se měl ihned vytisknout jako samostatná brožura v nákladu nejméně 50 000 a rozdávat především vojákům vracejícím se na vesnice, neboť jejich prostřednictvím mohl nejrychleji vniknout do nejširších mas. To bylo skutečně skvěle splněno hned v následujících dnech.

Brzy nato jsme se vydali do Smolného, nejprve pěšky, pak tramvají. Vladimír Iljič zářil radostí, když viděl bezvadný pořádek na ulicích; netrpělivě očekával večer. Když Druhý všeruský sjezd přijal Dekret o míru, přečetl Lenin se zvláštní pečlivostí Dekret o půdě. Byl nadšeně a jednomyslně přijat sjezdem.

Okamžitě po hlasování jsem po zvláštních kurýrech rozeslal dekret do všech petrohradských redakcí, pak poštou a telegrafem do dalších měst. Naše noviny ho vysadily přednostně, a tak ráno ho již četly statisíce a milióny lidí a pracující ho přijímali s nadšením. Buržoazie syčela a štěkala ve svých novinách. Ale kdo ji tehdy bral na vědomí?

Vladimír Iljič triumfoval.

„Jenom sama tato skutečnost," — říkal — „zanechá stopu v našich dějinách na dlouhá léta."

Epocha nejbohatší revoluční činnosti začala vskutku úspěšně. Vladimír Iljič se o Dekret o půdě zajímal ještě dlouhou dobu, vždy chtěl vědět, kolik exemplářů — mimo noviny — je rozšířeno mezi vojáky a rolníky. Dekret byl mnohokrát přetiskován jako brožura a bezplatně rozesílán v mnoha exemplářích nejen do gubernských a újezdních měst, ale i do všech ruských volostí.

Dekret o půdě skutečně vstoupil do všeobecného povědomí, patrně ani jeden zákon u nás nebyl znám tak široké veřejnosti jako zákon o půdě — jeden z nejzákladnějších zákonů našeho nového, socialistického zákonodárství, jemuž Vladimír Iljič věnoval tak mnoho sil a energie a jehož významu si tolik cenil.

SOVĚTSKÝ STÁTNÍ ZNAK

Vytvořit státní znak naší sovětské země byl velmi závažný úkol, neboť tento znak se měl svým obsahem rozhodně lišit od všeho toho, co bylo ve znacích kapitalistických států.

Na předsednictvo Rady lidových komisařů přišel návrh znaku, vypracovaný jako akvarel. Byl stejně okrouhlý, s týmiž symboly jako dnes, ale měl uprostřed dlouhý obnažený meč. Zdálo se, jako by meč pokrýval celý znak. Ústil svou rukojetí do svazku snopů v dolní části znaku a zúženým koncem se dotýkal slunečních paprsků rozbíhajících se přes celou horní část ornamentu.

Vladimír Iljič byl ve své pracovně a hovořil s J. M. Sverdlovem, F. E. Dzeržinským a některými dalšími soudruhy, když náčrt znaku položili před něj na stůl.

„Co to je, znak?... To jsem zvědav!" — naklonil se nad stůl a upřel pohled na skicu. My ostatní jsme obklopili Vladimíra Iljiče a se zájmem se dívali na návrh znaku, který předložil výtvarník ze státní tiskárny.

Na první pohled znak vypadal pěkně. Na rudém pozadí se třpytily paprsky vycházejícího slunce, lemované půlkruhem pšeničných snopů. Uvnitř snopů bylo zřetelně vidět srp a kladivo; nad znakem vévodil, jako memento ostražitosti, nabroušený ocelový meč, protínající znak odshora dolů.

„To je zajímavé!" — řekl Vladimír Iljič. — „Nápad by byl, ale proč je tam ten meč?" — a podíval se na nás na všechny.

„Bijeme se, bojujeme a budeme bojovat, dokud neupevníme diktaturu proletariátu a dokud nevyženeme z naší země bělogvardějce i interventy; ale to vůbec neznamená, že válka, soldateska, vojenské násilí budou někdy u nás panovat. Dobývat nepotřebujeme. Dobyvačná politika je nám naprosto cizí; nikoho nenapadáme, ale bráníme se proti vnitřním i vnějším nepřátelům. Naše válka je válkou obrannou — meč není naším symbolem. Pevně ho v rukou držet musíme, abychom byli s to ubránit náš prole-

tářský stát do té doby, dokud u nás budou nepřátelé, dokud nás napadají, dokud nám vyhrožují, ale to neznamená, že tomu tak bude vždy...

Socialismus zvítězí ve všech zemích — to je nesporné. Bratrství národů bude vyhlášeno a uskutečněno na celém světě — ale meč nepotřebujeme, opravdu není naším symbolem..." — opakoval Vladimír Iljič.

„Ze znaku našeho socialistického státu musíme meč odstranit..." — pokračoval, a dobře naostřenou černou tužkou ho přeškrtl korektorským znaménkem, které opakoval v pravém okraji návrhu.

„Ale jinak je to pěkný znak. Myslím, že můžeme návrh schválit — pak o něm ještě pouvažujeme v Radě lidových komisařů — ale to všechno je třeba udělat rychle..."

A podepsal skicu.

Vrátil jsem skicu výtvarníkovi s prosbou, aby znak přepracoval.

Když nám byl obrázek dodán podruhé — bez meče —, rozhodli jsme se ukázat ho sochaři Andrejevovi. Považoval za nutné udělat několik technických úprav, překreslil znak, zhustil snopy obilí, zvýraznil zářící paprsky slunce, a vůbec vše provedl jaksi plastičtěji, výrazněji.

Státní znak RSFSR byl schválen těsně na počátku roku 1918.

MAXIM GORKIJ

K prvnímu setkání vůdce ruské revoluce V. I. Lenina s velikým proletářským spisovatelem M. Gorkým (1868—1936) došlo roku 1905 v Petrohradě. Blíže se poznali na londýnském sjezdu strany v roce 1907, o čemž Gorkij podrobně vypráví ve své črtě. Oba tyto muže pojilo velké přátelství a nejhlubší vzájemná úcta. V. I. Lenin vysoce hodnotil tvorbu M. Gorkého. „Není pochybnosti," — psal v roce 1917 — „že Gorkij je obrovský umělecký talent, který přinesl a přinese mnoho užitku světovému hnutí proletariátu."

Pro náš sborník je stať M. Gorkého zkrácena.

V. I. LENIN

Vladimír Lenin zemřel.

Dokonce i někteří z tábora jeho nepřátel poctivě uznávají, že Leninovou smrtí ztratil svět člověka, který ze všech svých velkých současníků nejvýrazněji v sobě ztělesňoval genialitu.

Všechno, co jsem o něm napsal krátce po jeho smrti, psal jsem sklíčen, nakvap a špatně. Ledacos jsem nemohl napsat z důvodů taktu, doufám naprosto pochopitelných. Byl to člověk prozíravý a moudrý; a „v mnohé moudrosti je mnoho smutku".

Viděl daleko vpřed. Ve svých úvahách a rozmluvách o lidech v letech 1919-1921 nezřídka správně uhodl předem, jací budou za několik let. Nebyl jsem vždy dost ochoten věřit jeho předpovědím, často byly i dost urážlivé, ale pohříchu nemálo lidí se vskutku zachovalo tak, jak je ve své skepsi charakterizoval. Mé vzpomínky na něho byly napsány nejen špatně, ale i nesystematicky, s trapnými mezerami. Měl jsem je začít londýnským sjezdem, oněmi dny, v nichž Vladimír Iljič přede mnou vyvstal ostře osvětlen pochybnostmi a nedůvěrou jedněch a zjevným nepřátelstvím, ba i nenávistí druhých.

Podnes ještě stále jasně vidím holé stěny dřevěného kostela na londýnské periférii, komického svou nuzotou, a gotická okna nevelkého úzkého sálu, podobajícího se učebně chudé školy. Ta budova připomínala kostel jen zvnějšku, vevnitř však nebyly pražádné předměty bohoslužebné; ani nevysoká katedra kazatelova nebyla umístěna v čele sálu, nýbrž u vchodu do něj, mezi dvěma dveřmi.

Až do onoho roku jsem se s Leninem nesetkával a ani jsem nečítal, co napsal, tak často, jak bych byl měl. Avšak to, co se mi podařilo přečíst, a zvláště pak nadšená vyprávění soudruhů, kteří ho znali osobně, mocně mě k němu přitahovalo. Když nás vzájemně představili, Lenin mi stiskl pevně ruku, a zkoumaje mě proni-

kavým pohledem, oslovil mě žertovně tónem dávného známého:

„To je dobře, že jste přijel. Máte přece rád pranice? Tady dojde k pořádné mele.“

Představoval jsem si Lenina trochu jiného. Cosi na něm postrádám. Vyslovuje vadně „r“, ruce si vsunul téměř do podpaží a stojí tu v póze ruského písmene Ф. A vůbec je všecek jaksi příliš prostý, necítím v něm nic „vůdcovského“. Jsem totiž literát. Mé povolání mě zavazuje všímat si maličkostí a tato povinnost se mi stala zvykem mnohdy již nepříjemným.

Když mě „předváděli“ G. V. Plechanovovi, ten stál s rukama zkříženýma na prsou a změřil mě přísným, znuděným pohledem, jakým asi učitel unavený povinnostmi vítá dalšího nového žáka. Řekl mi docela všední frázi: „Patřím k obdivovatelům vašeho talentu.“ Kromě těchto slov nepověděl nic, co by mi uvízlo v paměti. A pak po celou dobu sjezdu ani v něm, ani ve mně nevznikla touha pohovořit si „od srdce“.

Zato tento lysý, ráčkující, hranatý a pevný člověk, s laskavě pobleskujícíma podivuhodně živýma očima, který si jednou rukou třel sokratovské čelo a druhou rychle tiskl mou pravici, se ihned rozhovořil o nedostatcích mé knihy Matka; ukázalo se, že ji přečetl v rukopise, jejž si vypůjčil od I. P. Ladyžnikova. Řekl jsem mu, že jsem při psaní knihy měl naspěch, ale ani jsem mu nestačil vysvětlit, proč jsem tak spěchal; Lenin, přisvědčiv kývnutím, vysvětlil to sám. Schválil, že jsem si pospíšil, takové knihy bylo zapotřebí, mnoho dělníků se zúčastňovalo revolučního hnutí jen neuvědoměle, živelně a četba Matky jim teď bude velmi prospěšná.

„Je to skutečně aktuální kniha.“ To byla jediná, pro mne však nesmírně cenná poklona, kterou mi učinil. Potom se s věcným pochopením začal vyptávat, zdali se Matka překládá do cizích jazyků a do jaké míry knihu pokazila ruská i americká cenzura. Když zvěděl, že bylo

usneseno stíhat autora soudně, zprvu se trochu zamračil, ale poté pohodil hlavou, zavřel oči a rozesmál se jakýmsi neobyčejným smíchem.

Pak Vladimír Iljič vstoupil spěšně za katedru, a špatně vyslovuje „r“, pronesl: „Soudruzi!“ Zdálo se mi, že nemluví dobře, avšak již minutu poté — stejně jako ostatní — byl jsem pohlcen jeho řečí. Poprvé jsem slyšel, že lze hovořit i o nejsložitějších politických otázkách tak prostě. Tento muž se nepokoušel tvořit krásné fráze, nýbrž podával každičké slovo jako na dlani a úžasně snadno odhaloval jeho přesný smysl. Bylo by velmi těžké vylíčit neobyčejný dojem, jejž Vladimír Iljič vzbuzoval.

Jeho paže, vztažená vpřed a trochu pozvednutá, jeho dlaň, jež jako by vážila každé slovo, prosévala fráze odpůrců a nahrazovala je pádnými tezemi, důkazy práva i povinnosti dělnické třídy jít vlastní cestou, a ne někde vzadu nebo dokonce po boku liberálního měšťáctva — to vše bylo tak neobyčejné a Lenin to říkal jaksi ne za sebe, ale opravdu z vůle dějin. Plynulost, celistvost, přímost a síla jeho řeči, celá jeho postava za katedrou — představovaly takřka dílo klasického umění; bylo v tom vše potřebné a nic zbytečného, žádné ozdoby — a jestliže snad byly, pak je nebylo vidět, neboť byly stejně přirozeně nutné jako dvě oči v hlavě nebo pět prstů na ruce.

Časově byla jeho řeč kratší než proslovy řečníků, kteří mluvili před ním, zato dojem z ní byl mnohem mocnější; nepociťoval jsem to snad jen já, také za mnou si nadšeně šeptali: „Silná řeč!“ Tak tomu vskutku bylo. Každý jeho argument se rozvíjel sám ze sebe, silou, jež tkvěla přímo v něm.

Menševici bez ostychu dávali najevo, že jim je Leninův projev nepříjemný — a on sám ještě víc. Čím přesvědčivěji dokazoval, že k tomu, aby bylo možno všestranně ověřit praxi, je třeba, aby strana dosáhla vrcholu revoluční teorie, tím rozzlobeněji ho rušili.

„Na sjezdu se nefilozofuje!“

„Nepoučujte nás, nejsme gymnazisté!“

Zvláště se přičiňoval jakýsi statný, vousatý muž s tváří kramáře. Vyskakoval z lavice a zajíkavě křičel:

„S-pik-lenci! Hrajete si tu na s-piklence! Blanquisté.“

Rosa Luxemburgová však pochvalně přikyvovala. Na jednom z pozdějších zasedání velmi dobře menševikům řekla:

„Vy nestojíte na marxismu, vy na něm sedíte, ba dokonce na něm ležíte.“

Sálem se šířil zlý, horký van podráždění, ironie a nenávisti, stovky zraků vrhaly na postavu Vladimíra Iljiče nejrůznější záblesky. Nebylo však patrno, že ho nepřátelské výpady rozrušují. Mluvil sice vášnivě, ale pádně a klidně. Teprve po několika dnech jsem poznal, co přemáhání ho stál ten vnější klid. Bylo velmi podivné a trapné pozorovat, že nepřátelství k němu budí právě přirozená myšlenka, že jedině z vrcholu teorie může strana jasně rozpoznat příčiny svých vnitřních rozporů. Vznikal ve mně dojem, že každý den sjezdu přidává Vladimíru Iljiči stále nové a nové síly a činí ho čilejším, sebejistějším; že jeho projevy znějí den ze dne tvrději a že nálada bolševické části účastníků sjezdu se stává rozhodnější a přísnější. Kromě jeho projevů mě téměř stejně vzrušila překrásná řeč Rosy Luxemburgové, ostře zaměřená proti menševikům.

Volné minuty a hodiny trávil Lenin mezi dělníky a vyptával se i na nejmenší podrobnosti jejich života.

„Nu, a co ženy? Jsou jistě plně v zajetí domácích starostí? Nebo se snad přece trochu učí a čtou?“

V Hyde Parku se několik dělníků, kteří viděli Lenina poprvé, rozhovořilo o jeho vystupování na sjezdu. Kterýsi z nich výstižně řekl:

„Nevím, dost možná, že dělníci tady v Evropě mají ještě druhého stejně moudrého člověka — Bebela nebo kdovíkoho. Ale že by měli druhého člověka, kterého bych si rázem tak zamiloval jako tohohle, tomu nevěřím.“

Jiný dělník dodal s úsměvem:

„Ten je náš!“

Kdosi mu namítl:

„Také Plechanov je náš.“

A uslyšel jsem trefnou odpověď:

„Plechanov je náš učitel, náš pán, kdežto Lenin je náš vůdce a soudruh.“

Kterýsi mladý hoch humorně podotkl:

„Plechanovovi trochu překáží jeho salónní kabát.“

Přihodilo se i toto: Cestou do restaurace zastavil Vladimíra Iljiče dělník menševik a na cosi se ho vyptával. Iljič zpomalil krok a ti, kdo ho provázeli, šli napřed. Když asi po pěti minutách přišel Lenin do restaurace, vyprávěl zachmuřeně:

„Je to věru divné, že se takový naivní hoch dostal na sjezd strany. Ptá se mne, co prý je vlastně hlavní příčinou našich rozporů. Tak jsem mu řekl: ‚Vaši soudruzi touží zasedat v parlamentě, kdežto my jsme přesvědčeni, že se dělnická třída musí připravovat k boji‘. Myslím, že to pochopil.“

Naše nevelká společnost obědvala vždy v jedné a téže malé, levné restauraci. Povšiml jsem si, že Vladimír Iljič jídá velmi málo: dvě tři míchaná vajíčka, kousek šunky a k tomu sklenici hustého černého piva. Dalo se tedy soudit, že o sebe dbá pramálo, zato mě přímo překvapovala jeho podivuhodná starostlivost o dělníky. Jejich stravováním byla pověřena M. F. Andrejevová a té se Lenin ptával:

„Co myslíte, nemají soudruzi hlad? Ne? Hm, hm... Ale snad by se obložené chlebíčky měly dělat větší?“

Jednou přišel do hotelu, v němž jsem bydlil, a najednou vidím, že starostlivě ohmatává lůžko.

„Copak to děláte?“

„Ale dívám se, jestli prostěradla nejsou vlhká.“

Ani jsem hned nepochopil, k čemu potřebuje vědět, jaká v Londýně mají prostěradla. Mé rozpaky mu neušly, i vysvětlil mi:

„Musíte si dát pozor na zdraví.“

Na podzim roku 1918 jsem se otázal sormovského dělníka Dmitrije Pavlova, který rys Leninovy povahy je podle jeho názoru nejvýraznější.

„Prostota. Je prostý jako pravda."

Řekl to jako něco dobře promyšleného, dávno uváženého.

Je známo, že nejpřísněji posuzují člověka ti, kteří jsou s ním v nejbližším pracovním styku. Avšak Leninův šofér Gil, muž, který prožil ledacos, mi řekl:

„Lenin je zvláštní. Jiný než ostatní lidé. Vezu ho po Mjasnické, je tam takový nával vozidel, že sotva jedu, bojím se, že mi pochroumají vůz, houkám a rozčiluji se. On otevřel dvířka, dostal se ke mně po stupátku — nic nedbal, že ho mohli srazit — a domlouvá mi: ‚Prosím vás, Gile, buďte klidný, jeďte jako ostatní.' Jsem starý šofér a vyznám se v lidech, ale tohle nikdo jiný neudělá."

Těžko najít slova a vylíčit onu přirozenost a pružnost, s jakými všechny Leninovy dojmy splývaly v jediný proud.

Jeho mysl se obracela — podobně jako střelka kompasu — svým hrotem vždy k třídním zájmům pracujících. V Londýně nám vybyl jeden volný večer a naše malá společnost si zašla do music hallu, do lidového divadélka. Vladimír Iljič se při vystoupení klaunů a excentriků s chutí a nakažlivě smál. Na jiná čísla programu se díval lhostejně, zato zvláště pozorně sledoval, jak dělníci v Britské Kolumbii porážejí stromy. Malá scéna představovala lesní tábor a před ním na zemi dva zdraví chlapíci v minutě přesekali kmen stromu, který měl asi metr v objemu.

„Nu ovšem, tohle je pro publikum; ve skutečnosti nemohou pracovat tak rychle," řekl Iljič. „Je však jasné, že i tam pracují jen sekerami a že i tam obracejí takto spousty dřeva v třísky, které nejsou k ničemu. A to pak jsou kulturní Angličané!"

Rozpovídal se o anarchii ve výrobě za kapitalistického

řádu, o obrovském procentu surovin, jež přicházejí nazmar, a skončil politováním, že se dosud nikdo nedovtípil napsat o tom knihu. Mně bylo v té myšlence cosi nejasné, ale ani jsem se nestačil Vladimíra Iljiče zeptat, protože zas již zajímavě mluvil o excentrismu jako o zvláštním útvaru jevištního umění.

„Je v tom jakýsi satirický nebo skeptický poměr ke všemu, co se obecně uznává, jakási snaha obrátit to naruby a trochu to znetvořit, ukázat nelogičnost nejvšednějších věcí. Je to sice strojené, ale zajímavé."

Asi o dva roky později, když rozmlouval na Capri s A. A. Bogdanovem-Malinovským o utopickém románě, Lenin mu řekl:

„Vy byste měl napsat pro dělníky román o tom, jak kapitalističtí dravci zpronevěřili bohatství lidu — veškerou naftu, všechno železo, dříví i uhlí, a tím zemi vyloupili. To by byla velmi užitečná kniha, siňore machisto!"

Když jsme se v Londýně loučili, Vladimír Iljič mi řekl, že si určitě přijede na Capri odpočinout.

Ale dříve než se tam vypravil, uviděl jsem ho ještě v studentském bytě o dvou pokojících v Paříži. Byl to studentský byt jen podle rozměrů, jinak v něm byla čistota a přísný pořádek. Naděžda Konstantinovna nám uvařila čaj a potom kamsi odešla. Zůstali jsme sami dva. Tehdy se právě rozpadlo Znanije a já jsem si přijel s Vladimírem Iljičem pohovořit o zřízení nového nakladatelství, které by podle možnosti sjednotilo všechny naše literáty. Do zahraniční redakce nakladatelství jsem navrhoval Vladimíra Iljiče, V. V. Vorovského a ještě kohosi, v Rusku pak je měl zastupovat V. A. Děsnickij-Strojev.

Soudil jsem, že bude nutno napsat větší počet knih o dějinách západních literatur i o literatuře ruské a knihy o dějinách kultury, jež by poskytly dělnictvu bohatý materiál pro sebevzdělání i propagandu.

Avšak Vladimír Iljič poukázal na cenzuru a na obtíž zorganizovat k tomu vlastní lidi a obrátil mi ten plán vniveč. Většina soudruhů je příliš zaneprázdněna praktickou stranickou prací a na psaní nemá kdy. Ale hlavním a nejpřesvědčivějším jeho argumentem pro mne bylo asi to, že není doba na tlusté knihy. Takové knihy čítá inteligence, a ta jak známo přechází teď od socialismu k liberalismu a není v naší moci změnit směr cesty, kterou si zvolila. My potřebujeme noviny a brožury; dobré by bylo obnovit knihovničku Znanija, ale v Rusku to nelze podniknout pro cenzuru a tady zas pro nesnáze s přepravou. Musíme rozhodit mezi lid desetitisíce, ba statisíce letáků, a takovou hromadu nelze ilegálně převézt. Proto vyčkejme s vydavatelstvím do lepších časů.

S překvapující, jemu vždy vlastní živostí a jasností začal mluvit Lenin o dumě, o kadetech, kteří „se stydí být okťabristy", o tom, že „mají před sebou jen cestu doprava", a posléze uvedl řadu důvodů pro předpověď, že se blíží válka a „pravděpodobně ne jedna, ale několik válek". Tato jeho předtucha se brzy splnila na Balkáně.

Vstal, charakteristickým posunkem si zastrčil prsty za vestu v podpaží, a mhouře oči plné živých jiskérek, zvolna přecházel po těsném pokojíčku.

„K válce dojde. Nevyhnutelně. Kapitalistický svět dosáhl stadia hnilobného kvasu a lidé se již nyní začínají otravovat jedy šovinismu a nacionalismu. Myslím, že uvidíme ještě válku celoevropskou. Proletariát? Ten sotva v sobě najde dost sil k odvrácení krvavého střetnutí. Jak by toho mohl dosáhnout? Celoevropskou dělnickou stávkou? K tomu není dostatečně organizovaný a uvědomělý. Taková stávka by byla začátkem občanské války a na to my, reální politikové, nemůžeme spoléhat."

Zastavil se na chvilku, zašoupal podrážkou po podlaze a zachmuřeně řekl:

„Proletariát utrpí ovšem strašlivé škody; takový už je zatím jeho úděl. Avšak jeho nepřátelé se navzájem oslabí. Také to je neodvratné."

Přistoupil ke mně blíže a pravil jakoby s podivem, důrazně, ne však hlasitě:

„Ne, jen si pomyslete. Proč vlastně na obou stranách sytí honí hladové na jatky? Mohl byste mi jmenovat idiotštější a hnusnější zločin? Dělníci to zaplatí strašně draze, ale nakonec přece vyhrají. To je vůle dějin."

Často takto mluvíval o dějinách, ale nikdy jsem z jeho slov nevycítil fetišistickou úctu k jejich vůli a síle.

Řeč ho vzrušila. Přisedl ke stolu, utřel si zpocené čelo, usrkl studeného čaje a náhle se otázal:

„Co jste to měl v Americe za skandál? Z novin je mi známo, oč šlo, ale nevím, jak k tomu došlo."

Pověděl jsem mu stručně o svých příhodách.

Nikdy jsem se nesetkal s člověkem, který by se uměl tak nakažlivě smát, jako se smál Vladimír Iljič. Bylo až podivné, jak takový drsný realista, člověk, jenž tak dobře vidí a hluboce cítí nevyhnutelnost velkých sociálních tragédií, nesmiřitelný a neústupný ve své nenávisti ke kapitalistickému světu, může se smát tak dětsky, k slzám, smíchem se až zalykat. Musil mít věru velké, pevné duševní zdraví, jestliže se mohl takto smát.

„Vy jste ale humorista!" řekl mi se smíchem. „Vida, to bych byl neřekl! Sám čert ví, jak je to směšné..."

A stíraje si slzy smíchu, pravil již vážně, s hezkým, měkkým úsměvem:

„To je dobře, že umíte přijímat neúspěchy s humorem! Humor je nádherná, zdravá vlastnost. Ačkoli mu dobře rozumím, sám ho neumím použít. A směšného je v životě asi neméně než smutného, jistě neméně."

Dohodli jsme se, že k němu pozítří opět přijdu; ale bylo špatné počasí, dostal jsem silné chrlení krve, a tak jsem druhého dne odjel.

Po Paříži jsme se znovu setkali na Capri. O tomto jeho pobytu ve mně zbyl podivný dojem, jako by Vladimír Iljič byl na Capri dvakrát a ve dvou ostře rozdílných náladách.

Ten první Iljič, jakmile jsem ho uvítal na přístavišti, ihned mi rozhodně prohlásil:

„Vím, Alexeji Maximoviči, že přese všecko doufáte v možnost mého smíření s machisty, třebaže jsem vás již v dopise upozornil, že to je vyloučeno. Tak to ani nezkoušejte."

Cestou do mého bytu i pak už doma jsem se mu pokoušel vysvětlit, že nemá tak docela pravdu; že jsem neměl ani nemám v úmyslu rovnat filosofické spory, které — mimochodem řečeno — nejsou mi ani dost pochopitelné. K tomu jsem již od mládí nakažen nedůvěrou k jakékoli filosofii; příčinou této nedůvěry byl a je rozpor filosofie s mou osobní, „subjektivní" zkušeností. Pro mne svět teprv nedávno „začal", právě „se tvořil", filosofie však již jej pleskala přes hlavu a naprosto nemístně a nevčasně se ho ptala:

„Kam spěješ? Co je tvým cílem? Proč přemýšlíš?"

Někteří filosofové dokonce prostě a přísně rozkazovali: „Stůj!"

Kromě toho jsem již věděl, že filosofie, právě tak jako žena, může být velmi nehezká, ba i ohyzdná, že však bývá vystrojena tak obratně a přesvědčivě, že ji lze pokládat za krásku. Vladimíra Iljiče můj výklad rozesmál.

„No, ale máte vy humor!" — řekl. — „To však, že svět teprv začíná, právě se tvoří, je správný postřeh. Nad tím se vážně zamyslete; vyjdete-li od toho, dospějete tam, kam jste měl již dávno dojít."

Poté jsem mu řekl, že A. A. Bogdanov, A. V. Lunačarskij a V. A. Bazarov jsou podle mého názoru lidé vynikající, výborně a všestranně vzdělaní, a že jsem nepoznal ve straně lidi, kteří by se jim vyrovnali.

„Připouštím. Ale co z toho plyne?"

„Že je koneckonců pokládám za lidi směřující k témuž cíli jako my a že jednota cíle, pochopená a hluboce uvědoměná, mohla by smazat a potřít filosofické rozpory..."

„Tak přece ve vás doutná naděje na smíření? Ale to je marné," řekl. „Přátelsky vám radím, zapuďte tu naději co možná nejdále. I Plechanov má podle vašeho mínění týž cíl, ale mezi námi řečeno, já si myslím, že má docela jiný cíl, i když je také materialista, a ne metafyzik."

Tím náš rozhovor skončil. Myslím, že nemusím připomínat, že jsem jej zde nereprodukoval přesně doslovně. Ale o přesnosti smyslu nepochybuji.

Spatřil jsem tedy před sebou Vladimíra Iljiče ještě neoblomnějšího a neústupnějšího, než byl na londýnském sjezdu. Avšak tam byl vzrušen a byly okamžiky, kdy se dalo vycítit, že rozkol ve straně mu připravuje velmi těžké chvíle.

Zde byl naladěn klidně, chladně a uštěpačně, stroze odmítal hovořit o tématech filosofických a vůbec se choval odměřeně. A. A. Bogdanov, muž podivuhodně sympatický, měkký a do Lenina zamilovaný, musil od něho vyslechnout velmi ostrá a příkrá slova:

„Schopenhauer říká: ‚Kdo jasně myslí, také se jasně vyjadřuje.' Domnívám se, že nikdy neřekl nic lepšího než toto. Vy, soudruhu Bogdanove, se vyjadřujete nejasně. Vysvětlete mi dvěma či třemi větami, co vlastně dává dělnické třídě vaše ‚náhrada' a proč je machismus revolučnější než marxismus?"

Bogdanov se to pokoušel vysvětlit, ale mluvil skutečně nejasně a rozvláčně.

„Nechte toho!" — radil mu Vladimír Iljič. — „Kdosi, zdá se mi že Jaurès, řekl: ‚Lépe je mluvit pravdu, než být ministrem,' a já bych dodal ‚a machistou'."

Potom hrál s Bogdanovem náruživě šachy, a když prohrával, durdil se, dokonce se jaksi dětsky rmoutil. A je zajímavé, že ani tento jeho dětský zármutek — stejně jako

jeho podivuhodný smích — nikterak neporušoval celistvost jeho charakteru.

Na Capri byl však i druhý Lenin, skvělý soudruh, veselý člověk, s živým, neúnavným zájmem o všechno na světě a s obdivuhodně měkkým chováním k lidem.

Jednou pozdě večer, kdy se ostatní odešli projít, řekl mně a M. F. Andrejevové (a řekl to nevesele, s hlubokou lítostí):

„Moudří, nadaní lidé vykonali pro stranu nemálo a mohli by vykonat desetkrát víc, ale oni s námi nepůjdou! Nemohou. Tento zločinný řád láme a znetvořuje desítky, ba i stovky takových lidí."

Jindy řekl:

„Lunačarskij se do strany vrátí, protože je menší individualista než tamti dva. Je to vzácně nadaná povaha. Kdykoli jde o něj, cítím, že je mou ‚slabou stránkou'. Čert aby to vzal, jaká jsou to hloupá slova: ‚slabá stránka'! Chtěl jsem říci, že ho mám rád, že je to znamenitý soudruh! Má v sobě jakýsi francouzský šarm. Také jeho lehkomyslnost je ryze francouzská — je to lehkomyslnost z estétství."

Vyptával se mne podrobně na život rybářů na Capri, na jejich výdělky, na vliv kněžstva a na školu; byl jsem vždy znovu překvapen rozsahem jeho zájmů. Když ho upozornili na mladého kněze a řekli mu, že je to syn chudého rolníka, ihned žádal, aby mu sehnali informace, nakolik je běžné, že rolníci posílají své syny do seminářů a zdali se ti rolničtí synkové vracejí do svých vsí působit jako kněží.

„Chápete? Jestliže to není jev náhodný, tedy je to politika Vatikánu. A velice obratná politika!"

Nedovedu si představit druhého člověka, stojícího tak vysoko nad lidmi, který by se uměl ubránit pokušení ctižádosti a který by nepozbyl živého zájmu o „prosté lidi" tak jako Lenin.

Měl v sobě jakýsi magnetismus, který k němu přitahoval srdce a sympatie všech pracovitých lidí. Nemluvil italsky, a přece rybáři na Capri, kteří viděli i Šaljapina a mnoho jiných vynikajících Rusů, již pouhým citem přiřkli Leninovi místo zvláštní. Jeho smích byl okouzlující, skutečně srdečný smích muže, který uměl výborně prohlédnout neohrabanost lidské hlouposti i akrobatické záludnosti rozumu, dovedl se radovat z dětské naivnosti lidí prostého srdce.

Starý rybář Giovanni Sparado mi o něm řekl:

„Jen poctivý člověk se může smát tak jako on."

Houpaje se v loďce na modravých vlnách, průzračných jako nebe, Lenin se učil chytat ryby „z prstu", tj. na vlas bez prutu. Rybáři mu vysvětlovali, že jakmile na prstu ucítí chvění vlasu, musí škubnout:

„Cosi: driň-driň! Capisco?"

Ihned tedy cukl vlasem, vytáhl rybu a v loveckém zápalu s dětinským nadšením zvolal:

„Aha, driň-driň!"

Rybáři se rovněž dětsky radostně rozesmáli a od té doby nazývali Lenina siňorem Driň-driněm.

Když potom odjel, stále se mne ptali:

„Jak se daří Driň-driňovi? Snad ho car nechytil?"

V těžkém hladovém roce 1919 se Lenin styděl jíst potraviny, které mu posílali soudruzi, vojáci i zemědělci z venkova. Kdykoli mu do jeho nepohodlného bytu přinesli takovou zásilku, vždycky se mračil, přicházel do rozpaků a hned pospíchal mouku, cukr i máslo rozdat nemocným nebo podvýživou zesláblým soudruhům. Jednou mě zval k sobě na oběd a řekl:

„Pohostím vás uzenou rybou, poslali mi ji z Astrachaně."

Zachmuřil své sokratovské čelo, stočil pohled svých očí, jimž nic neunikalo, stranou a dodal:

„Posílají mi to jako nějakému bárinovi. A nemohu je

to odnaučit. Kdybych odmítl a nepřijal, urazil bych je. A kolem kdekdo hladoví.“

Nenáročný, nenavyklý vínu ani kouření, od rána do večera zaneprázdněný složitou, nesnadnou prací, naprosto neuměl pečovat o sebe, zato si bedlivě všímal, jak žijí soudruzi. Sedí třeba za stolem ve své pracovně, a neodtrhuje pero od papíru, rychle píše i hovoří:

„Dobrý den! Jak se máte? Hned budu hotov. Tuhle jeden soudruh na venkově teskní, patrně je unaven. Je třeba mu pomoci. Nálada — to věru není maličkost.“

Když jsem ho jednou v Moskvě navštívil, otázal se mne:

„Obědval jste?“

„Ano.“

„Nebásníte jen?“

„Mám na to svědky. Obědval jsem v kremelské jídelně.“

„Slyšel jsem, že se tam vaří mizerně.“

„Mizerně zrovna ne, ale mohli by vařit lépe.“

Ihned se mne začal podrobně vyptávat, proč se vaří špatně a jak by se to dalo zařídit lépe.

Začal rozzlobeně reptat:

„Copak tam nemohou najít šikovného kuchaře? Lidé pracují doslova do úpadu, je tedy nutno vařit pro ně chutně, aby více jedli. Vím, že je potravin málo a že jsou špatné; tím spíše je třeba zkušeného kuchaře.“ A citoval mi úvahu kteréhosi hygienika o důležitosti chutného okořenění pro výživu a trávení. Zeptal jsem se ho:

„Kde jen berete čas myslit na takové věci?“

Odpověděl mi otázkou:

„Myslit na racionální výživu?“

A již tónem těch slov mi dal na srozuměnou, že má otázka byla nemístná.

Můj starý známý P. A. Skorochodov, rovněž Sormovan, člověk měkkého srdce, si mi stěžoval na obtížnost práce v ČK. Řekl jsem mu:

„I mně se zdá, že to není práce pro vás; jaksi se pro vaši povahu nehodí. . .“

Smutně přisvědčil:

„Vůbec se pro mou povahu nehodí.“

Ale zamyslel se a dodal:

„Nicméně kdykoli si vzpomenu, že také Iljič jistě dost často musí podvazovat své duši křídla, hanbím se za svou slabost.“

Sám jsem znával a znám hodně dělníků, kteří musili a dosud musí se zaťatými zuby „podvazovat své duši křídla“, jinými slovy — pro vítězství věci, které slouží, činit násilí svému vrozenému „sociálnímu idealismu“.

Že i Lenin by musel „podvazovat své duši křídla“?

Příliš málo pozoroval sebe samého, natož aby o tom hovořil s jinými; o tajných bouřích ve své duši uměl mlčet jako nikdo jiný. Avšak jednou v Gorkách, když se mazlil s čímisi dětmi, řekl:

„Tyhle děti budou žít již lépe než my a leccos z toho, co jsme museli prožít my, již nezakusí. Jejich život nebude tak krutý.“

Zahleděl se do dáli na stráně, kde se pevně uchytila vesnice, a v zamyšlení dodal:

„A přece jim nezávidím. Našemu pokolení se podařilo vykonat práci úžasného dějinného významu. Ti, kdo budou žít po nás, pochopí a ospravedlní i tu krutost našeho života, vynucenou okolnostmi. Všechno bude pochopeno, všechno!“

Děti hladil opatrně, nějak zvláštně, lehkými a šetrnými dotyky.

Jednou jsem k němu přišel a vidím, že na stole leží jeden díl Vojny a míru.

„Ano, Tolstoj! Dostal jsem chuť ještě jednou si přečíst scénu o lovu, ale hned jsem si také vzpomněl, že musím napsat soudruhovi. Na čtení teď naprosto nemám čas.

Vaši knížku o Tolstém jsem přečetl teprve dnes v noci.“

Usmíval se a mhouřil oči, s rozkoší se protáhl v křesle, ztlumil hlas a rychle pokračoval:

„To je velikán, co? Jaký ohromný člověk! Tady teprv vidíte, panečku, co je to umělec... A víte, co je na tom nejzajímavější? Že až do chvíle, než přišel tento hrabě, neměli jsme v literatuře opravdového mužika.“

Potom se na mne podíval přimhouřenýma očima a zeptal se:

„Kohopak v Evropě by bylo možno postavit vedle něho?“

A sám si odpověděl:

„Nikoho!“

Zamnul si ruce a spokojeně se zasmál.

Často jsem u něho pozoroval hrdost na Rusko, Rusy, na ruské umění. Někdy se mi na Leninovi tento rys zdál podivně cizí, dokonce naivní, avšak brzy jsem si zvykl vidět v něm ohlas hluboce skryté radostné lásky k dělnému lidu.

Na Capri při pohledu na rybáře opatrně rozplétající sítě, jež jim potrhal a zamotal žralok, poznamenal:

„Naši pracují čiperněji.“

A když jsem o tom zapochyboval, řekl trochu rozmrzele:

„Hm — hm. A nezapomínáte snad na Rusko, když teď žijete na téhle kamenné bouli?“

Jednou večer v bytě J. P. Peškovové v Moskvě poslouchal Lenin Beethovenovy sonáty v interpretaci Isaje Dobrovejna a řekl:

„Neznám nic krásnějšího než Apassionatu; tu bych poslouchal den co den. Je to podivuhodná, přímo nadpozemská hudba. Vždycky si s hrdostí, možná že naivní, myslívám: vida, jakých zázraků jsou lidé schopni!“

A s přimhouřenýma očima a neveselým úsměvem dodal:

„Ale často poslouchat hudbu nesmím, působí mi to na nervy. Člověku se pak chce mluvit miloučké hlouposti a takové lidi, kteří přesto, že žijí v špinavém pekle, dovedou vytvořit tolik krásy, hladit po hlavičkách. Dnes však našinec, chce-li se uchránit, aby mu lidé neukousli ruku, nikoho po hlavě hladit nesmí. Spíše musíme po hlavičkách bít, nelítostně bít, třebaže v ideále jsme proti jakémukoli násilí. Hm — hm, je to pekelně těžká funkce!“

Dne 9.8.1921, sám téměř již nemocen a strašně unaven, mi napsal:

A. M.!

Váš dopis jsem postoupil L. B. Kameněvovi. Jsem tak umdlen, že nejsem schopen nejmenší práce. A Vy zas pliváte krev a nejedete nikam! To je, na mou věru, od Vás nesvědomité a nerozvážné. V dobrém sanatoriu v Evropě byste se léčil a mohl byste pracovat trojnásobně. Doopravdy! Tady u nás nemůžete ani pracovat, ani se léčit; je tu samý shon, samý spěch. Odjeďte a vylečte se! Nevzpouzejte se, prosím Vás!

Váš Lenin.

Takto přes rok s překvapující umíněností naléhal, abych odjel z Ruska, a mne udivovalo, že Lenin, ač úplně zavalen prací, nezapomíná, že někde je někdo nemocen a že potřebuje oddech.

A takových dopisů, jako byl ten, který jsem uvedl, napsal podle všeho různým lidem celé desítky.

O naprosto neobyčejném chování Lenina k soudruhům, o jeho pozornosti, s níž dovedl uhodnout třeba i nepříjemné maličkosti jejich života, jsem se tu už zmínil. Avšak v tomto jeho citu jsem nikdy nepostřehl rys zištné starostlivosti, jaká se jevívá v chování chytrého šéfa k poctivým a dovedným zaměstnancům.

Nikoli, byla to jen a jen srdečná pozornost opravdového soudruha, láska rovného k rovným. Dobře vím, že ani mezi nejvýznamnějšími příslušníky strany bolševiků nebylo člověka, kterého by bylo možno postavit Vladimíru Iljičovi na roveň; on sám však jako by to nevěděl, nebo lépe řečeno, nechtěl to vědět. Když se s lidmi přel, býval k nim příkrý, nelítostně se jim vysmíval, byl dokonce velmi uštěpačný — to všechno je pravda.

Avšak kolikrát jsem z jeho úsudků o lidech, které včera nemilosrdně zkritizoval a „roznesl", naprosto jasně slyšel tóny upřímného obdivu nad jejich nadáním a mravní hodnotou. Nad jejich houževnatou a těžkou prací za pekelných podmínek let 1918 — 1921, nad prací, konanou v prostředí prolezlém špehy všech zemí i politických stran a v ovzduší spiknutí, jež bujela jako hnisavé nádory na těle země vysílené válkou. Pracovali bez oddechu, jedli málo a špatně, žili v ustavičném neklidu.

Ale Lenin sám jako by tíhu těchto podmínek a zmatků tehdejšího života, otřeseného do nejhlubších základů krvavou bouří občanské války, vůbec nepociťoval. Jenom jednou — podle svědectví M. F. Andrejevové — prý mu v rozmluvě s ní unikla z úst slova podobná stesku:

„Co dělat, milá Marie Fjodorovno? Je třeba bojovat, není vyhnutí. Že nám při tom bývá těžko? Ovšem! Myslíte, že mně snad nebývá těžko? Bývá — a jak! A podívejte se na Dzeržinského, jak ten teď vypadá! Jinak však bychom nic nepořídili. Ať je nám tedy raději těžko, jen když dosáhneme svého!"

Já sám jsem ho slyšel postěžovat si jen jedenkrát:

„Škoda, že s námi není Martov, velká škoda! Jaký to byl skvělý soudruh, jaký ryzí člověk!"

Vzpomínám si, jak vesele a dlouho se smál, když kdesi přečetl Martovova slova:

„V Rusku jsou jenom dva komunisté: Lenin a Kollontajová."

A když se dost nasmál, s povzdechem řekl:

V. I. Lenin. Moskva, červenec 1920

V. I. Lenin a V. O. Bonč-Brujevič se skupinou spolupracovníků kanceláře rady lidových komisařů v Kremlu. Moskva, říjen 1918

V. I. Lenin, N. K. Krupská a M. I. Ulianovová na přehlídce dobrovolných vojenských skupin na Rudém náměstí. Moskva, 25. května 1919 →

„Takový schopný člověk! Ech. . .“

Jednou, když vyprovodil ze své pracovny kteréhosi soudruha, hospodářského pracovníka — „zásobaře“ — obrátil se ke mně a s opravdovým respektem a obdivem řekl:

„Vy ho znáte už dávno? Ten by mohl stát v čele vlády kterékoli země v Evropě!“

Zamnul si ruce a se smíchem dodal:

„Evropa je na talentované lidi chudší než my.“

Navrhl jsem mu, aby se zajel podívat do dělostřelecké správy na přístroj k přesnému řízení střelby po letadlech, vynález jistého bolševika, jenž býval dělostřelcem.

„Cožpak se v tom vyznám?“ namítl, ale přece jen tam jel. Kolem stolu, na němž v ponuré místnosti stál ten aparát, se sešlo asi sedm zamračených generálů, vesměs starci s šedivými kníry, lidé učení. Prostá civilní postava Leninova se mezi nimi jaksi ztrácela, nebudila pozornost. Vynálezce začal vysvětlovat konstrukci přístroje. Lenin asi dvě tři minuty poslouchal, zamručel pochvalné „hm-hm“ a poté stejně nenuceně, jako by šlo o blízké jemu téma politické, počal se ho vyptávat:

„A jak vlastně dosahujete současné dvojité funkce mechanismu, kterou se určuje záměrný bod? Nešlo by spojit seřizování dělových hlavní automaticky s tím, co ukazuje mechanismus?“

Pak se vyptával na rozsah pole zásahu a ještě na cosi a vynálezce i generálové mu to živě vykládali.

Druhého dne mi vynálezce vyprávěl:

„Oznámil jsem těm svým generálům, že přijedete s jedním soudruhem, ale neřekl jsem, kdo ten soudruh je. Oni Iljiče nepoznali, asi si vůbec nedovedou představit, že by Lenin přišel bez hluku, bez pompy a doprovodu. Potom se mě ptali: ‚Byl to technik, nějaký profesor? Cože, Lenin?‘ Strašně se divili, jak to. . . Prý to není možné. ‚A dovolte, odkudpak by znal všechny ty naše moudrosti? Vždyť nám dával otázky jako člověk v technice docela

zběhlý! To nás mystifikujete!' Myslím, že vůbec neuvěřili, že byl u nich vskutku Lenin."

A Lenin se cestou z hlavní dělostřelecké správy vzrušeně pochechtával a mluvil o vynálezci:

„Vidíte, jak se člověk může v úsudku o někom mýlit. Věděl jsem, že je to poctivý starý soudruh, ale myslil jsem, že v něm nevězí nic zvláštního. Zatím on se právě v téhle věci ukázal tak způsobilý. Šikovný chlapík! No ale jak se ti generálové na mne utrhli, když jsem vyslovil pochybnost o praktické ceně přístroje! A já jsem to udělal úmyslně, chtěl jsem vědět, jak oni sami oceňují tu důmyslnou věcičku."

Hlučně se rozesmál a pak se mne zeptal:

„Říkáte, že ten I. má ještě nějaký vynález? A oč vlastně jde? Je nutné, aby se věnoval jenom tomu. Ach, kdybychom měli možnost dát všem takovým technikům ideální podmínky k práci! Za pětadvacet let by Rusko bylo nejpokročilejší zemí na světě!"

Ano, často jsem slýchal z jeho úst chválu o soudruzích. Ba i o těch, kteří se údajně netěšili jeho osobním sympatiím, mluvil Lenin uznale a oceňoval patřičně jejich energii.

Jeho vztah ke mně byl vztahem přísného učitele a dobrého „starostlivého přítele".

„Jste vy ale záhadný člověk!" řekl mi žertovně. „V literatuře, jak se zdá, jste dobrý realista, zato co se týče lidí, býváte romantik. Pro vás jsou všichni obětmi dějin, že ano? Našinec se však v dějinách vyzná, a proto těm obětem radí: ‚Svrhněte obětní oltáře, zbořte chrámy, pryč s bohy!' A vy byste mě chtěl přesvědčit, že bojová strana dělnické třídy musí především zařídit pohodlný život inteligentům!"

Možná že se mýlím, ale zdávalo se mi, že hovory se mnou bývaly Vladimíru Iljičovi příjemné. Téměř vždycky mě zval:

„Až zas přijedete, zatelefonujte mi, pohovoříme si."

A jednou mi řekl:

„Rozprávka s vámi je vždycky zajímavá; vy máte okruh dojmů rozličnější a širší než jiní."

Vyptával se mne na smýšlení inteligence a obzvláště pozorně na vědce, neboť jsem v tu dobu pracoval s A. B. Chalatovem v komisi pro zlepšení životních podmínek vědců. Zajímal se též o proletářskou literaturu.

„Co si od ní slibujete?"

Řekl jsem mu, že si od ní slibuji mnoho, ale že pokládám za naprosto nutné, aby byla založena vysoká škola literární s katedrami jazykovědy, cizích jazyků (západních i východních), folklóru a historie literatury světové a zvláště pak ruské.

„Hm-hm," pobrukoval, mhouřil oči a pochechtával se. „Vymyslil jste si to hodně směle a skvěle! Že směle, proti tomu bych nebyl; ale že to bude skvělé? Vždyť vlastní profesory toho oboru nemáme — a buržoazní profesoři? No, ti by vám tu historii pěkně vyložili! Ne, zatím se do toho ještě nemůžeme pustit. Nějakých tři až pět let s tím ještě musíme počkat."

A postěžoval si:

„Nemám ani kdy něco si přečíst! A vůbec, nezdá se vám, že se teď píše příliš mnoho veršů? V časopisech jich bývají celé stránky a sbírky básní vycházejí téměř denně."

Odpověděl jsem mu, že v takových dnech je sklon mládeže k písni zjev přirozený a že psát průměrné verše je podle mého názoru snazší než psát dobrou prózu. Verše také vyžadují méně času; kromě toho máme u nás velmi mnoho dobrých učitelů veršovnického umění.

„No, že jsou verše snadnější než próza, to vám nevěřím. Ani si to nedovedu představit. Sám bych nebyl s to, i kdybyste ze mne kůži dřel, napsat veršem ani dva řádky," řekl a zachmuřil se. „Teď je především třeba šířit v masách starší revoluční literaturu, všechno, co z ní u nás i v Evropě existuje."

Byl z Rusů, kteří žili dlouho mimo Rusko; pozorně zpytoval svou zemi — a ta se zdává pozorovateli z dálky vždy barvitější a výraznější. Správně však ocenil skrytou sílu Ruska — neobyčejnou nadanost jeho lidu, jež se sice do té doby projevovala jen nepatrně (byla ještě utlumena těžkými a trudnými dějinami Ruska), nicméně nadanost ve všem, probleskující na temném pozadí fantastického ruského života jako zlaté hvězdy.

Vladimír Lenin, veliký, opravdový člověk tohoto světa, zemřel. Jeho smrt velmi bolestně zasáhla srdce všech, kteří ho znali. Velmi bolestně!

Černý znak smrti v očích celého světa však ještě ostřeji zdůrazní jeho význam, význam vůdce pracujícího lidu celého světa.

Ostatně i kdyby mrak nenávisti k němu, mrak lží a klevet kolem jeho jména byl sebehustší, nic na tom nesejde! Není síly, jež by mohla zastínit pochodeň, kterou zvedl Lenin v dusných temnotách světa, pozbyvšího rozumu.

A nebylo dosud člověka, který by si na světě skutečně zasloužil věčné paměti v té míře jako on.

Vladimír Lenin zemřel. Dědici jeho rozumu i vůle však žijí. Žijí a pracují tak úspěšně, jak ještě nikdy nikde na světě nikdo nepracoval.

EMMANUIL KAZAKEVIČ

Kazakevič E. (1913—1962) — dvojnásobný laureát státní ceny, patří k významným sovětským spisovatelům.

V roce 1941 odešel mladý básník a prozaik E. Kazakevič jako dobrovolník na frontu. Z řadového příslušníka vojenské rozvědky se stal velitelem průzkumu divize. Ke konci války pracoval ve zpravodajském oddělení štábu armády. Účastnil se obrany Moskvy, osvobození Varšavy, dobytí Berlína. Byl třikrát raněn. Na frontě Kazakevič poznal a zamiloval si hrdiny svých příštích knih. Z válečného prostředí jsou jeho novely Hvězda, Srdce přítele, Dva ve stepi a romány Jaro na Odře a Dům na náměstí, dobře známé čtenářům i za hranicemi SSSR. Krátce před smrtí E. Kazakevič dokončil knížku o V. I. Leninovi Modrý sešit, jež byla přeložena do mnoha jazyků.

V našem sborníku uvádíme úryvek z této práce.

MODRÝ SEŠIT

Večer přijel Šotman, se zlatým skřipcem, v černém klobouku a s hůlkou v ruce — přímo jako letní host na procházce — a našel Lenina velmi zneklidněného posledními novinkami. Lenin seděl u ohně. Odlesky plamenů mu nepokojně tančily po tváři. Noviny, které ráno dostal, celé poškrtané červenou a modrou tužkou se válely kolem dokola jako po bitvě. Nebýt těch rozmetaných novin, vypadal by plápolající oheň s vřícím čajníkem, s chlapcem a s třemi muži, sedícími okolo, docela mírumilovně.

Šotman z opatrnosti mlčky sebral noviny a složil je na hromádku. Pak se usadil k ohni a začal vyprávět. Obvykle býval vyrovnaný a zdrženlivý, a dnes byl rozrušen. V novinách se objevila zpráva o probíhajícím sjezdu bolševiků a uvádělo se Sverdlovovo prohlášení, že Lenin sice nemůže být přítomen na sjezdu, přesto však je nablízku a neviděn sjezd řídí. Prokuratura a kontrašpionáž nato ožily — po Petrohradě se proslýchá, že mají v úmyslu vyžádat si, aby jim sjezd sdělil místo Leninova pobytu, a v případě odmítnutí podají na účastníky sjezdu žalobu. Ve večerních novinách — Šotman je přivezl s sebou — zas byl otištěn senzační článeček Nové důkazy proti Leninovi. Ukázalo se, že jakýsi Semjon Kušnir, „kterého policie náhodně zadržela v Kyjevě, je jedním z řadových německých špiónů pracujících v Rusku... O své špionážní činnosti měl osobní rozhovor s Hindenburgem. Jeho šéfem ve výzvědné službě je Rakušan Friederitz. O Leninovi mu Friederitz řekl, že pro něho je pokladna v Německu vždycky otevřená a že může dostat peněz, kolik chce".

Všechny tyto novinky Šotman Leninovi a Zinověvovi s rozčilením vypověděl. Lenin spěšně přehlédl večerní noviny a mávl rukou:

„Mají nás za stoprocentní idioty. ‚Jeden z řadových německých špiónů' měl osobní rozhovor s vrchním velitelem německé armády von Hindenburgem... To zní přesvědčivě! Všechno je to nesmysl. To hlavní je úplně jinde: buržoazie si usmyslela, že se proti revolučnímu proletariá-

tu zorganizuje. Tady máme jádro současné politiky! Rozhodli se uspořádat ‚státní porady'. A samozřejmě v starobylé matičce Moskvě... Za hlaholu všech zvonů... Sjedou se tam nejzazobanější fabrikanti, burzovní a bankovní pohlaváři, velkostatkáři, carští generálové i pravoslavní biskupové — a naši eseři a menševici hezky poslušně za nimi, jako ten nebožtíček Petr Ivanovič Bobčinskij. Kontrarevoluce se chystá k rozhodujícímu boji. O nápady nemají nouzi. Třeba Rjabušinskij na sjezdu obchodníků a průmyslníků hlásá, že pro východisko ze situace ‚je zapotřebí kostnaté ruky hladu, která by chytila za hrdlo falešné přátele lidu — demokratické sověty a výbory'. Hlad je tedy jejich spojencem číslo jedna. Spojencem číslo dvě by byla bonapartistická diktatura. A v krajním případě pustí do revolučního Petrohradu Němce — to si musíme stále uvědomovat! Myslím, že ruská buržoazie nezapomněla na pana Thierse... Jak se octne kapsa v nebezpečí, veškeré vlastenectví buržoazie letí k čertu... Takhle to vypadá, Alexandře Vasiljeviči."

„Ano, vypadá to vážně," přikývl Šotman zachmuřeně.

„Vyřiďte, prosím vás, na ÚV, že teď hodně záleží na soudruzích z Moskvy. Je třeba vzbouřit všechny moskevské proletáře proti ‚státním poradám'... I kdyby se mělo sáhnout ke generální stávce."

„Všechno vyřídím, spolehněte se."

V čajníku to mezitím začalo vřít. Jemeljanov naplnil cínové plecháčky vařící vodou a každému dal malý bonbón. Lenin už sahal po plecháčku, ale zahleděl se upřeně do plamenů a nechal ho stát.

„Člověku stejně nejde na rozum, jak je ten buržoazní tisk malicherný..." řekl. „Jen když se domohli ‚svobody slova'. Noviny jsou plné poslední senzace: jak Prozatímní vláda převáží Mikuláše Romanova z Carského Sela do Tobolska. ‚Všechnu starost s organizací na sebe vzal předseda vlády Kerenskij...' Cara doprovázejí čtyři kuchaři, patnáct lokajů... S bývalým následníkem trůnu Alexejem

jede jeho strýc lodivod Děrevjanko, námořník Nagornyj a Alexejův guvernant Francouz Julliard. V carově vlaku jsou tři mezinárodní vagóny, jídelní vůz a rezervní vagón. S jakým gustem, s jakým rezignovaným smutkem píše kadetská Řeč o carovi, třebas bývalém! ‚První nastoupil do vozu...', ‚Carevna vyšla v doprovodu dvorní dámy Naryškinové...', ‚Mikuláš Romanov mlčel, byl smuten a sklíčený... Carova rodina naopak se chovala velmi živě a jevila neobyčejný zájem o cestu...' Všechno je to vypočítáno na soucit a slzy hokynářů a domovnic... Ale on i sám profesor Miljukov si beztak potají utřel slzu a pronesl nějakou latinskou banalitu, asi jako Sic transit gloria mundi[1]. Noviny jsou toho nesmyslu plné. A o událostech, které opravdu něco znamenají, se píše droboučkým petitem: v Kazaňské gubernii ve svijažském újezdě zabrali rolníci mlýn statkářky Obuchovové, ve Vasilkově mlýn hraběte Branického, perečický výbor se usnesl, že se mezi rolníky rozdělí louky patřící lávře Alexandra Něvského. Na usedlosti statkáře Prozarkeviče v roslavelském újezdu rolníci o své vůli zorali panská pole, vykáceli část lesa a zabrali louky. V kurském újezdě u statkáře toho a toho rolníci pokosili a svozili si třináct tisíc pudů sena, u statkáře XY se zmocnili úhoru a luk... a tak dále. Po celé zemi probíhá agrární revoluce, a píše se o ní petitem! Dělníci po krátkých rozpacích potvrzují věrnost bolševickým heslům; shromáždění dělnictva z kabelovny, z Putilovského a Frankoruského závodu, z prachárny, mincovny, z Putilovské loděnice, Nový Lessner, služební personál z cirkusu Modern, a tak to jde dál, bez konce, všichni vydávají bolševické nebo téměř bolševické rezoluce, posádky z baltského loďstva žádají propuštění bolševiků — a o tom buržoazní noviny ani nemuknou! Zato výroky pana Miljukova tisknou tím nejtučnějším písmem: ‚Bolševické povstání odvedlo ruský národ od živelnosti na cestu rozum-

[1] Tak pomíjí světská sláva (lat.).

ného pokroku. Bolševismus již není nebezpečný.' Že není nebezpečný? No, to ještě uvidíme." Lenin se najednou rozesmál. „Nevzpomínáte si, Grigoriji, v kterých novinách jsme četli tu krásnou zprávu?..." Začal se přehrabovat v kupě novin, jedny vytáhl a četl se smíchem: „ ‚Vážený soudruhu, dáváme Vám na vědomí, jestliže Vy a Vám podřízení kněží nebudete chtít souhlasit s novým dělením církevních důchodů, budete všichni postupně zabiti. Bojová organizace městských a vesnických žalmistů...' Revoluce se dostala až do církevních kruhů, pravda, v poněkud svérázné formě."

Lenin vzal plecháček a upil trochu horké vody.

Šotman se začal přebírat v papírech, které s sebou přivezl, a řekl: „Tady vám Naděžda Konstantinovna posílá ten sešit."

Lenin na okamžik strnul překvapením. Pak postavil hrnek pomalu na zem a sáhl po sešitě. Ano, byl to právě ten modrý sešit! Podržel ho chvíli v ruce, potom v něm rychle zalistoval, zavřel ho a položil vedle sebe. Ale ne na dlouho. Za okamžik ho znovu zvedl. Chvilku si v něm četl a zase ho zavřel, zamyšleně po něm jezdil rukou a opět začal číst. Matně si vzpomínal, že už jednou právě takhle hladil, otvíral a zavíral jeden sešit a také měl ten skrytý, ale intenzívní pocit štěstí. Ano, je to už něco přes dvacet let. Jenže tenkrát to nebyl modrý sešit, ale žlutý — hektografované vydání brožury Kdo jsou „přátelé lidu" a jak bojují proti sociálním demokratům? Byla to jeho první větší „tištěná" práce.

Lenin dokonce ztratil obvyklý zájem o noviny, nevšímal si večerníků, které Šotman přivezl, ale každou chvíli bral do ruky sešit, listoval v něm, spokojeně si pokyvoval a občas se potutelně podíval na Zinověva a Šotmana, kteří se bavili o situaci v Petrohradě.

Šotman se zasmál:

„Laševič řekl včera na stranické komisi: ‚Ještě uvidíte, že Lenin bude v září předsedou vlády.' "

Lenin listoval v modrém sešitě a upíjel horkou vodu. Ozval se klidně:

„Na tom není nic divného."

Šotman se trochu rozpačitě usmál. Lenin se na něj pozorně zadíval, postavil hrnek do trávy a řekl:

„Nebo nevidíte, že spějem plnou parou k druhé revoluci, která vytvoří nový stát dělnické třídy a venkovského poloproletariátu?"

Aniž čekal na odpověď, zahloubal se opět do svého sešitu.

Jemeljanov mlčky přihodil do ohně chrastí, aby Lenin líp viděl.

Při četbě svých výpisků z Marxe a Engelse pocítil Lenin elán, který by mohl srovnat snad jen s nadšením, jež se ho zmocnilo 3. dubna u Finského nádraží, když spatřil na náměstí ozbrojený petrohradský proletariát s rudými prapory. Zapomněl málem, kde je, zapomněl na Sestroreckij Razliv, na přátele sedící vedle, na svou ilegalitu — zdálo se mu, že opět stojí na obrněnci a před sebou má milióny teď už ne nadšených, ale přísných očí, které se na něho upírají ne s jásavou nadějí, ale spíš tázavě: Co nám povíš? Co pro nás můžeš udělat? Vyrveš nás z bídy a slepoty? Kam máme jít? Řekni, jestli to víš.

Když v knihovně Společnosti muzea a v čítárně na Seilergraben 31 v Curychu vypisoval z Marxových a Engelsových děl místa týkající se otázky státu a diktatury proletariátu, velmi dobře si byl vědom jejich významu; měl v úmyslu o nich psát, komentovat je, vyloupnout je ze slupky, kterou je obalilo úsilí měšťáckých socialistů, a uveřejnit je ve čtvrtém čísle Sborníku sociálního demokrata, o kterém uvažoval v roce 1916, ale pak na něj nebyly peníze. Nicméně tehdy to byly pouze úvahy v tiché knihovně stejně tichého švýcarského městečka a týkaly se nejvýš několika stovek lidí, které většinou znal osobně

nebo jménem či podle stranické přezdívky. Buď jak buď, jejich nejbližším adresátem byly skupiny ilegálních pracovníků v Rusku, skupiny vyhnanců v turuchanském a narymském kraji, skupiny emigrantů v Paříži, Bernu, Ženevě, New Yorku, v Londýně a ve Vídni. Ta práce byla vlastně zamýšlena jako odpověď na nesprávné názory Bucharina a ještě kohosi z ruských marxistů, jako vyvrácení falzifikací a měšťáckých iluzí Kautského a ještě kohosi ze ztučnělých německých sociálních demokratů. Teď mu všechny ty plány připadaly směšně malicherné, stejně jako všechno strachování o drožku v dubnu 1917 či jako zahraniční tvrďák mezi dělnickými čepicemi. V současné době znamenaly ty výpisky a závěry z nich totéž co chléb a sůl a sirky a kus kartounu pro miliónové masy lidí.

Právě ta změna rozsahu původního plánu ho ohromila. Byl to pocit, jaký by mohl zažít člověk, který urobil první kolo, kdyby mu ještě za života ukázali, k čemu dospěje, jak se vyvine, jakého rozmachu dosáhne jeho prvotní hrubý vynález.

Lenin samosebou odehnal myšlenku na tak vzletné srovnání, na jeho tváři se objevil věcný, starostlivý výraz. Podíval se úkosem po svých přátelích, zdali si nevšimli jeho „vznášení v oblacích", jež se na profesionálního revolucionáře naprosto nehodí. Ale všichni stále tak seděli u ohně, jako by se nic zvláštního nestalo. Pro všechny případy se k nim obrátil s důraznou věcností:

„Užitečný sešitek, velmi užitečný!"

Neměl rád patos, bál se ho a snažil se mu vyhýbat.

Přesto však překypoval radostí. Přemýšlel o Marxovi a Engelsovi tak, jako lidé myslí na blízké známé nebo snad příbuzné. Zdálo se mu, jako by oba staří pánové seděli tady vedle a moudře, vlídně s ním rozprávěli, a slova nezměrné hloubky a prometheovské opovážlivosti naplňovala jeho srdce teplem a mladým bujarým veselím.

„Jste vy ale chlapíci!" říkal jim. „Jak my teď společně vytřem zrak všem otrokářům a šosákům na celé zeměkouli! My to roztočíme na té naší proklaté planetě! Ukážeme jim ‚tváře jak růže Gloire de Dijon'!"

Viděl oba starce, ne jak je obvykle zobrazují portréty, ale jako by z kreseb Dorého vystoupili dva bradatí obři, vševědní a bystrozrací, nevázaně se chechtající maličkým měšťánkům, také vousatým, ale docela nepatrným, kteří se vyškrábali na vysoké pódium a vzali se za ručičky, aby zabránili pohledům lidských davů na oba velikány.

Lenin se sotva dočkal rána. Začal hned načrtávat plán brožury (schválně mluvil o své knize co nejprozaičtěji, zase jen aby se vyhnul květnatosti a patosu). Měl přitom neurčitý, ale velmi známý, téměř fyzický pocit, jako by dvěma prsty pravé ruky, palcem a ukazováčkem, vybíral malinké měšťáčky jednoho po druhém z chumlu a bez jediného pohledu je odhazoval do křoví.

Příští dny Lenin neustále pracoval na své „brožuře". Ničeho kolem sebe si téměř nevšímal, jedl ještě méně než dřív, čímž uváděl v zoufalství Jemeljanova na jednom břehu a Naděždu Konstantinovnu na druhém, a když ráno měly přijít noviny, nehořel už netrpělivostí.

Když měl plán brožury hotový, pověděl Zinověvovi obsah své nové práce. Byli na palouku sami dva, Jemeljanov měl nějakou práci na druhém břehu a Kolja patrně odešel do lesa nasbírat houby k večeři.

„Bude to užitečná věc," začal Lenin přecházeje po svém zvyku sem a tam. „Jasný program činnosti pro nejbližší dobu po dobytí moci. A nejen pro nejbližší dobu. Bude se tu mluvit o charakteru či dokonce, chcete-li, o stylu života v proletářském státě, ve státě typu Komuny. A nebude to utopie, jsou nám přece dostatečně jasné těžkosti a složitosti budování socialistické společnosti s tím lidským materiálem, který tu je... Bude to stát diktatury proletariátu, bude vlastně mít dvě stránky: demokracii pro ohromnou většinu národa — a nelítostné potlačení zotročo-

vatelů lidu a zároveň i takových bezděčných, ale zatvrzelých ‚milovníků' kapitalismu, jako jsou darmojedi, lenoši, podvodníci, darebáci nebo černosotněnci... Bude to nebývalý stát — stát, který spěje k odumírání. A odumře tehdy, až si lidé natolik zvyknou zachovávat základní pravidla soužití a až bude jejich práce natolik produktivní, že budou pracovat dobrovolně, každý podle svých schopností. Bude to stát, kde nebude místo pro vysoce placené byrokraty, kde všichni úředníci budou voleni a kdykoliv je bude možno odvolat a vyměnit, kde registrující a kontrolní funkci bude vykonávat většina obyvatelstva. A protože ozbrojení dělníci nejsou sentimentální inteligenti a sotva dovolí, aby se s nimi žertovalo, potom se odchýlení od všelidové registrace a kontroly stane řídkou výjimkou a zachovávání pravidel lidského soužití zvykem... Brožura zahájí boj proti oběma stejně nebezpečným formám politické zaslepenosti: proti okázalé anarchistické dalekozrakosti, to znamená proti neschopnosti vidět reálnou skutečnost, a proti zbabělé oportunistické krátkozrakosti, což je neschopnost a nechuť vidět cíl, perspektivu, budoucnost. Ano, Engels má pravdu. Stát je zlo, které vítězný proletariát převzal jako dědictví. A vítězný proletariát vymýtí nejhorší projevy tohoto zla, ale jinak bude nucen zachovat je až do té doby, dokud nová pokolení, vychovaná v podmínkách svobodné společnosti, nebudou s to všechno to harampádí státnosti vyházet... Kromě toho bude v mé brožuře dokázána nezávaznost starého schématu: co prý Francouzi začnou, Němci završí... Rusko začne! To není mesiášství, to je historická nevyhnutelnost... Brožura se bude jmenovat Stát a revoluce."

Zinověv poslouchal a hned ho polévalo horko, hned po něm jezdil mráz. Seděl se svěšenou hlavou na bobku a rukama se probíral v mokré, slehlé trávě. Nechápal, jak Lenin mohl natolik ztratit smysl pro skutečnost, že tak vážně, docela vážně mluví o dobytí moci v nejbližší době, a nadto ještě o typu státu, který bude po uchopení moci v

Rusku vytvořen. To už je nebezpečné pro samu existenci strany, pro osud revoluce. Nicméně připusťme, že Lenin má pravdu, že je možno dobýt moci, že režim Kerenského není s to klást odpor. Úspěch však bude pro stranu ještě zhoubnější než neúspěch. Co budou dělat, až budou mít moc v rukou? Stát v opozici proti současné vládě bylo tak prosté, zvykli tomu. Ale sami aby vládli? Nepořádali shromáždění, ale řídili, vedli? Aby nekritizovali, ale nařizovali? Kdo ale bude plnit ta nařízení? Rozpadlá armáda vydá Rusko Němcům nebo Dohodě. Rolníci nedají obilí, továrny nedostanou suroviny. Čím nakrmíme hladové? Dělníci se špatně vyznají v tom, co je to ekonomika, trh, valuta atd. Lenin však se v tom vyzná jedinečně. Jak tedy může tak nehorázně riskovat, jak může vážně mluvit o dobytí moci jako o nejbližší perspektivě?

Zinověv cítil, že nadešel čas pohovořit s Leninem otevřeně, zabránit ukvapeným krokům, jež by mohly přivodit nejtěžší následky. Je třeba udělat to co nejchladnokrevněji, co nejklidněji, aby bezděky neodhalil svůj zmatek a strach.

Vstal tedy a řekl s úsměvem:

„Vy jste skutečně zajedno s Laševičem ohledně toho předsednictví ve vládě?"

„Jakého předsednictví?" podivil se Lenin, ale hned si vzpomněl a rozesmál se. „Aha! To se rozumí, že ano. Jsem si tím jist."

„Ale, ale... Mám obavy, že jste se tak zahloubal do své práce o budoucím proletářském státě, že nevidíte, co se děje ve skutečném státě ruském."

„Myslíte?" Leninovy oči potemněly.

„Nechtěl jsem o tom začínat..."

„Proč? Jen mluvte... Beztak vidím, že poslední dny pořád mlčíte."

„Byl jste příliš zaměstnán svou brožurou. Úplně jste se mnou přestal mluvit. Ožijete jedině tehdy, když se objeví někdo z Petrohradu... Možná že jsem se vám omrzel

na tomhle neobyvatelném ostrově? On i Pátek se Robinsonovi pravděpodobně občas zprotivil...“

„I prosím vás... Ale chtěl jste mi sdělit něco důležitého!“

„Myslím, že se vy a po vás i ÚV dopouštíte řady taktických omylů. Zahráváte si s hesly!“

„Já si nezahrávám s hesly, já říkám lidem pravdu při každém novém zvratu revoluce, ať je jak chce překvapivý. Ale vy, jak se mi zdá, máte strach říkat lidem pravdu. Chcete dělat proletářskou politiku po buržoazním způsobu. Vůdci, kteří znají pravdu jen ve ‚svém prostředí‘, mezi sebou, a kteří tuto pravdu neřeknou lidu, protože lid prý je primitivní a omezený, to nejsou žádní vůdci proletariátu. Vždycky je nutno říkat pravdu. Když jsi utrpěl porážku, nesnaž se vydávat ji za vítězství; když děláš kompromis, řekni, že je to kompromis; když jsi snadno přemohl nepřítele, netvrď, že to bylo těžké, a když jsi toho nedosáhl lehko, nechlub se, že to pro tebe nic neznamenalo; když ses zmýlil, přiznej se k chybě bez obav o svou autoritu, protože podlomit si ji můžeš pouze zamlčováním chyb; když tě okolnosti přinutily změnit kurs, nepokoušej se vykládat věci tak, jako by se kurs nezměnil; buď vždy pravdivý vůči dělnické třídě, jestliže věříš v její třídní cit a v zdravý revoluční smysl — a nevěřit, to je pro marxistu potupné a zhoubné. Ono i klamání nepřítele je věc neobyčejně složitá. Je to dvousečná zbraň a je možno se k ní uchýlit jen v nejkonkrétnějším, bezprostředním případě bojové taktiky. Vždyť naši nepřátelé nejsou přece odděleni od našich přátel železnou zdí! Mají ještě vliv na pracující, vyznají se v ohlupování mas a budou se snažit — a s úspěchem! — vydávat naše vyspekulované manévrování za klamání mas. Být k masám neupřímný kvůli ‚oklamání nepřítele‘, to je hloupá, nepromyšlená politika. Proletariát potřebuje pravdu a pro jeho věc není nic škodlivějšího než uhlazená, šetrná měšťácká lež!“

Zinověv se podrážděně zasmál.

„Pravda může být různá,“ řekl. „Nesmíme upadat do naivity. Vzpomínám si, jak v dubnu, hned po příjezdu, jste ve svém projevu v Taurickém paláci řekl, že ještě nemáte úplnou představu o událostech, protože jste si zatím stačil pohovořit jen s jedním dělníkem. To prohlášení vyvolalo mezi menševiky hurónský smích a u našich soudruhů pořádné rozpaky...“

„To je ono. Řekl jsem to úmyslně. Řekl jsem to, protože to byla pravda. Zato když jsem příště řekl, že jsem se setkal s mnoha dělníky z Putilovského závodu, ze závodu na výrobu dýmek a z jiných míst a že dobře znám jejich náladu, všichni mi uvěřili... Nedej bůh, aby se naše strana dožila toho, že by se politika dělala potají, někde nahoře, za zavřenými dveřmi: my máme patent na rozum, my můžem znát celou pravdu, a lidem budeme říkat půl pravdy, čtvrt nebo osminku pravdy...“

„To je moc pěkné, ale vždyť vy teď, v tom zmatku po porážce nepřestáváte vyzývat proletariát k ozbrojenému povstání, k dobytí moci bez ohledu na rozložení sil v zemi... Což se vznášíte v oblacích?“

„Ach tak, takhle je to tedy! Vy se bojíte odpovědných rozhodnutí!“

„Neodpovědných rozhodnutí se bojím.“

„Vy se bojíte toho, oč jsme usilovali celý život, o čem jsme psali a snili — proletářské revoluce se bojíte.“

„Mám strach z ozbrojeného výbuchu za nevýhodných podmínek, z revoluce odsouzené k porážce. Mohli bychom ztratit všechno.“

„Všechno nemůžeme ztratit. Všechno mohou ztratit jednotlivci — Uljanov, Zinověv, Krupská, Lilinová. Proletariát nemůže ztratit všechno. V jednom spise, který je vám dobře známý, se říká, že nemá co ztratit, leda své okovy. A dokonale ideální podmínky bez jakéhokoliv rizika revoluce nemívají... Vaše slova mi připomněla napohled prostoduchou, ale v podstatě velmi výstižnou poznámku starého Tacita o jednom římském spiklenci, mám

dojem, že o Pisonovi: ‚Zadržovala ho touha po beztrestnosti, která je v důležitých krocích vždycky překážkou.‘ Připadá mi, Grigoriji, že se podobáte tomu — hm — nesmělému Římanovi. Dělat závažné kroky a mít zaručenu beztrestnost, to není možné.“

„Jestli dobře rozumím, vy mě obviňujete ze zbabělosti? Myslím, že mě znáte dost dobře...“

„Tady nejde o osobní zbabělost...“

„Podívejte se, jak to vypadá v armádě! Nevzdělaní primitivové tam na shromážděních hlasují proti ‚leninským provokatérům‘.“

„Právě! Hlasují proti ‚leninským provokatérům‘, a přitom žádají mír a půdu — čili totéž, co žádají i ‚leninští provokatéři‘. Je to velice prosté. My se stavíme za základní zájmy lidu a s tím Miljukov a Kerenskij nemohou nic dělat.“

„Za základní zájmy lidu už se stavěla nejedna strana, a přesto všechny utrpěly porážku. To, co mi tu říkáte, je filosofie, ne politika.“

Leninovy oči zajiskřily; udržel se však a řekl klidně, zpočátku dokonce jako by žertoval:

„Už Platón říkal, jestliže státy nebudou řídit filosofové nebo jestli se vládci nenaučí být filosofy a státní moc a filosofie se nespojí v jedno, pak se státy a vůbec celý lidský rod nedočkají konce zla. Až budeme mít vládu ve svých rukou — a to bude brzy... Nemusíte krčit rameny, Grigoriji... Až budeme mít vládu ve svých rukou, naše moc bude vycházet z marxistické filosofie, a jestliže se jí budeme držet ne slovy, ale v praxi, a zapojíme do budování masy, jejich tvořivé schopnosti, jejich moudrost, pak vybudujeme novou společnost bez vážných nedostatků.“

„Ale já mám obavy, že vy se právě od mas odtrhujete, že předbíháte, jste netrpělivý, je potřeba přidržet vás za límec... Musíme teď manévrovat a čekat.“

„Čekat? Kdo už proboha umí čekat, když ne my, ruští marxisté? Copak jsme se málo načekali? Když jsme si osvojovali vědecký socialismus, když jsme ho tak těžce probojovávali, když jsme uvěřili v dělnickou třídu a v její vítězství, což jsme se nenaučili čekat tak, jak to nikdy nikdo nedokázal? Což jsme v sobě nepotlačovali záchvaty nenávisti a zoufalství, instinktivní, zcela lidskou chuť k terorismu, k okamžitému jednání, která se nás zmocňovala při pohledu na nespravedlnost a podlost nepřátel, nepotlačovali jsme to proto, že jsme věděli, jak důležité je pracovat, shromažďovat síly, přesvědčovat, věřit — a tedy neustále čekat? Copak jsem i v Dubnových tezích, na které se mnozí soudruzi u nás ve straně dívali jako na nejkrajnější buřičství, šílenství, anarchismus a blanquismus, neuznal za hlavní úkol ‚vysvětlování‘? Ukázal jsem tak směr činnosti a znovu jsem vlastně vyzval k čekání. Kameněv, jak si vzpomínáte, mě dokonce kritizoval ‚zleva‘ — tvrdil, že ‚vysvětlování‘ prý není žádná politika; dělat politiku znamená podle něho vymýšlet politické kombinace a spřádat intriky proti druhým stranám, vytvářet bloky a zas je rozpouštět a krasořečnit na parlamentní tribuně! A cožpak jsem konečně za červencových událostí a po nich netrval na okamžitém zastavení akcí, na jejich přeměně v pokojnou demonstraci — i když jsem možná nedocenil revoluční náladu mas. A to snad znamená neumět čekat? Jenže bývají chvíle, kdy čekat je zločin. Taková chvíle může brzy nastat, a ona nepochybně co nevidět nastane, a jestli se i potom vyhneme okamžitému jednání, projevíme se jako tuctoví maloburžoazní socialisti, žvanilové a frázisti a dělnická třída se od nás odvrátí. Jestli i pak budeme čekat a neproklejeme ‚trpělivost‘, jako kdysi Faust, jsme zbabělci a nuly a dějiny nám to nikdy neodpustí.“

Zinověv ztichl, otřesen tragickým patosem, který z Leninových úst zněl tak nezvykle. Potom zoufale zvolal:

„Ale chápete, co to znamená, dobýt moci teď, v téhle chvíli, v dnešním Rusku?“

„Jestli to chápu?“ zeptal se Lenin náhle uklidněn a přelétl Zinověvovu tvář dlouhým pohledem. „Moc dobře

to chápu. Přemýšlel jsem o tom ve dne v noci, až mě hlava brněla. Vy říkáte ‚dnešní Rusko'. Ale aby se mohlo vytvořit budoucí Rusko, je třeba udělat revoluci v dnešním Rusku — jiná cesta není. Ano, já vím — zaostalost, primitivismus, brutalita. Nu což, až budem u moci, podaří se nám odstranit tyhle temné rysy ruské skutečnosti dvakrát, desetkrát či stokrát rychleji. Jistě, naši dělníci jsou vesměs málo kulturní, málo vzdělaní ve srovnání se západními... To nám celou věc ztěžuje. Má to ale i svoje kladné stránky: ruské dělnictvo není nakaženo každodenní zhoubnou buržoazní propagandou majetnictví a honby za ziskem, touhy po měšťáckém blahobytu, která je na Západě znamenitě zorganizována. Naši dělníci jsou plni nenávisti k vykořisťovatelům. A taková nenávist je skutečně ‚začátek veškeré moudrosti', základ veškerého revolučního hnutí..." Lenin se na okamžik odmlčel a pak suše dodal: „Ostatně máme přece stranu, máme ústřední výbor, a ty už se rozhodnou, až přijde čas."

„To jsou jen slova!" promluvil Zinověv sklíčeně. „Slova! Vy moc dobře víte, že vaše mínění má na ÚV rozhodující vliv."

„Proč ne, jsem hrdý na to, že umím soudruhy přesvědčit. Vést může ten, kdo umí přesvědčit při absolutní svobodě názorů. Ale když se rozhodnem, pak už nemůže být o svobodě názorů řeči. Vzpomeňte si, jak kterýsi římský vojevůdce dal popravit vlastního syna za to, že v boji neuposlechl příkazu. Římani z předcísařských dob věděli, co to je disciplína. Proto se to latinské městečko stalo Římem."

Zinověv ještě něco říkal, citoval Marxe, Engelse a Proudhona, Lenin však už mlčel, jako by ho rozhovor přestal zajímat.

Přicházel večer, šedivý a pošmourný. Chvílemi zaprševalo, od jezera vanul chlad. Mlčení začalo být tíživé. Ťukot dešťových kapek připadal Zinověvovi jako tikání velkých zamlžených hodin, jež odpočítávají čas toho těžkého

mlčení. Díval se dolů, k zemi, a vyčkával. Lenin se prošel po palouku, vrátil se, zastavil se vedle boudy a opět zamířil k lesu. A Zinověva napadlo, že odešel a už nikdy se nevrátí. Zvedl hlavu. Lenin stál na kraji lesa v charakteristické póze: poněkud rozkročen, jakoby vrostlý do země, s hlavou nepatrně nakloněnou ke straně a s palci zastrčenými v průramcích vesty. Vypadal, jako by se zaposlouchal — snad do šustění listí, či do rytmického vyťukávání kapek. Když se vrátil, zdálo se, že je připraven zavalit Zinověva tunami nových důkazů. Neřekl však nic, opět se vrátil k lesu, a tak chodil sem a tam, zpočátku pomalu, potom rychleji — od boudy k lesu, od lesa k boudě. Zinověv chvíli stál a pak zašel pod střechu.

V tu chvíli se z lesa vynořil Kolja s plným vědrem hub. Zinověv zpovzdáli slyšel, jak se Lenin s Koljou živě baví. Pravděpodobně přebírali houby. Lenin se hlasitě obdivoval bohaté kořisti:

„To jsou kusy! A zítra po dešti jich bude ještě víc!"

Kolja řekl trochu posmutněle: „Zítra jedu do města."

„Neříkej... To ti závidím."

„Koupím si tam knížky a sešity."

„A kdy se vrátíš?"

„Za tři dny. Teta Marfa mi bude šít šaty."

„No výborně! To ti dvakrát závidím... Ale podívej na toho křemenáče! Je to přeci křemenáč? Ten bude mít málem čtvrt kila! A co je tohle za houbu?"

Déšť zesílil a Lenin s Koljou se rozběhli k boudě. Vlezli dovnitř, lehli si vedle sebe a znova začali mluvit o houbách a Zinověvovi připadalo, že se o nich baví jemu na zlost. Ale brzy bylo ticho. Kolja usnul. Lenin ležel bez pohnutí, snad také začal dřímat.

Lenin však nespal. V duši měl tíhu a smutek. Rozmluva se Zinověvem na něho těžce dolehla. Měl za to, že Zinověv se s jeho názory na nejdůležitější politické otázky zcela ztotožňuje. Zinověv byl vzdělaný a neobyčejně vytrvalý, měl skvělou paměť a velmi dobře se vyznal v marxis-

tické literatuře. Pro každou životní okolnost uměl v paměti najít vhodný citát. Při literární práci je to výhodné, ale když jde o politický boj, který vyžaduje rychlé a samostatné rozhodování, tu není škodlivější a záludnější věci, než když ten, kdo cituje, není schopen brát v úvahu změny, které nastaly od doby, kdy ten či onen citát spatřil světlo světa. Není například nic snadnějšího, než v době vhodné k útoku najít ten nejpřesvědčivější citát o důležitosti organizovaného ústupu, a naopak při odlivu hnutí dělat ze sebe hrdinu a potvrzovat svoje fanfarónství ohňostrojem blýskavých citátů z doby nástupu. Citáty! Co škod umějí způsobit, když se jich chopí dogmatický mozek!

Lenin si rekapituloval celý rozhovor a měl čím dál větší zlost sám na sebe za to, že mu uniklo váhání a pochyby jeho druha, že se nesnažil působit na něj, byl si jím příliš jist, a zlobil se i na Zinověva, že nic neříkal, choval se neupřímně a že tak málo pochopil podstatu toho, co právě prožívají.

Kolik ztrát už bylo za těch dvacet let! Spolubojovníci ze staré Jiskry — znamenitý Plechanov, nadaný Martov, neúnavný Axelrod, milá, hodná Věra Zasuličová — všechno to jsou teď nepřátelé, nesmiřitelní a nelítostní. Chlácholil se sice tím, že nepřátelé se z nich stali proto, že zastávají polovičatou ideologii maloburžoazie — to bylo správné, ale utěšit ho to nemohlo ani trochu. Přátelství a sympatie se hroutily, nezbývalo než odtrhovat se od těchto lidí. Jako by se zbavoval kousků vlastního těla. A jak to bylo pěkné, když přes všechny učené úvahy o polovičaté ideologii maloburžoazie došlo ke sblížení s nimi, s Plechanovem, s Martovem, jak bylo hned veseleji! Nastávající revoluce je zřejmě rozdělí navždycky.

Lenin poslouchal, jak Zinověv oddychuje, a náhle si s nesmírnou hořkostí pomyslel: snad se toho taky nedočká? Jakže to tam stojí? Dřív než kohout třikrát zakokrhá...

Bolestivě ho bodlo u srdce. Protáhl se tiše ven, aby se na dešti osvěžil.

Déšť se ve chvíli změnil v bouřkový liják. Klikaté blesky se jako pijavice jeden po druhém nelítostně vpíjely do nekonečné nebeské klenby, a když se na ni přisály a napily se její ohnivé krve, zaplály a odpadly od ní a nasycené v mžiku uhasínaly, ztrácely se v neviditelném ohlušujícím letu hromu. A za chvíli se vpíjely do jejího lůna na jiném místě. Chvějící se stromy a keře byly hned jasně osvětlené, hned zas mizely v husté tmě. Liják, těžký jako olovo, bil s obrovskou silou kolmo do země a odrážel se od ní v miliónech droboučkých krůpějí, které se v záři blesků podobaly splývavému dýmu unášenému větrem.

Lenin stál přitisknutý ke stohu. Chladné pršky ho zasahovaly, ale téměř si to neuvědomoval. Stále přemýšlel o ztrátách, které strana utrpěla. Myslel nyní na mrtvé soudruhy. Vzpomněl si na Nikolaje Jevgrafoviče Fedosejeva, geniálního chlapce, kterého v mládí pokládal za svého učitele a viděl v něm naději ruské revoluce. Za vyhnanství ve Vercholensku se Fedosejev ve chvíli zoufalství zastřelil; bylo mu tehdy sedmadvacet let. Vzpomněl na zámečníka Ivana Babuškina, nejchytřejšího z petrohradských dělníků, který byl zastřelen trestní výpravou v roce 1905, na Josifa Dubrovinského, člověka neobyčejně prozíravého a dobrého, který spáchal sebevraždu za svého posledního vyhnanství u Turuchanska. Vzpomněl si na neodolatelného Nikolaje Baumana, pravého revolucionářského vůdce, zavražděného černosotněnci, na Virgilije Šancera, který zemřel na policii v ambulanci pro duševně choré, na talentovaného Surena Spandarjana, který skončil svůj potrápený život, plný utrpení, v krasnojarské vězeňské nemocnici. Vzpomněl i na jekatěrinoslavského dělníka Vilonova, který zemřel v emigraci na tuberkulózu, na dělníka a bolševika Jakutova, zastřeleného v ufské věznici, a na mnohé jiné.

Lenin vzpomínal na všechny tyto lidi a litoval, že tady

nejsou teď, v rozhodujících chvílích, a v návalu smutku mu na okamžik napadlo, že by byli silnější a moudřejší než ti, co zůstali naživu. A v tom žárlivém rozpoložení si s vášnivým puntičkářstvím připomínal nedostatky svých nynějších spolupracovníků: u jednoho touhu po moci, u druhého nevlídnou povahu, u třetího nerozhodnost, u čtvrtého lehkomyslnost, a říkal si, že po dobytí moci mohou tyhle vlastnosti nabýt hrůzných rozměrů. Nejtěžší a nejstrašnější je rvát se nemilosrdně ne s nepřáteli, ale s blízkými lidmi, s lidmi stejně smýšlejícími, přemítal. A nervat se, to nejde... Musí se jenom vždycky pamatovat na to, že není nic krásnějšího než přesvědčit soudruha, že se mýlí, a vrátit ho na správnou cestu. Ne, moc nesmí, nemůže zkazit lidi, kteří nezapomínají, proč se o ni usilovalo, kteří jsou přesvědčeni, že hnutí samo o sobě neznamená nic, nemá-li veliký a jasný cíl. Ne, ne, v bolševicích vznikl — abychom užili Gercenových slov — "nový druh lidí", kteří jsou schopni velkých obětí, kteří jsou ochotni vzdát se všeho ve jménu vůle a tužeb dělnické třídy. A se vším nízkým, osobním a zištným je nutno bojovat společnými silami, a každý z nás se s tím musí potýkat v sobě samém.

Najednou Lenin zahlédl v záři blesku Kolju. Chlapec seděl u vchodu do boudy a ospale si mnul oči; nechápal ještě, jak se probudil a co se kolem děje, a patrně měl za to, že se mu něco zdá. Když poznal, že všechno je skutečnost, lekl se, směšně otevřel pusu a zamrkal. Dlouho se nemohl vzpamatovat z těch nočních hrůz a čar a Lenin ve světle blesků chvílemi rozeznával, ale hlavně v duchu jasně viděl Koljův obličej, polekaný a okouzlený. Ať tak či onak, v chlapcově vzezření našel Lenin cosi uklidňujícího a poděkoval v myšlenkách Koljovi za jeho komický úlek, který ho vrátil k milé zemi se všemi jejími záležitostmi a starostmi.

Liják začal slábnout. Lenin zavřel oči, asi minutu tak postál, zhluboka vzdychl, utřel si rukama mokrý obličej, a

jako by zároveň s vodou ze sebe setřásl svou chmurnou náladu, zašeptal málem vesele:

„Koljo."

Hoch sebou trhl.

„Kdo je?"

„Tref."

„Kdo?"

„Pes Tref."

Kolja se radostně zasmál, a aby Lenina ve tmě líp viděl, vystrčil hlavu ven na déšť a pak vyskočil z boudy.

„Kampak se hrneš? Vždyť budeš skrz naskrz..."

Vzali se za ruce a chviličku tak beze slova stáli. Kolja nemohl pochopit, co to Lenina napadlo být venku v té bouřce; hlavou mu proběhla podivná a znepokojivá myšlenka, že k vůdci revoluce se hodí, aby stál sám a sám mezi blesky, a že mu zřejmě je s rozkacenými živly líp než obyčejnému člověku. Avšak Lenin řekl, zrovna jako naschvál, aby udělal konec Koljovým romantickým dohadům:

„To jsem ale promrzlý, až mi zuby drkotají. Honem pod střechu a zabalit do deky!"

ALEXANDR BEK

Bek A. (1903—1972) — sovětský prozaik a laureát státní ceny. Je znám především jako autor tetralogie Za námi Moskva, věnované hrdinským bojům o Moskvu v letech 1941—1942.

Významnou stránkou Bekova talentu je umění vdechnout ve svém díle život historickým faktům. To se projevuje i v románu Život Bereškovův, v povídkách, statích a dalších jeho dílech. Povídka Leninův dopis, již Bek napsal v roce 1956, byla nejednou otištěna ve sbornících nejlepších povídek a přeložena do mnoha jazyků.

LENINŮV DOPIS

1

Koncem roku 1920, hned po porážce Wrangela, byl jistý člen revoluční vojenské rady jedné z armád Jižního frontu spolu s jinými vojáky — stranickými organizátory, přeložen ústředním výborem na práci při obnovování průmyslu. V celé veliké zemi, zmučené čtyřmi roky imperialistické a třemi roky občanské války, fungovala pouze jediná vysoká pec — staropetrovská číslo šest. Právě sem, do staropetrovského kombinátu, pod nějž spadalo několik šachet a závodů, byl Kljavin poslán jako ředitel.

Jedné zimní noci jeho vlak se štábem a s politickým oddělením dojel na místo určení. Posunovací lokomotivka odtáhla soupravu na koleje závodu. Z plošiny vagónu Kljavin pozorně hleděl do tmy, řídce rozptýlené slabou září jediné hořící pece. Uviděl černé propletence kovu na vrcholcích vysokých pecí, mlčící siluety cowperů, které se podobaly gigantickým, vertikálně stojícím dělostřeleckým nábojům. V šedých betonových budovách se černaly otvory oken s vytlučenými skly.

Kljavin, který byl před revolucí učitelem matematiky, v žádném průmyslovém závodě dosud nepracoval. Nyní měl vdechnout život těmto nehybným obrům.

Pustil se do práce. Použil osvědčené metody vojenského nátlaku: vydával přísná nařízení, ale ničeho tím nedosáhl. Zavedl proto každodenní dobrovolné pracovní směny a sám šel příkladem. Nadšení dělníků, podněcované armádními politickými pracovníky a komunisty závodu, bylo dostatečně vřelé, aby potřelo jakéhokoliv protivníka. Jako frontový voják vycítil to Kljavin velmi dobře. Zdálo se, že se zmrtvělý kolos kombinátu dal do pohybu. Ale uběhlo několik týdnů a produktivita nezadržitelně klesala, skvělý útok vyčichl, aniž se uskutečnil tolik očekávaný zázrak. Kljavin se však nevzdával a stejně jako dřív — ovšem již s pocitem porážky — pochodoval v čele hloučku rudoarmejců a dělníků na dobrovolnou brigádu.

Téměř přestal spát, stále jen hledal a nenacházel klíč k řešení situace. Byl zvolen jako delegát s poradním hlasem na X. sjezd strany, ale odmítl tam jet. Nechtěl a nemohl se ukázat v Moskvě, dokud nevyřešil svěřený úkol.

A přece se řešení našlo.

Jednoho květnového dne roku 1921 seděl Kljavin v předpokoji Leninovy pracovny. Byl sám, tajemník ho šel ohlásit. Na bledém, mladém Kljavinově obličeji se každou chvíli objevoval šťastný úsměv, který mizel při sebemenším hluku. V zapadlém Staropetrovsku on, Kljavin, na svém nepatrném pracovním úseku potvrdil v praxi pravdivost teorie socialismu. V aktovce měl diagramy a hlášení. Za chvíli je vyjme a rozloží před Leninem...

Dveře pracovny se otevřely a vyšla z nich sekretářka s velkým svazkem lejster. Kljavin prudce vyskočil a hrnul se k ní jako velká voda.

„Jděte dál, soudruhu... Ale nezdržujte Vladimíra Iljiče dlouho."

2

Od nevelkého stolu mu šel s úsměvem vstříc Lenin.

„Ale zhubl jste, opravdu zhubl!.. Buďte zdráv, soudruhu Kljavine!"

Z těchto slov Kljavinovi vyschlo v krku — i rty měl v okamžiku suché. Je to možné, Lenin se na něj pamatuje? Před dvěma lety, v roce 1919, se Kljavin několikrát zúčastnil zasedání Rady lidových komisařů — na jednom hovořil s Leninem. Opravdu si ho od té doby pamatuje? Opravdu jemu platila ta slova, vyslovovaná s lehkým ráčkováním? Kljavin prošel místností a nic kolem sebe neviděl kromě usměvavého obličeje, přívětivě přimhouřených očí a velkého jasného, hodně vypouklého čela. Polkl a namáhavě pronesl:

„Dobrý den, Vladimíre Iljiči."

„Posaďte se a vykládejte, co v Donbasu nového..."

Kljavin v tom okamžení všechny připravené věty zapomněl. Objal rukama aktovku: všechno má tam, hned, hned to vyndá...

Zámek se jako s uděláním nechtěl otevřít. Kljavina mučilo mlčení, které se stále protahovalo, mučila ho vlastní neobratnost, trhl ze všech sil zámkem a náhle — ó ta ostuda, ta hrůza! — z prudce rozevřené aktovky vyletěl na Leninovy dokumenty kousek mýdla a lýková žínka, obyčejná lázeňská žínka!

Lenin se vesele rozesmál. Ztuhlý a zrudlý Kljavin hleděl na rozšklebenou aktovku a neměl dost sil, aby zdvihl oči k Leninovi. Zatracená Galka! Vzpomněl si, že breptala cosi o vykoupání v lázních, a zřejmě mu dala do aktovky žínku.

„Chcete se jít vypařit do lázní, když už jste tu?"

„Ano."

„A funguje pára v našich moskevských lázních?"

„Funguje."

„Víte to určitě?"

Lenin odstrčil lehké proutěné křeslo a v rozepnutém saku začal rychle přecházet podél velké zasklené knihovny.

„To je báječné! Je tedy možné se napařit v lázních za vlády bolševiků, ano?"

Zamnul si ruce, protáhl záda a hekl, jako by se sám polil putýnkou vřelé vody. Oči se mu blýskaly, smál se, nazrzlé vousy nezakrývaly velká, v úsměvu pootevřená ústa.

Z jeho smíchu nezaznívala rozvážlivá spokojenost hospodáře, ale cosi jiného — prostá, nezištná radost. Cit, který Lenina ovládl, byl tak lidský, pochopitelný, že Kljavin okamžitě zapomněl na žínku, strnulost zmizela, začalo mu být s Leninem dobře.

Ale Leninův obličej se už změnil.

„My jsme ale dobří! Píšeme v novinách o všem možném, vymýšlíme si všelijaké pochybené teze, ale o

lázních ještě žádnou otevřenou hlavu nenapadlo napsat."

Rozhořčeně vsunul ruce do kapes, zachmuřil se, mezi obočím se mu prořízly drobné příčné vrásky.

„A já už se asi nikdy nedostanu k tomu, abych se dosyta napařil v moskevské lázni. Zatrápená funkce..."

Lenin s povzdechem rozhodil ruce a ukázal na velký zápisník s hlavičkou „Předseda Rady lidových komisařů". Kljavin zachytil v jeho očích veselou jiskérku.

Věděl, že nesmí připravovat Lenina o drahocenný čas, a proto začal vyprávět.

Na stole Vladimíra Iljiče stály čtyři stearínové svíčky. Jejich zčernalé, ohořelé knoty svědčily o tom, že hospodářský rozvrat zasahuje i sem, že i tady čas od času, když se zastaví parní turbíny Mogesu, vypínají elektřinu. Lenin se posadil, pak se nadzvedl a odsunul svíčky: zacláněly mu Kljavinův obličej. Při té příležitosti zastrčil maně žínku kamsi mezi knihy a desky s dokumenty. Opřel se lokty o stůl, a dokonce na něj nalehl hrudníkem, aby byl blíž hovořícímu. Levé oko se přimhouřilo, obočí nad ním se hluboce vyklenulo, v obličeji se mu zračila soustředěná, napjatá pozornost. Šelmovský úsměv se občas objevil a zase zmizel a čas od času se Lenin podíval na Kljavina tak, jako by ho provrtával skrz naskrz.

Kljavin necítil žádný ostych, neviděl žádnou přehradu mezi sebou a Leninem, a tak upřímně a chvatně hovořil o svých neúspěšných pokusech, o svých myšlenkách a pochybách.

„Zdálo se, Vladimíre Iljiči, že je absolutně nezbytné, abychom vymysleli něco úplně nového a naprosto odlišného od kapitalistického způsobu řízení. Pak nás náhle napadlo: Proč by to bylo nutné? Proč bychom například nepřevzali úkolovou práci, elementární úkolovou práci, o které psal už Marx, a nezapojili ji do našich služeb?"

„Jednoduše a prostě. No pokračujte, pokračujte..."

„Kombinát živil 18 000 lidí naprosto rovnostářsky. Počkej, řekl jsem si, a nemohli bychom chleba rozdělovat jinak? Nemohli bychom jím platit za výkon, za skutečnou práci, a nikoli pouze za příslušnost k proletariátu? Odborářům se to zdálo kacířské, musel jsem se s nimi prát, ale od března jsme přece jen zavedli úkolovou práci za chléb — a tady jsou, Vladimíre Iljiči, výsledky."

Kljavin vyňal z aktovky diagram a rozprostřel ho na stole. Červená čára, která se zpočátku klikatila kdesi dole, šla prudce nahoru, křížila se s černou čárou, jež znázorňovala výkon rubače v roce 1913, a stoupala nad ni výš a výš jako dlouhý veselý jazýček.

Leninovy oči přeběhly po čarách a na okamžik se zastavily na číslech a popisech.

„A jak konkrétně platíte? Za jaký výkon může rubač dostat, řekněme, kilo chleba? Jsou stanoveny normy?"

„Svolal jsem jedenáct tarifních konferencí. Se zkušenými dělníky jsme nad tím proseděli několik dní."

„Ták, hm..."

Lenin se s živým zájmem začal vyptávat, jak byly konference organizovány, o čem byly spory, došlo-li k nějakým incidentům, jaké padly návrhy. Kljavin byl nesmírně šťasten, když pochopil, že jeho zprávy jsou užitečné, že zkušenosti ze Staropetrovska zajímají Iljiče do nejmenších detailů. Mluvil s nadšením a stále mimovolně sklouzával k vyprávění o sobě, o své roli, o svých činech a zážitcích. Lenin ho taktně, ale cílevědomě přiváděl do jiných kolejí, snažil se dobrat faktů, které charakterizovaly život lidí na závodě.

„Je to dostatečně srozumitelný systém? Pochopitelný každému dělníkovi? Neudělali jste to příliš složité, nezamotali jste to? Nejsou stížnosti?"

Kljavin vyndal knihy, ve kterých se podrobně evidovala výkonnost, výplatní kartičky dělníků, chlebové pou-

kázky, nadzvedl se a ukazoval to vše Leninovi. Lenin se pozorně díval a znovu kladl otázky. V květnu 1921, po třech letech válečného komunismu, byla pro republiku sovětů úkolová práce objevem.

Lenin si prohlédl dokumenty a zvolal:

„O tomhle bychom si měli popovídat na odborářském sjezdu! To se ví — lidé se sjedou, proschůzují celkem šest dní a nocí, a přitom ze sta příkladů sotva najdou jeden dobrý, který by stál za prozkoumání a napodobení. Ale ve Staropetrovsku jsou pašáci!..“

Obhlédl stůl, luskl prsty hledaje cosi očima, nadzvedl diagram, vytáhl zpod něj nevelký zápisník s hlavičkou předsedy Rady lidových komisařů, vzal do ruky pero a začal velmi rychle psát velkým rozmáchlým písmem, bez jediného škrtu. Kljavin nemohl odolat, nahlédl a uviděl záhlaví. Leninovy řádky byly adresovány dělníkům staropetrovského kombinátu.

Lenin se podepsal, osušil list, vytrhl jej a podal Kljavinovi.

„Předejte jim to...“ řekl a okamžitě se zeptal na něco jiného:

„Jak je to v Donbasu s tou Šterovskou elektrárnou?“

Ještě dlouho se vyptával na Donbas a pak řekl:

„Radím vám, soudruhu Kljavine, nezdržujte se dlouho v Moskvě, vraťte se co nejrychleji do závodu. Čekají nás těžké dny — se zásobováním je to špatné.“

Nato se zvedl, zeptal se ještě na zdraví a dodal, že v případě potřeby jeho tajemník pomůže Kljavinovi rychle vyřídit moskevské záležitosti.

Kljavin pochopil, že je čas odejít. Rozloučil se.

Odněkud zpoza desek a knih vytáhl Lenin mýdlo se žínkou, podal je Kljavinovi a nezdržel se přitom smíchu.

Několik dní poté se Kljavin vrátil do Staropetrovska. Leninův dopis byl ještě týž den přečten na dělnických shromážděních. Kljavin předpokládal, že bude o své cestě a o setkání s Leninem referovat na rozšířené schůzi delegátů, ale už to nestačil udělat. V ty dny, jako tomu bylo ostatně i minulá jara, se velmi zhoršil stav zásobování. Otázka chleba začala být značně zneklidňující. Poslední potravinový transport nedojel do Staropetrovska celý: vagóny přidělené Staropetrovsku byly odpojeny a cestou přeadresovány. V noci v doprovodu přiděleného pomocníka odjel Kljavin do gubernského centra Bachmutu, vzdáleného přes čtyřicet kilometrů.

Noční Donbas onoho roku nehýřil světly. Gorlovka, která ležela na poloviční cestě, se dala poznat nikoli podle světel, nýbrž podle mihotavých modrých plamének doutnající síry na ohromných kopcích zeminy, nakupených za celá desetiletí.

Do Bachmutu se přihnal s východem slunce.

I když bylo tak časně, u budovy bývalého ženského gymnasia hustě jako na trhu stáli koně se sedly a postroji; vchod hlídala stráž. Dveře se každou chvíli otevřely a bylo slyšet nervózní, zvýšené hlasy. Na tačankách — vojenských vozech — i na zemi spali lidé — zřejmě tu netrávili první noc.

Kljavin předložil svoji stálou propustku a vešel. Zástupce velitele, který obvykle vybavoval všechny běžné záležitosti, nebyl přítomen. Na chodbách a v čekárně zachmuřeně čekali na přijetí ředitelé závodů, zásobovatelé, předsedové závodních a důlních výborů. Náčelník proviantního oddělení armádního komisariátu Jepifanov seděl u přímé linky. Sem, do místnosti s telefonem a telegrafem, stráž nikoho nepouštěla.

Kljavin přistoupil k těmto přísně chráněným dveřím a pokusil se ukázat doklady. Stráž ho mlčky odstrčila.

„Ale já mám, ksakru, dopis od Lenina!“ v zoufalství zvolal Kljavin.

Vytrhl z náprsní tašky dopis a rozevřel ho. Strážný uviděl hlavičku předsedy Rady lidových komisařů, Leninův podpis — a na vteřinku zaváhal. Kljavin škubl dveřmi a vnikl do místnosti.

Uvnitř suše klepal telegraf a pomalu z něho vylézal úzký proužek papíru. Jepifanov zvedl oči zarudlé od nevyspání, zamračil se a zabručel:

„Ať už jste venku! Nic nechci slyšet! Od toho je náměstek! Jděte za ním!“

Udělal krok směrem ke Kljavinovi. Byl vysoký, ramenatý, za ním se táhly nekonečné metry použité telegrafní pásky a ovíjely mu nohy. Do oken pražilo slunce, ale přesto nad přístrojem svítila elektrická lampička. Tady přestali rozlišovat noc a den.

Kljavin prosebně natáhl ruku s Leninovým dopisem. Jepifanov si jej vzal, přečetl a jeho obličej dostal trochu měkčí výraz. Řekl:

„Je to katastrofální, soudruhu Kljavine. Ale bude to ještě horší. Co mohu dělat?“

Kljavin začal vykládat, že není přece možné mařit iniciativu, kterou ocenil sám Lenin; že Staropetrovsk je třeba nějak odlišit; že každý kilogram chleba, který tam bude dodán, bude rozdělen nikoli podle nivelizačního systému, nýbrž podle množství skutečně vytěženého uhlí a vyrobeného kovu. Jepifanov poslouchal. Každou chvíli ho volali k aparátu. Nervózně poškubávaje energickou bradou, spojoval se se stanicemi, sledoval, jak se k Donbasu blíží každý vlak, každý vagón s potravinami. Spojoval se také s nákladovými nádražími, diktoval směrnice, rázně a nesmlouvavě. Kljavinovi řekl:

„Co se týče chleba — nic vám neslibuji. Fondy pro metalurgii mi čtyřnásobně zkrátili, příděl podle podniků stanovilo vaše vedení v Charkově. Patrně ani tento příděl nezajistíme. Na svoji zodpovědnost mohu přidat několik

vagónů pokrutin a snad. . .“ Jepifanov se zdrženlivě usmál. „Budiž, kvůli Iljiči — ještě vagón kukuřice.“

Kljavin dlouho smlouval, ještě o vagón, o půl vagónu.

Jepifanov vypsal čísla vagónů, zavolal náměstka, přikázal vyhotovit dokumenty a poradil Kljavinovi, aby se vypravil za Vladimirovem, lidovým komisařem zásobování potravinami na Ukrajině.

„Možná, že vám něco přidá od sebe.“

„Kde je teď?“

„Na stanici Volnovacha. Kde bude zítra — to nevím.“

Z Bachmutu odjel Kljavin do Charkova, na ústřední správu těžkého průmyslu. Tam trval na změnách v rozdělení potravin, které bylo stanoveno podle počtu zaměstnanců podniku. Ničeho nedosáhl. Vynadal předsedovi, nazval ho „lordem — strážcem chudobince“ a odešel. Do Charkova mu poslali podnikovou lokomotivu a on se rozjel za lidovým komisařem výživy, jehož zvláštní vlak křižoval Ukrajinou. Výsledkem cesty bylo, že se mu leccos podařilo urvat, něco mu slíbili, ale to všechno bylo zanedbatelně málo pro několikatisícový kombinát.

Když se vrátil do závodu, poradil se s vedením stranické buňky a večer referoval o stavu zásobování na schůzi závodního výboru. Předsedové z jednotlivých cechů, většinou starší bezpartijní dělníci, zachmuřeně naslouchali jeho tichému projevu. Mluvil o potížích v zásobování, skládal účty z toho, kde a kolik vagónů potravin se mu podařilo získat. Se skloněnou hlavou, doslova jako by nahlas přemýšlel, podával vyúčtování. Nejdůležitější je zabezpečit pro kombinát dostatek uhlí, každodenně vytěžit na povrch přes osm set tun paliva. To bude rozhodující pro výsledek boje. Dělníkům pracujícím pod zemí bude nutno umožnit vydělat si na základě neomezené úkolové práce třebas kilo chleba za směnu. A kolik tedy zůstane na všechny ostatní profese? Sečetl to, rozdělil a vyšlo mu deset deka denně na osobu. S tím je třeba vydržet do nové úrody.

Když Kljavin skončil, zamyšleně se posadil, a tu ho zarazilo naprosté ticho. Zvedl hlavu. Dělníci mlčeli. Nejblíže od něho seděl dělník od vysoké pece, Rodion Nikitin, fousatý a statný tavič. V jeho očích Kljavin uviděl slzy. Věděl, že Nikitin má velkou rodinu. Tavič si přejel dlaní oči. Ani jedna slza se neskutálela po tvářích, tmavých od věčného žáru vysoké pece.

Přelétl očima po obličejích dělníků. Seděli bez hnutí a stále mlčeli.

Za léta revoluce prožil Kljavin mnoho těžkého — kontrarevoluční povstání v Kazani, ústup od Varšavy, smrt soudruhů... Ale tato chvíle naprostého ticha, tyto neprolité slzy a prosté mlčení byly nejděsivější. Kdyby protestovali, nadávali, křičeli — bylo by to patrně lehčí.

Po krátké diskusi závodní výbor schválil plán rozdělení potravin.

4

Den ode dne to bylo těžší. Červen 1921 byl nejstrašnějším měsícem Donbasu. V květnu Donbas vytěžil 385 tisíc tun uhlí, v červnu — 290, v červenci — 144 tisíc tun. To nemohlo stačit ani na odčerpávání vody ze šachet.

Největší šachty byly zatopeny, celé úseky zmrtvěly. Zásoby paliva na stanicích, které byly obvykle připravovány na mnoho dní dopředu, se teď odhadovaly ne na dny, ale na hodiny. Byla přerušena dodávka výztužního dříví z Carycinu, téměř nulový byl provoz na dovozových tratích z Kavkazu, občas se nedostávalo uhlí pro lokomotivy, které přepravovaly kubáňské obilí.

Zhasly vysoké pece v Makejevce a v Juzovce, které byly dány do provozu začátkem prvního mírového roku sovětské republiky. Z celého Donbasu byla stále ještě v provozu pouze staropetrovská pec.

K dovršení neštěstí nastalo na Donbasu parné a suché léto. Bez přestání vál zlý vysušující vítr a honil po stepi černý rozžhavený prach. V šachtách padali vysílení koně. Krmivo nebylo, pokosy shořely, ve vesnicích museli strhávat slámu se střech. Koně vytahovali na noc ze šachet a oni, slepí a vyzáblí, uždibovali neduživou a tvrdou trávu. Ráno je spouštěli zpět. Do malých těžních klecí, jaké byly na starém Donbasu, se kůň sotva vešel. Museli mu svázat všechny čtyři nohy, vší silou ho nacpat do vozíku, a pak, chvějícího se a zmítajícího, vtěsnat do těžní klece.

Tyto tři měsíce Kljavin prožil mezi Staropetrovskem a Bachmutem. V zalesněných roklinách se skrývaly záškodnické tlupy, které se toho léta velmi rozmohly. Kljavin měl stále při sobě mauzer, a dvakrát ho dokonce použil při nočních přestřelkách. Veškerou svoji sílu, rozum i vůli vynakládal na to, jak sehnat vagón či dva obilí, čočky nebo pokrutin, dvě tuny narezlého slanečka, tři čtyři bečky tuku.

A přesto přicházely dny, kdy dělníci nedostali ani deset deka čehosi, co se jen vzdáleně podobalo chlebu.

Jednoho takového dne znenadání telefonovali Kljavinovi ze stranické buňky vysokopecního cechu.

„Co se stalo?“

Tajemník buňky rozrušeně odpověděl:

„Uvidíš to sám! Všeho nech a okamžitě sem přijď!“

Kljavin bral schody po třech, musel přidržovat poskakující mauzer. Seběhl z prvního patra, kde měl kancelář, a uháněl k závodu. Už ve vzduchu, v tíživém, skličujícím červencovém horku cítil cosi děsivého. O vteřinu později vše pochopil a zastavil se s nastraženýma ušima. Nebylo slyšet hučení vysoké pece ani rytmický zvuk motoru. Slévárna se zastavila. Kljavin stiskl zuby, aby nezasténal, a běžel dál.

Už zdaleka viděl velký shluk lidí na slévárenském dvoře. Jednotlivé výkřiky splývaly v dutý jednolitý hluk.

Kdosi se vztyčil nad hlavami a chtěl něco říct; strhli ho dolů.

Na kamenném vyzdění pece, na černém pancíři cowperů, na kotlích, na stěnách ochranné budky, zkrátka všude byla křídou napsána obrovská písmena: „Chleba! Chleba! Chleba!“

Kljavin uviděl stranického tajemníka soudruha Gluška, který přibíhal z druhé strany. Gluško byl velmi bledý. Zapadl do davu a snažil se dostat k vyvýšenému místu, odkud právě před chvílí zmizel jiný člověk. Kljavin se také vrhl tím směrem. Pracoval lokty a přidržoval mauzer; čas od času ho dav zlostně a nevraživě odstrčil, přesto se stále prodíral dopředu.

Gluško první vylezl na železné dno převrženého kolečka. Kljavin vyskočil za ním. Několik komunistů ze závodu se sem už také probojovalo, jiní si teprve klestili cestu davem. Kljavin ztratil čepici, knoflíky z hnědého vojenského kabátu mu utrhli, límec se rozevřel a odhalil špinavou košili a nahou hruď.

Tiskl je zoufalý tisícový dav. Míra utrpení a vypětí, již nikdy není možné odhadnout předem, byla překročena.

Kljavin se díval na znetvořené obličeje, zčernalé od rudného a koksového prachu. Odevšad zlostně svítila oční bělma. Dělníci byli oblečeni do hadrů, mnozí měli na hlavě čepice domácí výroby ze slévárenských impregnovaných rukavic.

Gluško zdvihl ruku a začal vykřikovat cosi o povinnosti revolučního proletariátu. Nedali mu domluvit, snažili se zvrhnout kolečko, kolem se strhla rvačka — něčí černé ruce uchopily Gluška za gymnasťorku a snažily se ho stáhnout dolů.

V té chvíli Kljavin udělal neodpustitelnou, hrubou chybu: bezděky sáhl po mauzeru. Za všeobecného divokého křiku vyskočil na kolečko obrovitý dělník, jediným pohybem odstrčil Gluška. Zuřivě si roztrhl košili a zařval:

„Střílej! Stejně už nemáme sílu k životu! Zab nás, zab, ty svině!!!“

Kljavin poznal Rodiona Nikitina, taviče, který jen tak-tak že neplakal na schůzi závodního výboru. Zachvátil ho pocit beznaděje. Pochopil, že nemá dost sil, aby zvládl zoufalství propadlou masu. Ohlédl se. Vzadu mlčenlivě strměla vyhaslá vysoká pec; zítra bude tato pec, která se nezastavila po celé čtyři roky revoluce, jen stydnoucím nebožtíkem.

Tavič tiskl Kljavina mohutnou obnaženou hrudí, jeho ústa byla křečovitě rozevřena, zpěněné sliny se srážely v koutcích úst. Kljavin cítil, že se musí stát něco strašného. A tu náhle, jakoby osvícen, vytrhl z postranní kapsy náprsní tašku a téměř ztratil hlas, když křičel:

„Copak jste zapomněli na Leninův dopis?“

Chvatně vyndal drahocenný dokument a prudkým pohybem ho podal Nikitinovi. Tavič dopis nedůvěřivě přijal, narovnal, spatřil podpis... Ruce se mu roztřásly, obličej se zjasnil, nahlas začal slabikovat Leninovy řádky.

Všichni ještě nepochopili, co se událo na převrženém kolečku, ale hluk opadal a postupně zavládlo úplné ticho. V úděsném mlčení vychládající pece se široko daleko nesla Leninova slova. Strhávala na sebe pozornost a nadlouho, ne-li navždy, zůstávala vtisknuta do paměti.

... Situace dělnické třídy je zoufale těžká... Lidé hrozně trpí... Nikdy nebyla bída dělnické třídy tak velká jako za období diktatury proletariátu...

Lenin uměl dobře to nejtěžší na světě: prostě a přirozeně mluvit pravdu. Překvapovala a získávala právě ona, pronikavá a otevřená pravda.

...Není teď jiného východiska, než vynaložit ještě jednou veškeré ohromné úsilí, kterého nikdy nebyla schopna žádná jiná třída než dělnická, nejrevolučnější, nejhrdinnější v lidských dějinách...

Když dočetl poslední řádku dopisu, přejel si Nikitin rukou po čele, rozhlédl se kolem sebe a tiše se zeptal:

„Co tomu říkáte, soudruzi?“

Odstrčili ho, každý chtěl vidět Leninův rukopis, vlastnoručně si sáhnout na papír. Nikitin komusi předal dopis, znovu jej četli, koloval davem.

Ke Kljavinovi se dopis nevrátil. Od toho dne jej už nespatřil. Doslova roztál, rozpustil se mezi těmi, jimž byl adresován. Kdosi mu potom řekl, že si dopis četli někde v šachtě, ale kdo ho měl v ruce naposledy nebo kdo ho alespoň poslední viděl — to se mu nepodařilo zjistit.

Dopis je ztracen — zřejmě navždy — zůstal jen tento příběh.

Je snad třeba dodávat, že staropetrovská pec nevyhasla? Jediná z celé jižní oblasti vytrvala v létě 1921 do nové úrody.

... Mezi starými donbaskými dělníky žije stále tato legenda.

Ale je to opravdu legenda?

SERGEJ ANTONOV

Antonov S. (nar. r. 1917) je literárně činný již kolem třiceti let. Je autorem románů a povídek s historickou a revoluční tématikou (Daleký poutník, Rozhodný krok aj.).

Nejvýznamnější místo v jeho tvorbě zaujímají romány, povídky, dramata a filmové scénáře, jejichž ústřední postavou je V. I. Lenin. Mezi nejoblíbenější patří jeho sborníky povídek Drahé rysy, Za nás za všechny a Setkání v Kremlu, jež byly přeloženy do mnoha jazyků.

SETKÁNÍ V KREMLU

Lenin stál u okna s rukama ponořenýma hluboko v kapsách kalhot. V pracovně se dvěma okny a vysokým klenutým stropem bylo chladno a vlhko. Poslední týdny zimy krutě mrzlo.

Vladimír Iljič se díval na Arzenál zbrázděný po úlomcích střel; na Trojickou věž s obrovským orlem, zřetelně se vyjímajícím na šedivém nebi, která se odtud zdála nižší než od Manéže; na kus kremelské zdi a budovu kasáren. Na volném prostranství, kde stará dlažba tvoří místy díry, se podél Arzenálu táhla k Nikolské věži řada útlounkých svítilen, podobajících se ohnutým stébélkům trávy.

Na cestách k Trojické věži a k Arzenálu i na prostranství se svítilnami ležel udupaný, špinavý sníh. Jen střechy a kremelskou zeď pokrývaly čisté rovné vrstvičky.

Za Kremlem prochládaly kamenné domy spoutané mrazem. A tam, za muzeem a Rumjancevovou knihovnou probleskovaly komíny. Ale ať ses namáhal sebevíc, kouř jsi nespatřil: nebylo čím topit.

Zima sevřela Moskvu kruhem chladu. K nepřátelům, kteří se vrhli na vykrvácenou, občanskou válkou zdeptanou zemi — k hladu a rozvratu — se přidal ještě jeden — mráz.

Řádí tyfus.

Lenin si povzdechl. Potom nečekaně rychlým pohybem vytáhl pravou ruku z kapsy a sedl si za stůl.

Obyčejné pero, jaké mívají školáci, se rozběhlo po listu papíru, nedopisovalo, zkracovalo slova a nechávalo za sebou nečitelné věty. Myšlenky předháněly jedna druhou a on rychle zapisoval: prověřit, jsou-li dětské domovy zásobeny dřevem. Ne-li — zajistit...

Zvýšit příděl cukru a cukerínu pracujícím v hutnickém průmyslu... Lidový komisariát osvěty zdržel vydání knih pro venkov. Promluvit s Anatolijem Vasiljevičem Lunačarským, pokárat... Seznámit soudruhy s Dekretem a schválit... Vzkaz Kameněvovi.. Zahraničí nabízí své služby. ... Poradíme si sami, či nikoli? ...

Pero se na okamžik zastavilo.

Dveře vedoucí do zasedací síně, potažené bílým voskovaným plátnem, se tiše otevřely a v nich se objevil tajemník.

„Vladimíre Iljiči," zavolal šeptem.

Ale Lenin zabraný do práce neodpověděl.

„Vladimíre Iljiči! . . ."

Lenin zvedl hlavu a řekl:

„Ano, ano," a sáhl po druhém listu papíru.

„Vladimíre Iljiči, přišel za vámi soudruh Koršunov."

„Dobrá," řekl Lenin.

Tajemník odešel, neslyšně za sebou zavřel a Vladimír Iljič pokračoval v psaní, aby spěšně dokončil poznámky pro Sergeje Sergejeviče Kameněva. Psal, ale sotva se ve dveřích ukázala nevysoká štíhlá postava vědce, jeho starého známého, vždy trochu rozpačitého a nesmělého, Lenin vstal od stolu a šel mu vstříc.

„Pojďte dál, Leonide Alexejeviči, pojďte," Vladimír Iljič mu nabídl jedno z čalouněných křesel. „Posaďte se, prosím. . ."

Leonid Alexejevič Koršunov poněkud neobratně a příliš rychle zamířil ke křeslu a schoval nohy pod stůl, kolmo přisunutý k Leninovu psacímu stolu. Počínal si s takovým spěchem, až mu samotnému bylo trapně a znovu zrozpačitěl. Ale když pohlédl na Lenina, který seděl ve svém proutěném křesle, uklidnil se a teprve potom se k němu otočil.

„Jak slouží zdraví, Leonide Alexejeviči?" zeptal se Lenin. „Vše v pořádku?"

„Děkuji, Vladimíre Iljiči. Nestěžuji si."

„Výborně. Doba je těžká, ale musíme ji zdolat, Leonide Alexejeviči."

Když Lenin umlkl, Koršunov začal:

„Přišel jsem ohledně expedice na Sibiř, Vladimíre Iljiči. Jistě víte, že 30. června 1908 překvapila vědecký svět mimořádně zajímavá událost. Jde o jev velice

vzácný, nezvyklý svým rozsahem a snad i významem. Do sibiřské tajgy spadl meteorit." Koršunov pohlédl na Lenina a zjistil, že ho Vladimír Iljič pozorně sleduje.

V tu chvíli Koršunovovi napadlo, že Lenin ví o meteoritu všechno, že zná jeho myšlenky a přání a on svým výkladem jen okrádá o čas tak zaneprázdněného člověka. Zarazil se:

„Meteorit. . . Ale tohle vy všechno víte. . ."

„To se mylně domníváte, Leonide Alexejeviči," poznamenal Lenin. „Ba co víc, vůbec jsem netušil, že kdesi spadl meteorit. Ano. Ano. . ."

Sklonil hlavu ke straně, přisunul se k vědci a tiše dodal s úsměvem:

„Ani rok jsem si nepamatoval."

Koršunov se také usmál.

„Zvláštní věc!" pokračoval Lenin už vážně. „Mnozí z nepochopitelného důvodu předpokládají, že předseda Rady lidových komisařů a lidové komisariáty vědí vše. To je nebezpečná hloupost! My víme málo, velice málo, hanebně málo. Čím víc se budeme s vámi vídat, tím lépe. Pokračujte, Leonide Alexejeviči. A nespěchejte."

Koršunov, povzbuzený a potěšený, pokračoval. Mluvil o věcech, které měl předem promyšlené a už dávno je chtěl Leninovi říci.

„Vezmeme-li v úvahu, že za největší meteorit se považuje meteorit o váze třicet šest a půl tuny a hned po něm takzvaný mexický o dvaceti sedmi tunách, pak náš sibiřský je podle mého názoru gigantem ve srovnání se známými meteority. Ale my bohužel dodnes přesně nevíme, kam dopadl."

„A vy chcete jet za meteoritem?" zeptal se Vladimír Iljič, když se Koršunov odmlčel.

„Ano," odpověděl vědec. „Přesně tak. Chci jet za meteoritem." A spěšně dodal: „Vím, že teď na to není doba. . . Nežádal bych o mnoho. Člověka mrzí, když v

zahraničí zakládají společnosti pro výzkum našeho meteoritu, a my...“

„Ne, ne, ne,“ rychle pronesl Lenin. „Kdepak zahraničí. O tom ať se jim ani nesní. Co potřebujete pro svou expedici?“

„Připravil jsem si to,“ a Koršunov vytáhl z náprsní kapsy saka nadvakrát přeložené listy papíru. „Snažil jsem se být skromný.“

Lenin si začal prohlížet seznam, a čím víc do něho hleděl, tím víc se chmuřil. Potom položil listy na stůl, přejel přes ně levou rukou, aby je uhladil, a obrátil k vědci svou přísnou a — jak se mu zdálo — smutnou tvář.

Koršunov pomalu zvedl oči a řekl nejistě:

„Ten seznam... dal by se ještě probrat. Stačilo by méně chleba, a i přístroje... Teodolit bychom mohli jeden škrtnout a kromě toho...“

Lenin se díval někam do rohu pracovny, vypadalo to, že vědce neposlouchá a že už nevnímá ani jeho přítomnost.

„Škrtnout teodolit...“ opakoval a sjel svýma přimhouřenýma očima na Koršunova, rázně odšoupl proutěné křeslo a s jistou podrážděností a údivem lehce uhodil rukou přes papír a vstal od stolu.

Snažil se nedívat na Koršunova, ale směrem k oknu, zajel rukama do kapes kalhot a začal chodit po pracovně.

„Vždyť je to tajga,“ zdůraznil, jako by chtěl, aby si Leonid Alexejevič uvědomil celý dosah věci. „Tisíce verst neprostupné a neschůdné tajgy. Prudké řeky. Zvěř. Cesty žádné. Stovky verst ani živá duše... Uvědomujete si to?“

Odmlčel se.

„Uvědomujete si to všechno,“ řekl Vladimír Iljič už daleko mírněji, znova se podíval na seznam a pokračoval: „Funt chleba na den, pět funtů cukru pro všechny, tabáku...,“ četl a v hlase mu zněla přísnost, nespokojenost, údiv, které vzápětí vystřídal smutek.

„Cukru by mohlo být méně, ale tabák, promiňte, ten je nezbytný: chrání před komáry,“ s rozhodností poznamenal vědec.

Vladimír Iljič jako by neslyšel, pokračoval:

„Kožešiny do pouzder na přístroje. Kožešiny na přístroje,“ opakoval.

Koršunov vstal a skla jeho brýlí, v nichž se odrazila okna, zablýskla. Byla v něm odhodlanost člověka, kterému zbývá poslední naděje.

„Vladimíre Iljiči,“ řekl hlasitě a pevně. „Soudruhu Lenine! Musíme jet. Pochopte, máme štěstí — meteorit, vzácný host z vesmíru, spadl na naše území. A my?... Kdyby spadl ve Francii nebo v Americe, dovedete si představit, kolik a jakých expedicí by se k němu vypravilo! Ano, jsme chudí, hladoví, rdousí nás interventi, ale cožpak přesto nemůžeme ocenit a využít možnost, která je dána pouze nám? Světová věda není vinna tím, že jsme nuzní. Musíme jet, Vladimíre Iljiči.“

Koršunov si sedl zpátky do křesla.

„Ach můj bože,“ vykřikl Lenin a přistoupil k vědci. „Ovšem že musíte, Leonide Alexejeviči, vy vzácný člověče. To, oč žádáte, vám dáme. Ale to přece nestačí! Což s takovým vybavením se můžete vypravit na Sibiř? To by snad stačilo expedici do okolí Moskvy. Vždyť žádáte zoufale málo. To je trapné, úplně trapné,“ opakoval Lenin a Koršunov pochopil, proč to Vladimír Iljič tak těžce nese. „Je trapné, že takovým lidem, jako jste vy, nemůžeme dát, co potřebují a co si zaslouží. To nic. Chce to jen čas.“

„A-a...“ rozpačitě ze sebe vypravil Koršunov a díval se na Lenina. Chystal se něco dodat, ale pouze s ulehčením povzdechl a přejel si rukou čelo, aby si utřel pot.

Lenin k němu přistoupil a účastně se zeptal:

„Leonide Alexejeviči, a když vám dáme, jen co stojí v tom ostýchavém seznamu?“ a ukázal na list papíru, který mu předložil Koršunov. „Pojedete?“

„Vladimíre Iljiči, o něčem víc se mi ani nesní. Až roztaje sníh, přichystáme se a vyrazíme. Opravdu víc nepotřebujeme. Vždyť i tak se na vás každý obrací jenom se žádostmi... A kde brát?“

„Pojedete?“ opakoval otázku Lenin.

„Ano, pojedu.“

„A o nic víc nebudete žádat?“

„Ne, o nic.“

„O nic, Leonide Alexejeviči?“ vyzvídal Lenin.

„Ne.“

Lenin nespokojeně zakašlal. Pak jeho oči zabloudily dolů, pod stůl, a v tváři mu zahrál potměšilý úsměv.

„No tak, příteli,“ řekl vesele a přátelsky se usmíval, „pojďte sem k oknu.“

„Proč, Vladimíre Iljiči?“

„Já vás o to žádám, Leonide Alexejeviči. Sem k tomuto oknu.“

„Ale proč, Vladimíre Iljiči?“

„Žádám vás o to, Leonide Alexejeviči. Udělejte mi tu laskavost a pojďte sem k tomuto oknu,“ dodal Lenin a šibalsky pohrozil prstem. „Já vás přece znám.“

„Vladimíre Iljiči, jestliže souhlasíte, nemíním vás připravovat o čas...“

„Ne,“ dobromyslně řekl Lenin. „Zatím ještě nesouhlasím. Buďte od té dobroty a pojďte sem k oknu.“

Koršunov neochotně vstal a nerozhodně, jako by na něco čekal, hleděl na Lenina.

Ani Lenin z něho nespouštěl oči.

„No tak,“ řekl, „pojďte přece.“

„Prosím.“ Koršunov sebral odvahu a vykročil od stolu.

Lenin se mu podíval na nohy a povídá:

„Tak. Přesně, jak jsem předpokládal. V čem vy, příteli, pojedete do tajgy? V těchto chatrných botách, které se vám rozpadnou pět verst od Moskvy?“

„Třeba i v těchto,“ odpověděl Koršunov, „postačí kousek provázku. Dovnitř onuci a navrch provázek.“

„V těchto,“ opakoval Lenin a přemítal. „Vždyť vy zřejmě ani jiné nemáte.“

„Odkud bych měl? Měl jsem, ale už se roztrhaly. Tyhle však opatruji...“

Lenin se dotkl Koršunovova ramene a posadil ho. Podíval se mu do tváře, jestli se neurazil, a když se přesvědčil, že se opravdu neurazil, uklidnil se a začal přecházet po místnosti.

„Máme neobyčejné lidi,“ řekl. „Třeba Ciolkovskij. Představte si provincionální ruské město. V jakémsi starém dřevěném domku, jistě v ulici zarostlé trávou, kde se promenují husy a prasata, žije starý učitel matematiky. Dostává svůj příděl — chléb a slanečka — a zabývá se otázkami letu do meziplanetárního prostoru. Navíc určitě sedí v bytě, kde se netopí. A stejně vy, příteli. Chystáte se na cestu vzdálenou tisíce verst, do tajgy na Sibiř, v roztrhaných botách.“

A co vy, Vladimíre Iljiči, pomyslel si Koršunov. Vy v zemi, kde zdaleka ne každý dokáže přečíst slovo „socialismus“, chcete socialismus vybudovat.

A najednou si jasně uvědomil, že Lenina i jeho, Koršunova, něco spojuje, sbližuje, že Lenin a on, Koršunov, uskutečňují jednu věc a tato věc je i smyslem života Ciolkovského, který žije v Kaluze a dobývá vesmír, i hladovějících dělníků, kteří obnovují závody, i rolníků, kteří obdělávají půdu rádlem...

Vědec odešel vzrušený, v jakémsi vytržení. Prošel Kremlem a dostal se na Rudé náměstí. Přemýšlel přitom o zítřku, o snu, jenž se stane skutečností.

... Přijde čas, kdy se v zemi roztočí kola ještě neexistujících závodů, jejichž projekty se teprve rodí v hlavě člověka, který pracuje v nevelké studené místnosti s klenutým stropem... Všem bude srozumitelné slovo Puškina a Tolstého, protože temná, polodivoká Rus se stane zemí

gramotnou... A vědecké expedice se pochopitelně dostanou až k severnímu pólu, možná že se někdo odváží na dno oceánu nebo vzlétne nad atmosféru. A vedoucí těchto expedicí nebudou obtěžovat organizátora ohromného státu kvůli čtvrtce chleba a štipce tabáku... Vyrostou noví lidé s novou představou o poslání člověka. To vše bude.

Zatím leží na ulicích sníh, chodce žene mráz, na pomalu se plouzícího koně muž v dlouhém selském kabátě křičí „Hyjé, prašivá!" a kolem jsou samé zavřené krámy s železnými vývěskami „Martjanov", „Velkoobchod Gurin a synové", „I. V. Koškin. Drobné železářské zboží"... Zatím.

...Přechází menší oddíl rudoarmejců v buďonovkách a na saních vezou železné roury, které haraší na celou ulici, v okně úřadu se mihl portrét Karla Marxe a začátek jakéhosi hesla: „Ať žije...", z jednoho domu do druhého přeběhla žena v rudém šátku...

Statný muž střední postavy chodí po své pracovně v Kremlu, centru nedozírné země, přemýšlí, energicky a rychle cosi zapisuje a před očima se mu rodí nové činy, které přemění Rusko. Jsou blízko, na dosah.

POSEL Z PACHOMOVKY

Ve dveřích pracovny Leninovy tajemnice ve Smolném se objevil starší muž v nových láptích a obnošeném dlouhém kabátě, přepásaném chatrným provázkem. Chvíli přešlapoval na místě a pak se opatrně blížil k jejímu stolu. V jedné ruce držel čepici a ve druhé tlumok. Z kabátu a tlumoku dýchla vůně žitného chleba a kouře. Vyvolala představu stodoly, strniště, pooraného pole s hořící bramborovou natí, modré podzimní oblohy, po které s křikem táhnou jeřábi do teplých krajů.

„Dej pámbu zdraví," přistoupil k tajemnici a uctivě se ukláněl.

„Dobrý den, soudruhu," mladá žena zvedla oči a podívala se na příchozího.

„Rád bych k Leninovi..." řekl venkovan a nejistě dodal: „Soudružko..."

„A musíte nutně mluvit s Leninem? Jaká věc vás přivádí?" zeptala se tajemnice.

„Moc důležitá: jedná se o půdu, milá soudružko."

„V jakém smyslu o půdu? Není vám něco jasné? S Dekretem jste seznámeni?"

„Ano," odpověděl rolník, s povzdechem otevřel tlumok a začal v něm něco hledat.

„Tak se posaďte, soudruhu," navrhla tajemnice. „Jaké je vaše jméno?"

„Pachomov...," odpověděl návštěvník a sedal si na židli. U nás jsou samí Pachomovové, vesnice se taky jmenuje Pachomovka. A v okolí je ještě Malá Pachomovka a Nová Pachomovka. Kam se podíváš, samý Pachomov ..." Rolník podal tajemnici pomačkaný, v přehybech odřený a místy podlepený arch papíru.

Tajemnice jej vzala do ruky a začala si ho pozorně prohlížet.

„Tak z tohoto listu jste se dověděli, že půda je teď vaše?" zeptala se udiveně.

„Z tohohle... Z tohohle..."

Tajemnice jej opatrně rozložila na stole. Na vytržené stránce z účetní knihy s červenými a černými linkami byl opsán ne bez chyb — Dekret o půdě. Papír se překládáním tak prodřel, že některá slova, a dokonce i věty, se daly jen stěží přečíst.

„O-prav-du?“ nevycházela z údivu tajemnice a s úctou uhlazovala po domácku pořízený opis dokumentu, který prošel stovkami zhrublých mužických rukou.

A kolik očí se do něho vpíjelo, aby se osobně přesvědčily, že půda je teď jejich. Vždyť se tomu ani nechtělo věřit! Tajemnice ze zkušenosti věděla, že vesničany přicházející za Leninem obyčejně znepokojují otázky spojené s převodem půdy. A lidé, kteří vyslali Pachomova, si zřejmě navíc nebyli jisti pravostí dokumentu, či spíše samotným faktem existence Dekretu o půdě.

Tajemnice odkázala posla na zástupce lidového komisaře pro zemědělství.

„To nepůjde,“ řekl Pachomov a těžce si povzdechl. „Vesnice mě poslala za Leninem. Musím mluvit s Leninem. S nikým jiným.“

„Chápu, soudruhu Pachomove. Ale vždyť Vladimír Iljič při nejlepší vůli nemůže přijmout každého. Soudruh, na něhož vás odkazuji, se zabývá právě otázkami půdy a všechno vám důkladně vysvětlí. Je to zástupce lidového komisaře pro zemědělství.“

„Aha,“ prohlásil Pachomov a dával nepokrytě najevo svou nespokojenost.

„Tak tedy přece jen mám jít ke komisařovi? Ale jestli se s komisařem nedohodneme, přijdu za Leninem,“ úkosem a lišácky se podíval na tajemnici. V rukou držel otevřený tlumok.

Tajemnice si pomyslela, že ne náhodou vesnice do Petěru vyslala právě Pachomova.

„Dobrá,“ byla nucena souhlasit.

Pachomov plácl dlaní do stolu:

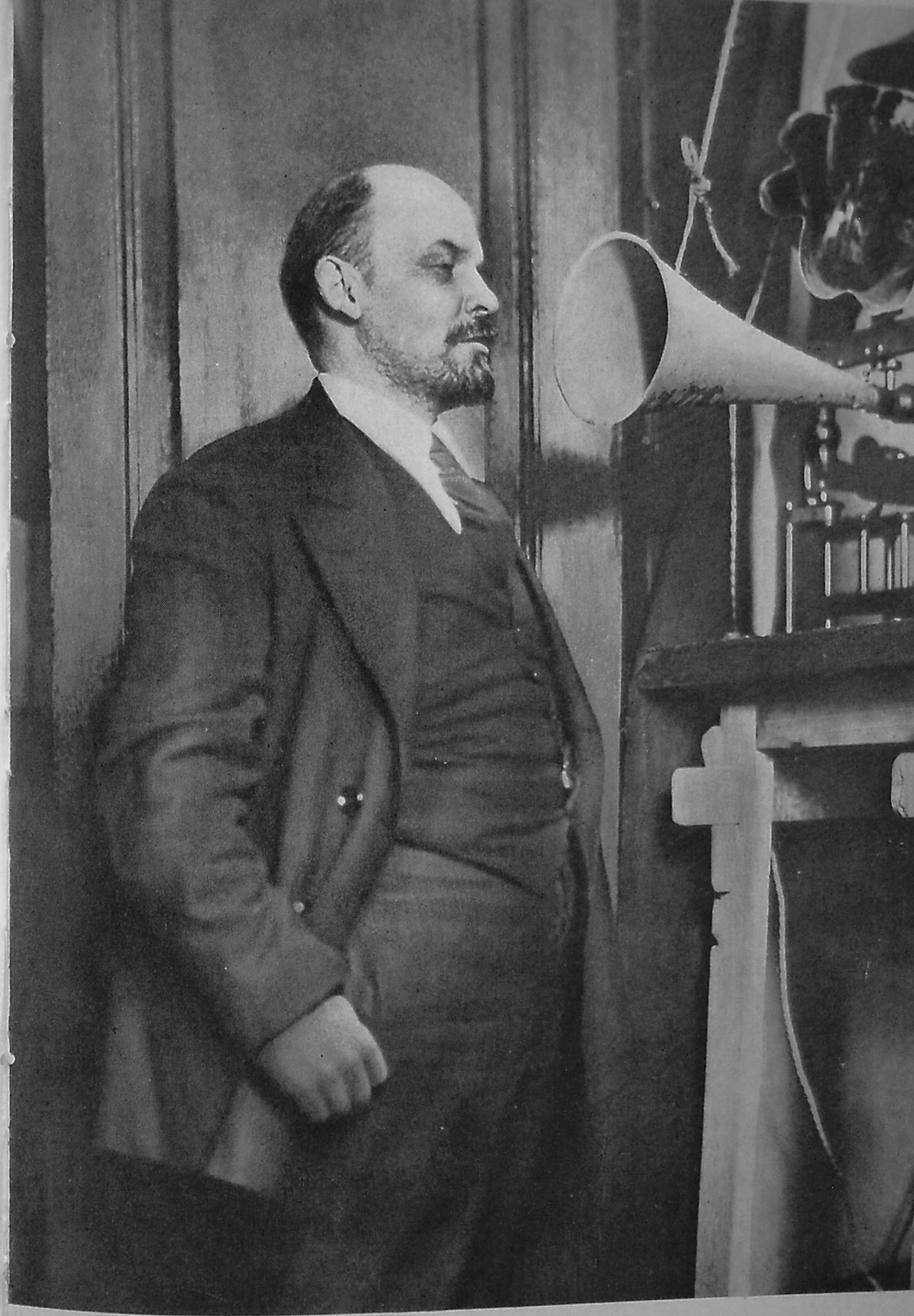

V. I. Lenin u fonografu v Kremlu. Březen 1919

V. I. Lenin, N. K. Krupská a M. I. Uljanovová v automobilu. [Za volantem S. Gil], Moskva 1. máj 1918

„Jsme domluveni," vstal s přesvědčením, že se ještě určitě vrátí.

Stůl zástupce lidového komisaře, který Pachomovovi ukázali, se ničím nelišil od dobré desítky ostatních v této prostorné místnosti — byl to obyčejný kancelářský stůl potažený zeleným suknem, politým a pokapaným fialovým inkoustem.

Jegor Pachomov nezastihl zástupce na místě. Sedl si na židli, ťukal do sukna a důležitě se rozhlížel po zařízení. Nelíbilo se mu. Nemělo solidnost a důkladnost, které okamžitě vzbuzují důvěru, a dokonce i trochu bázně, což v takových případech Jegor Pachomov pokládal za nezbytné. Ať je to jak chce, moc, i když ta nová, a tím spíš nejvyšší, musí požadovat úctu a aspoň trošku nahánět strach... Ne, tady to podle toho nevypadalo. Od stolu ke stolu, u nichž seděli nejroztodivněji oblečení lidé — mezi nimi i několik žen — volně přecházeli návštěvníci. V místnosti panoval hluk. Telefonovalo se tady, psalo na stroji... Do dveří strkali obrovskou skříň a kdosi přitloukal tabulku „Nekuřte"...

Náhle ke stolu, kde čekal Jegor Pachomov, přistoupil nevysoký muž v šedivé rubašce přes kalhoty a vysokých botách, dočista jako nějaký řemeslník anebo učitel ze vsi. Sedl si ke stolu a zeptal se:

„Čekáte na mne, soudruhu?"

Jegor Pachomov se k němu obrátil, vstal a po menším otálení odpověděl otázkou:

„Vy jste komisař?"

„Zástupce..."

„Dej pámbu zdraví," opožděně pozdravil Pachomov.

„Buďte zdráv, soudruhu. Co vás přivádí?"

„Jsem tu kvůli půdě..." odpověděl Pachomov.

„Není vám jasný Dekret?"

„Není," řekl a ještě jednou se kriticky rozhlédl: cožpak v téhle místnosti a s těmihle lidmi se člověk něčeho dobere? Ale promluvit musí....

Pachomov se otočil k zástupci lidového komisaře a ten klidně, navykle, jako by měl před sebou žáky nebo studenty, prohlásil: „Pokusím se vám to vysvětlit," a začal:

„Soukromé vlastnictví půdy revoluce zrušila s okamžitou platností a bez jakékoli možnosti výkupu. To za prvé," energicky naznačil rukou zástupce komisaře. „Co to znamená? To především znamená..."

„Promiňte..." ke stolu přistoupil muž ve vojenské uniformě, „já mám tady ve skříni papíry," a ukázal na skříň za stolem.

Zástupce se odsunul stranou i se židlí.

„To především znamená," pokračoval, „že půda, která doposud patřila statkářům, klášterům a příslušníkům carské rodiny, se převádí do bezplatného užívání všech, kdo ji obdělávají. Od tohoto historického okamžiku se neomezenými hospodáři půdy stáváte vy, rolníci."

„Ne, nejsou ve skříni," s lítostí konstatoval muž v uniformě, „snad je mám v levé zásuvce stolu...," a ukázal na tu stranu, kde teď seděl zástupce lidového komisaře.

Ten se přesunul na původní místo a rozohněně pokračoval:

„Půda patří výrobcům! Skončila epocha vykořisťovatelů a nastala epocha skutečných hospodářů naší planety."

„Prosím za prominutí," opět vyrušil muž v uniformě, „ale budou asi v prostřední zásuvce..."

Zástupce vstal od stolu, sedl si na balík papírů vedle Jegora Pachomova a pokračoval:

„Od nynějška je všechna půda vaše. Vaše — navždycky."

Neminulo ani pět minut a odšoupli i náměstkův stůl, aby se dalo projet s novou skříní. Náměstek s Jegorem Pachomovem zůstali sedět před prázdným místem.

To je mi komisař. A ten rozhoduje o půdě, pomyslel si Pachomov.

Doposlouchal ho do konce, pak položil, aby se neřeklo,

několik otázek, vzal si výtisk Dekretu o půdě, uklonil se, rozloučil a odešel.

Všichni, kdo tehdy z venkova přijížděli z těch či oněch důvodů do Pitěru, chtěli nevyhnutelně navštívit Lenina — podívat se na něho, pohovořit, stisknout ruku, na vlastní oči se přesvědčit o jeho reálné existenci. Kromě toho, a to bylo nejpodstatnější, v těch dnech pravda nového světa, jeho ideje a jejich smysl nebyly ještě všem jasné, jeho formy srozumitelné, a proto jako nikde a nikdy v historii lidstva se symbolem nového zítřka stalo jediné jméno — Lenin. Nejasné se stávalo srozumitelným, cizí blízkým a nepravděpodobné možným.

Každý z poslů toužil sdělit svým doma: „To mi řekl Lenin. Sám jsem s ním mluvil, viděl jsem ho."

Když Jegor Pachomov přišel podruhé k Leninově tajemnici, ani se nepodivila: i tenhle jako všichni ostatní se bude domáhat setkání s Vladimírem Iljičem.

„Jak jste pochodil?" zeptala se Pachomova.

„Popovídali jsme si," vyhýbavě odpověděl a dodal významně: „Já seděl na židli a komisař na balíku papírů." Odmlčel se a pak prohlásil se vší rozhodností: „Nutně potřebuji navštívit Lenina, drahá soudružko. Co řeknu lidem? Přikázali mi, abych promluvil se samotným Leninem. Vyhovte, drahá soudružko, našim Pachomovkám."

Tajemnice si povzdechla, a aniž začala vysvětlovat, jak je Lenin zaneprázdněn a že v poslední době spí všeho všudy dvě tři hodiny denně, oznámila:

„Počkejte, zjistím, kdy si pro vás Vladimír Iljič najde čas."

„To je jiná," radostně zvolal Pachomov. „Víc nepotřebuju."

Sedl si na židli, kterou mu tajemnice nabídla, a spokojeně čekal.

Z Leninovy pracovny nejprve vyšli námořníci a místo nich podle všeho vstoupili dělníci. Dělníky vystřídali vojá-

ci a vojáky člověk v brýlích a drahém kožichu. Několikrát k Leninovi zašla tajemnice.

„Brzy bude řada na vás, soudruhu Pachomove," sdělila.

„Děkuju, mockrát děkuju," s vděčností pronesl Pachomov a pln starostlivosti dodal: „Já mohu ještě počkat. Zařídím se, jak to soudruhu Leninovi nejlíp vyhovuje."

Nakonec od Lenina vyšel muž v brýlích a drahém kožichu. Do pracovny nikdo nevcházel. Lenin byl, zdálo se, volný, ale tajemnice řekla Pachomovovi:

„Za deset minut, soudruhu."

Hned nato odešla a Jegor Pachomov si pomyslel, že Lenin má něco jako přestávku.

Po chvíli, která mu připadala delší než půlhodina, netrpělivě vstal; uvědomil si však, že se nehodí, aby tu stál jako sloup, a proto si znovu sedl. Ale za minutu zjistil, že zase vstal a chodí po předpokoji. Nepodíval se na hodiny, když tajemnice řekla, že má čekat deset minut, a teď se znepokojoval, kolik času vlastně uplynulo. Lenin už je možná neklidný, čeká, zbytečně ztrácí drahocenný čas, a on, Jegor Pachomov, pořád nejde a nejde... A tajemnice se nevrací...

Nakonec Jegor Pachomov pootevřel dveře a jak byl — s tlumokem v ruce — vstoupil do pracovny.

Statný člověk střední postavy v obnošených šatech seděl u stolku kousek od velkého pracovního stolu a jedl z otlučeného vojenského kotlíku.

Tak tohle je Lenin?!

Jegor Pachomov se zastavil.

„Pojďte, pojďte, soudruhu," pozval jej muž a udělal gesto rukou, v níž držel lžíci. „Posaďte se, hned jsem hotov. Jak se jmenujete, soudruhu?"

„Pachomov..." odpověděl trochu rozpačitě. Opravdu je to Lenin.

„Posaďte se, soudruhu Pachomove," a Lenin ukázal na

židli vedle sebe. „Tak z vesnice? Kvůli půdě?" živě se zeptal, když si návštěvník sedl. „Velice zajímavé."

Pachomov se opatrně usadil na židli, díval se na Lenina, na kotlík, na lžíci se suchou kaší a nijak se nemohl vzpamatovat. Rozeznával slova, ale to, že je oslovován, i důvod, proč sem vlastně přišel, ustoupily na nějakou chvíli do pozadí.

„Kaše," promluvil Pachomov a bezděčně ukázal na kotlík. „Máte kaši bez másla."

„Zatím bez másla, soudruhu Pachomove," odpověděl Lenin.

„Ježíši Kriste! Soudruhu Lenine!" vykřikl Pachomov, vyskočil a začal se rychle přehrabávat ve svém tlumoku. „Co je tohle za pořádek, ty můj svatý Mikuláši a svatý Jiří?"

Vytáhl z batohu špek zabalený v hadříku, skrojek chleba, papírek se solí a cibuli.

„Soudruhu Lenine!" řekl od srdce Pachomov a vyklopil všechno na stůl vedle už prázdného kotlíku. „Vezměte si to, buďte tak hodný."

„Ne, ne! Děkuji," rozhodně odmítl Vladimír Iljič „Už jsem se najedl."

„Soudruhu Lenine," pokračoval stejně zaníceně Jegor Pachomov. „Copak je myslitelné, abyste jedl nemaštěnou kaši? To by mě sousedi hnali, až bych jim vypravoval, že jste měl suchou kaši, a já špek."

„No, když je to tak," řekl Lenin, „uřízněte mi plátek. Nechci vás mít na svědomí."

Jegor Pachomov vytáhl nůž s dřevěnou střenkou a ostřím jako břitva odkrojil špalíček.

Vladimír Iljič jedl špek, přikusoval voňavý žitný chléb a poznamenal:

„Špek i chleba jsou výborné. Už dávno jsem si tak nepochutnal... Zdá se, že si špatně nežijete. A jaká je na venkově nálada? Co říkají rolníci Dekretu?"

Dekret o půdě Lenin napsal před pouhým týdnem či

deseti dny... Poté co dělníci a vojáci dobyli Zimní palác, objevil se Vladimír Iljič na zasedání Petrohradského sovětu dělnických a rolnických zástupců, kde vyhlásil vítězství první socialistické revoluce; po dvacetihodinovém vypětí všech sil, nervů a mozku odjel do bytu Bonč-Brujeviče trochu si odpočinout. Vyčkal však jen, než domácí usnuli, aby je nerušil, a pak usedl k psacímu stolu... Psal, přeškrtával, znovu psal... Teprve když začalo svítat a do oken nahlédlo pozdní šedivé jitro petrohradského podzimu, Vladimír Iljič ulehl.

Ráno při čaji vytáhl z kapsy načisto přepsaný rukopis a přečetl nahlas Dekret o půdě.

Tentýž den večer byl Dekret schválen II. všeruským sjezdem sovětů, uveřejněn v tisku a vydán jako brožura.

A nyní se měl Lenin dovědět, jak je přijímán na venkově.

Položil otázku, pohodlněji se usadil a napjatě čekal na odpověď.

„Co se říká o Dekretu? No-o!" v nadšení, nebo snad z uleknutí protáhl Pachomov. „V životě jsem neviděl takové boží dopuštění."

„Na vesnici to tedy vře?" zeptal se Lenin.

„Darmo mluvit. Jako v úle. U nás se teď žije jenom na ulici — lidé postávají v hloučcích a přou se."

„A o co se přou?" živě reagoval Lenin a upřeně se zahleděl na Pachomova.

„O plno věcí, soudruhu Lenine," odpověděl a začal vypočítávat: „Má se odnímat všechna půda, anebo ne..."

„Všechna, všechna," rozhodně prohlásil Vladímir Iljič, utřel se do ubrousku a přesedl si k pracovnímu stolu. „Všechna do poslední pídě. Ještě o něco?"

„Výkupy se zásadně nepřipouštějí, anebo aby páni nepomřeli hlady..."

„Zásadně se nepřipouštějí," prohlásil Lenin. „Soukromé vlastnictví půdy je zrušeno bez jakéhokoli výkupu.

Půda se dostává těm, kterým po právu náleží. Ještě o něco se přou?"

„Abych byl upřímný," pokračoval Pachomov, a bylo vidět, že přistupuje k tomu nejzávažnějšímu, „ještě o něco se přou."

Pachomov si povzdechl, poškrábal se za uchem a na nose, pak si dodal odvahy a řekl se vší rozhodností a velice důrazně:

„Mužici pochybují, jestli jim potom kvůli té půdě nezvalchují hřbet, že se z ní už nezvednou."

Lenin se zachmuřil.

„Tak, tak," řekl. „A kam na ty rozumy chodíte?"

Pachomov zlehka rozhodil rukama.

„Vždyť jako všechno i tohle musí mít příčinu," pokračoval Lenin.

„Máme trochu strach," řekl Jegor Pachomov.

„Strach," souhlasil Lenin. „Chápu, ale co je nejpodstatnější? Koho se bojíte? Co vám nahání ten strach?"

Jegor Pachomov neodpovídal.

„Cožpak se statkáři a kláštery chtějí rozloučit s tím, co vlastnili po věky?" zeptal se Lenin. „Ovšemže ne. Ale mniši a statkáři mohou hrozit prostřednictvím svých lidí, že každému dají na pamětnou. Jenom je otázka, kdo to udělá."

„O zájemce není nouze, soudruhu Lenine," poznamenal Pachomov.

„Vím, že není nouze," souhlasil Lenin. „A vy byste měli zájem nastavit hřbet? Nemyslel bych."

„Ne, to bychom neměli, soudruhu Lenine," s vážností prohlásil Pachomov. „Ale sílu oni ještě mají..."

„Nepřítel?" okamžitě navázal Vladimír Iljič.

„Nepřítel," přitakal Pachomov.

„Aha," bouřlivě reagoval Lenin. „Vám jde o to, zda je sovětská moc dost pevná, zda se udrží. To je ten problém! Rozumím. Zabereme půdu, říkáte si, nová moc bude poražena, bolševici a komisaři se rozprchnou a mužika

pak přiskřípnou za svévolné jednání. Chápu.“ Lenin vstal od stolu, přistoupil k Pachomovovi a prohlásil: „Sovětskou moc nikdo nikdy neporazí, i když proti ní zaútočí celý svět kapitálu. Její existence závisí na nás všech, i na vás, soudruhu Pachomove.“

Jegora Pachomova poslední slova poněkud vyvedla z míry.

„Jak to, že na nás, soudruhu Lenine?“ zeptal se.

„Třeba jen proto,“ vážně odpověděl Lenin, „že vy jíte špek a prvotřídní chléb, zatímco dělníci, vojáci, námořníci a vědci — darmo mluvit. Ano. Tak je to.“

Jegor Pachomov sklopil zrak a mlčel... Ne že by jedli královsky, ale celkem to jde... S městem se to nedá srovnávat... Podíval se na Lenina, který mířil ke svému křeslu, a řekl s rozvahou:

„Myslím, že mužici dělníkům chléb dají. Složíme se...“

„To je slovo,“ zaradoval se Lenin. „Vymysleli jsme spolu skvělou věc, soudruhu Pachomove. Pošleme za vámi zástupce dělníků.“

A něco si poznamenal do svých papírů. Zřejmě už věděl, jak tu šťastně objevenou myšlenku uskuteční.

„Výborně! Výborně, soudruhu Pachomove,“ a Lenin se s úsměvem zeptal: „A jak je to tedy s půdou? Máte tedy strach a brát ji nebudete?“

Jegor Pachomov se podíval ze strany na stranu a pak pomalu, s naprostou vážností odpověděl:

„Půdu jsme rozdělili hned. Všechnu.“

Několik okamžiků bylo ticho a potom se ozval hlasitý, bouřlivý smích. Lenin zaklonil hlavu, zastrčil palce do průramků vesty a od plic se smál. Už se uklidňoval, ale když si vzpomněl na Pachomovovu odpověď, rozesmál se nanovo.

„Už jste ji zabrali a rozdělili,“ prohodil mezi smíchem. „Hned. Všechnu. To se povedlo. A nyní pochybujete?!“

A smál se a smál.

„Teď bych skoro řekl, že nepochybujeme,“ namítl Pachomov a zavazoval tlumok. „Ale mám ještě otázku, soudruhu Lenine.“

„Ještě nějakou otázku? Prosím. Zřejmě tu nejzávažnější,“ živě se dotázal Vladimír Iljič a přitom šibalsky přimhouřil oči. Ptal se s jakýmsi zvláštním uspokojením — patrně očekával složitý, „zapeklitý“ dotaz, na jaké odpovídal přímo s požitkem.

„Zdá se, že ano,“ přisvědčil Pachomov a sbíral myšlenky.

„Tak ven s ní.“

„Vy říkáte: nepochybujte,“ začal Pachomov. „Prý moc navěky. A co je to, promiňte, za moc, když jeden nemá ani stůl, a to má být prosím komisař, a druhý jí kaši bez másla...“

„A k tomu je holohlavý,“ s úsměvem doplnil Lenin.

Pachomov sklopil zrak, uctivě se odmlčel a po chvíli pokračoval.

„...jí kaši bez másla a řídí celé Rusko. Jaká je tohle moc?“

„A co když vás zvolí do sovětu,“ odpověděl Lenin, „a vy, soudruh Pachomov, budete reprezentovat moc — v láptích a v kabátu přepásaném, promiňte, provázkem. Jaká to bude moc? Naše. Lidová.“

Do pracovny rázným krokem vešel upravený hubený muž, snad proto se zdál vysoký, s malou klínovitou bradkou a jasným širokým čelem.

„Soudruhu Dzeržinský... Felixi Edmundoviči,“ obrátil se na něj Lenin a pořád se ještě usmíval, „tohle je soudruh Pachomov, rolník... Říká, bojíme se zabrat půdu, potom si to odskáčeme. Já mu tady vykládám o sovětské moci, o tom, že přetrvá věky, a on prohlašuje, že se mu nezdá být dost solidní. Ale půdu si přece už dávno rozdělili. Všechnu...“

Vladimír Iljič se znovu rozesmál a podával Dzeržinskému ruku.

„Dobré, co? Do pohybu se dostala obrovská síla, a kdy-

by se jí někdo náhodou postavil do cesty, bude smeten.“

Lenin doprovodil Jegora Pachomova ke dveřím, stiskl mu ruku a vrátil se k Dzeržinskému.

Jegor Pachomov se zastavil v předpokoji. Rozhlédl se a začal si sám sebe prohlížet: Láptě... Roztřepané šosy kabátu... Provázek...

„A to jsem moc?“ pomyslel si a usmál se.

„Tak co?“ zeptala se tajemnice. „Všechno je doufám v pořádku?“

„Teď musím ke komisaři,“ řekl Pachomov starostlivě.

„Cože?“ nevycházela z údivu tajemnice. „Ani Lenin vám nestačil?“

„Ale jo... Jenže s komisařem mi to zrovna dobře nevyšlo,“ odpověděl Pachomov a přemýšlel o tom, že zástupce lidového komisaře mu říkal o půdě totéž co Lenin, a on jednomu uvěřil a druhému ne...

Zástupce našel za novým stolem (už ho měl zřejmě nastálo). Prohlížel si zásuvky a ukládal do nich knihy a nějaké listiny.

Jegor Pachomov mu podával ruku a řekl:

„Odjíždím... Mockrát vám děkuji, soudruhu.“

„Vždyť jsme se už rozloučili,“ připomínal zástupce a vstával.

„Ano, rozloučili,“ potvrdil Pachomov. „Chtěl jsem ještě jednou...“

Když mu zástupce podal ruku, Pachomov ji vděčně a pevně stiskl.

SAVVA DANGULOV

Dangulov S. (nar. r. 1912), šéfredaktor časopisu Sovětská literatura, vydávaného v několika jazycích, patří mezi nejznámější sovětské prozaiky.
Bývalý diplomat S. Dangulov se ve své literární činnosti pohybuje především v oblasti jemu blízké (romány Diplomaté, Dvanáct cest na Engl, Kuzněcký most). Také v povídkách o Leninovi vystupuje diplomat — mladý Dmitrij Rybakov, jenž příběhy vypráví. Jejich základ tvoří dokumenty a vzpomínky na setkání V. I. Lenina s Američany, kteří se vydávali přes oceán do sovětského Ruska v prvních letech revoluce.

PŘÍTEL

Dobré jitro, Revoluce!
Budeš mi přítelem,
nejlepším přítelem.

Langstone Hughes

Bylo pár minut před půlnocí, když jsem vyšel z budovy. V Leninově pracovně se nesvítilo, zřejmě už tedy odešel, ostatně i Reed už byl pryč. Kdesi za řekou Moskvou vyšel měsíc a na kremelských kamenech ležel jako hrozící prst stín zvonice Ivana Velikého. Ticho se vlévalo do města spolu s chladivým dechem zeleně, s mlhou a půlnoční tmou. To ticho přicházelo od úzkého řečiště řeky Moskvy. A měsíc už leštil zašlé zlato kupolí i čtverce průčelí, šedavého i v tuto pozdní hodinu, i ostré a oblé kremelské kameny, které jako by čekaly na půlnoc, aby teprve tehdy dostaly své pravé linie a formy. V tomto tichu by se lidský hlas musel pěkně rozléhat.

Tam, kde se kremelské návrší svažuje k řece, stáli u cesty dva muži. Měsíc se už dotkl vzdušnou rukou jejich ramen. Byl to Lenin a Reed. Mluvil Reed. Už dříve jsem si všiml, že umí mluvit prostě i pateticky zároveň. Prostota jeho řeči pramenila ze zralosti, ze snahy, aby mu každý rozuměl. A patos? Ten byl asi v Reedově přirozenosti — koneckonců byl to přece básník. Zrychlil jsem krok a prošel kolem nich. Ale jak jsem se blížil ke kremelské bráně, šel jsem stále pomaleji. Vzrušení těch dvou, které jsem minul na návrší, jako by se přeneslo i na mne.

Ne, to nemohla být náhoda, že si Lenin už poněkolikáté zvolil za svého půlnočního společníka právě Reeda. Prý to tak bylo už v Petrohradě, ve Smolném, v oné čtvercové místnosti se stříbřitě fialovými tapetami, jejíž jedna půlka sloužila Leninovi jako pracovna a druhá, za slabou dřevěnou přepážkou, jako ložnice. Tenkrát rozmluva začala v pracovně a kolem půlnoci se přenesla za přepážku k čajovému stolku.

Zrovna jsem chtěl sejít z chodníku na cestu, když vtom jsem za sebou zaslechl kroky. Otočil jsem se. Měsíc teď krásně osvětloval cestu. Kousek za mnou šel Reed.

„Sleduji vás už aspoň tři minuty," pravil zamyšleně. „Pospícháte?"

Zvolnil jsem krok.

„Ani ne."

„Pojďme tedy spolu."

Mezi mnou a Reedem byla stále ještě vzdálenost asi na tři kroky, ale ani on, ani já jsme se ji nepokusili zkrátit. Měsíc zašel za mraky, přesto však jsem Reeda dobře viděl. Vypadal na pohled jako dělník: široká, nepatrně shrbená záda, krátké, silné ruce. I oblečení míval vždycky jednoduché: obyčejný šedý nebo tmavý oblek a bílou rozhalenku, nedopnutou na jeden dva knoflíčky. Teď mu ve tmě svítila nenápadným světlem měsíční noci. Od řeky vál svěží vítr a přinášel slabounkou vůni trouchnivějícího dřeva. Reed zimomřivě pokrčil rameny.

„Na jihu je teď nebe tmavé," pravil dívaje se na oblohu. „A na něm takovéhle hvězdy," a pozdvihl se smíchem svou pěst.

„V Mexiku, ve vlasti generála Pancha?" zeptal jsem se.

„Ne, proč zrovna Pancha?" usmál se, potom zvedl pěst. „Viva Pancho! Viva Villa!" Teď mě o nějaký krok předešel a nenápadně se mi podíval do tváře. „Víte, ten muž měl dobré srdce. A to je moc důležité mít dobré srdce. A taky charakter. Charakter je snad u takového muže ještě důležitější. Myslím, že je důležitější."

Šel teď vedle mne. Poněkud vypouklé oči a velká brada dělaly jeho tvář velmi výraznou, i když nehezkou. Měl krásné oči i rty a ušlechtilé čelo, jen proporce ve tváři byly narušeny. To se však dalo přehlédnout, celkový dojem byl velmi příjemný.

Teď zpomalil krok a náhle zůstal stát.

„Počkejte chviličku, musím si vydechnout."

Zvedl ruku k hrudi.

„Srdce?"

„Ano, srdce až v krku, jak se říká," pravil a opatrně si odkašlal, jako to srdcaři dělávají. „No tak, teď už je zase na svém místě," pokusil se o úsměv. „Půjdeme, ale ne moc rychle. O čem jsme to povídali?"

Šli jsme teď pomaleji, mnohem pomaleji. Ten suchý, opatrný kašel nečekaně vnikl do našeho rozhovoru a mohl jej přerušit, definitivně přerušit, ale Reed zmlkl jen na chvilku.

„Generálu Panchovi něco chybělo, něco velmi podstatného," pravil. Energický tón těchto slov byl jasným důkazem, že Reed chce mluvit o Panchovi a všechno ostatní je teď pro něho vedlejší.

Ano, jednu chvíli se Reedovi zdálo, že generál měl mít někoho vedle sebe — spolupracovníka, soudruha či — proč se toho slova bát — komisaře. Myslel si, že tento muž musí přijít, že si ho vynutí sám život, logika událostí, ale zmýlil se. Ten muž nepřišel.

Někdy mu připadalo, že oheň revoluce se v něčem podobá mohutnému plameni, který se zmítá v nitru naší planety. Když nevybuchne na jednom místě, prorazí si cestu jinde.

Na chvíli se v zamyšlení odmlčel.

„A ještě něco: o Leninovi jsem ještě ani nevěděl, a už tehdy jsem si myslíval, že takový člověk musí přijít. Nemůže nepřijít. Říkám vám to, protože znám Pancha."

Mluvil teď už zase s neobyčejným zápalem. Pancho a Lenin! Už se rozhodl jednou provždy, ale jistě to nebylo snadné. Pochybuji, že v něm jeden udělal místo druhému jen tak, bez boje. V životě nic nebývá bez boje. Jednu dobu ho patrně poutali stejně a on váhal, kterému z nich dát přednost.

Vyšli jsme na Rudé náměstí.

„Ó, tam zrají velké události," ukázal pohledem na oblohu, jejíž východní okraj byl teď přímo před námi.

„Lenin řekl, že prapor osvobození jde na Východ.“ Reed se stále díval před sebe. Na obloze dosud nebyl jediný záblesk jitra. Ležela v hluboké tmě, skoro jako by byla mrtvá, a zdálo se až neuvěřitelné, že právě zde začne její šedočerná ledová kra zvolna roztávat.

„Na Východ,“ opakoval zamyšleně. „Lenin řekl, že na Východ. Lenin!“

Rozloučili jsme se.

„Tak přece jen odjíždíte?“ zavolal jsem ještě za ním.

„Ano, zítra.“

Chvilku mlčel, jako by vážil slova, a pak stroze opakoval: „Zítra.“

Hezky dlouho jsem se pak za ním díval, jak jde přes Rudé náměstí. Uprostřed se zastavil a rozhlédl se kolem, jako by tu byl poprvé. Co znamenal ten pohled? Že by ho náhle překvapil neobvyklý vzhled náměstí — v tuto pozdní dobu je v něm jakási obzvlášť přísná a slavnostní krása; nebo se náhle vytrhl ze zamyšlení a v duchu se podivil: Kde to jsem a jak jsem se sem dostal? „Prapor osvobození jde na Východ...“ Reed teď stál na břehu nového moře a byl rozhodnut vykročit vstříc jeho neklidnému živlu. „Prapor osvobození...“

Reed odjel. Nějaký čas o něm nebylo slyšet, potom proběhla tiskem jedna zpráva, nato druhá... Byly to jen kusé zprávičky, ale člověk si bezděky doplňoval, co v nich nebylo. Jako když auto jede v noci po horském hřebenu. Jeho světla teď blýskla až nahoře na úbočí a zmizela, zacloněna zvrásněnou stěnou skaliska, pak probodla tmu a znovu zmizela, tentokrát nadlouho, potom se nad kopcem mihl jen jejich nejasný odlesk, a pak světla vyšlehla daleko stranou, jako loďka hozená vzdutou vlnou na okraj moře.

Plynuly docela obyčejné dny. Skončil srpen, nastalo září. V Moskvě bylo stále ještě teplo, ale listí v parcích už povadlo a obloha už nebývala večer tak světlá jako v létě, byla sytější, modřejší, hvězdnatější. I vítr už přinášel

V. I. Lenin. Petrohrad, leden 1918

Pracovna V. I. Lenina v Kremlu

Pokoj v bytě V. I. Lenina v Kremlu

vůni podzimu. Z Baku přišel telegram, že tam byl zahájen sjezd národů Východu. Shromáždil se tam celý revoluční Východ — půldruhého tisíce delegátů. Pak přišel další telegram: Reed pozdravil delegáty sjezdu. (Světlo teď doopravdy vylétlo na vrcholek úbočí.)

Viděl jsem, jak Reed vyšel na tribunu a na pozdravný potlesk jen mírně nadzvedl ruku. Sál hřměl dál své „Amerika! Amerika!“ Reedova tvář byla čím dál přísnější — rýha nad nosem se prohloubila a převládla nad dobrosrdečným důlkem na bradě. „Soudruzi...“ Potom ... (Potom světlo na hřbetu hory zmizelo nadlouho.)

Byl už večer, když telefonovali z Kremlu. „Sèvres.... Potřebujeme informaci o Sèvreské smlouvě.“ Auto jede dolů po Kuzněckém mostě a odbočuje na Něglinnou. Za chvíli bude večer, ale pouliční lampy nesvítí. Je temně fialový předbouřkový soumrak. Město jako by leželo v teplé vodě — tak je dusno. Leninovi asi právě skončilo obvyklé zasedání a nastala ta vytoužená chvíle, kdy zhasne velké stropní světlo, přitáhne si stolní lampu se stínítkem a na listiny, na dlouhé poniklované nůžky a mramorové psací náčiní padne zelenavé příšeří. Čeká na tuto chvíli, aby mohl přemýšlet o velkých a malých věcech světa. „Tak tedy Sèvres. Mimochodem, proč si spojenci vybrali pro jednání právě toto město? Neměl kdysi v Sèvres hlavní stan německý císař? Takže to má být jakási demonstrace?“

Vůz vjíždí do Kremlu. Je zde světleji než ve městě. Den se loučí s Moskvou na kremelském návrší. Anebo to jen tak pableskují bílé zdi kremelského městečka? V čistě vybíleném domě je vždycky světleji. Avšak večer přišel i sem. Hledí z palácových oken, do nichž už také vnikla teplá tma večera jako voda do prolákliny. Ale ve dvou velkých oknech je šero, není to však zelenavé šero od stolní lampy, ale nažloutlé, mihotavé, nenápadné světýlko, jako když někdo otevře dvířka od kamen a na stěny padne odraz z hořících polen.

Čekárna před Leninovou pracovnou je nezvykle tichá. Větrací okénko je otevřeno, ale pach tabáku, který se tu přes den nashromáždil, se nedá tak snadno vypudit.

„Ano, ano, prosím, jen pojďte dál."

Potolikáté už vcházím do těchto dveří a pokaždé mám stejný pocit: než vztáhnu ruku ke klice, zřetelně slyším, jak mi buší srdce.

„Á-á-á, náš vykladač Písma," říká Lenin a vypadá, že má sto chutí udělat si ze mne šprým, sice jen tak v dobrém, ale takový, až se při něm smíchem rozdrnčí okna. Z jeho pracovny se často ozývá smích. Ani bytelné kremelské zdi mu neodolají — smích proniká i na sousední chodbu, a když jsou dveře do pracovny otevřeny, je slyšet i tady, v čekárně. Pokaždé, když sem tento smích dolehne, ustarané tváře čekajících se rozjasní. „Iljič se směje, to je dobré znamení." Jenže lidé, kteří sem přicházejí častěji, vědí, že je to sice dobré znamení, ale nesmí se přeceňovat. Iljič se směje, a přitom je vždy přísný. „Udělejte si pohodlí. A přisedněte si blíz," má rád, když člověk sedí vedle něho. „Tak jak je to s tím Sèvrem?"

Teď teprve vidím, kde se bere to nažloutlé světlo. V Kremlu nesvítí elektřina (jak je vidět, tři roky po revoluci se to může stát i v Kremlu) a na Leninově stole stojí stearínové svíčky. Jejich nehybný plamen zalévá stůl klidným světlem.

„Tak jak je to s tím Sèvrem? Zajímá mě vlastně Turecko. Co je známo o jeho reakci na tuto smlouvu? Ale nejen turecký tisk. Cařihrad, co říká Cařihrad? Potřebujeme podrobnou informaci přímo ze země. Rozumíte mi?"

Bere si brýle, staré brýle s tenkou kovovou obroučkou, a najednou si přestává být podobný. Ostatně myslím, že jsem viděl jednu fotografii, na které je v brýlích, ale to bylo později, mnohem později.

„Ale víte co?" jeho oči bleskurychle přeběhnou drobně popsaný list. Má vlastní metodu čtení. Často začíná číst

listinu od konce — je přesvědčen, že se tak rychleji dobere jejího smyslu. „Myslím, že celá ta historie se Sèvrem jen urychlí vývoj událostí na Východě." Sundá si brýle a teď už je to zase známá Leninova tvář. „Urychlí vývoj událostí na Východě." Opře se o opěradlo křesla, v rukou stále ještě drží brýle, chvíli se dívá nahoru. Potom vstane a tvář mu zvážní: „Právě jsem dostal lékařskou zprávu," přisune mi šedý list papíru. „John Reed onemocněl."

Chvíli je ticho, je jen slyšet, jak se rozpouští stearín.

„Tyfus, Vladimíre Iljiči?"

„Ano."

„Už překonal krizi?"

„Ne. Právě teď. . . ."

Všiml si úleku na mé tváři.

„Ale třiatřicet let už samo o sobě něco znamená, ne?" zeptal se.

A v tichu pracovny, rušeném jen slabounkým praskáváním stearínových svíček, se mi najednou zdálo, že slyším kašel, opatrný Reedův kašel.

„Má nemocné srdce, Vladimíre Iljiči."

„Srdce?"

Vstal, vzal karafu s vodou a šel k palmě. Dělával to pokaždé, když chtěl přemoci rozčilení. Mlčky sledoval, jak se voda vsakuje do vyschlé země. A když vylil z karafy všechnu vodu, vzal ještě borové dřívko a pečlivě rozhrábl zem až u samého stvolu, jako by chtěl palmě usnadnit pití.

„Ještě minulý týden jsem od něho dostal dopis," řekl, upíraje zamyšlený pohled na palmu. „Psal mi, že jeho žena právě připlula přes oceán." Vrátil se ke stolu a postavil na něj karafu. „Psal mi samozřejmě hlavně o jiných věcech, ale zmínil se i o tom, že jeho žena připlula přes oceán." V jeho hlase bylo cítit vzrušení, které snad vyvolal Reedův dopis, nebo možná vzpomínky na něco, co nějak s Reedovým dopisem souviselo. „Myslím, že

Reed nám bude vždycky blízký už jen tím, že pochopil to hlavní. To nejdůležitější," dodal pak velmi vážně. „A pro něho to nebylo tak jednoduché. Zdůrazňuji: nebylo to jednoduché."

Toho večera jsem odhalil pro sebe další rys Leninovy povahy. Kdosi se pokoušel vysvětlit jeho sympatie k Reedovi tím, že snad byl jeho poradcem pro americké záležitosti. Poradcem? Ne. To nebylo nutné. Ale přítelem a společníkem, to snad. Čím ten muž Lenina přitahoval? Svou láskou k novému Rusku, schopností pochopit je? Ano, jistě. Svou věrností zásadám revoluce? Ano. Svým intelektem? Snad i tím. Ale bylo tu i něco jiného. Lenina, tohoto muže aktivní vůle, přitahovalo velké srdce, které v tomto člověku poznal, přitahovalo ho tudíž lidské teplo, účast, sympatie, všechno to, co protepluje lidskou krev.

Rozloučili jsme se. Vůz teď projížděl noční Moskvou. Červené kameny na zdech Historického muzea jako by se odlouply a zmizely ve tmě a budova se v bezhvězdné noci zdála temná a jakási zakouřená. Někde nad hlavou v nekonečné výšce se kupily mraky a úplně zakryly hvězdnou oblohu. Připadalo mi, že na těchto zdech i na mracích nahoře je napsáno jediné slovo: Krize. Vůz vyjížděl po hrbolatých dřevěných špalících Kuzněckého mostu a v mém vědomí žilo jediné slovo: Krize... Krize... Krize. Kdesi pod touto nesmírnou oblohou vykročil člověk vstříc smrti. Zatímco probíhal tento boj, ustoupilo všechno ostatní, dokonce i vědomí, do pozadí, zůstalo jen srdce, které odchází poslední. Všechna slova, jež byla kdysi v životě řečena, se této noci shromáždila u lůžka tohoto muže, všechna slova: „A teď, soudruzi, zarecituji verše Joa Hilla. Poslouchejte: ‚A budu-li kdy vojákem, půjdu pod rudou zástavou...' A teď poslouchejte... Jak začíná ta ruská píseň?... No tak mi napovězte... Zapomněl jsem to, všechno jsem zapomněl." Všechna slova se té noci zřejmě shromáždila u hlav jeho lůžka, a on přesto neměl sílu vybavit si je... A vůz vyjíždí po Kuzněckém mostě stále výš. Hledím na oblohu: mraky se rozevřely a zase sevřely. Světlo vyšlehlo a hned zhaslo, aniž jediná jeho krůpěj dopadla na zem.

O tři dny později jsem byl povolán do Kremlu s další složkou informačních materiálů o Sèvreské smlouvě. Právě zasedala Rada lidových komisařů. Táhlo už na jedenáctou večer a čekárna byla prázdná. Poslední návštěvník však zřejmě byl povolán dovnitř teprve před chvílí, protože z papirosy v popelníku ještě stoupal slabounký pramínek kouře. Potom se za dveřmi, kde se konalo zasedání, ozval hluk odsouvaných židlí, dveře se dokořán otevřely a já jsem v nich zahlédl Lenina. Byla to ta chvíle, kdy se Lenin po schůzi vždycky ještě na okamžik zdržel, aby dal poslední pokyny tajemníkům, odpověděl na otázku, která se nečekaně vynořila, povzbudil nějakým žertem soudruha, který právě dostal řádně do těla. Obvykle to bývala nejveselejší a nejhlučnější chvíle z celé schůze. Ale teď jako by do zasedací síně prudce vniklo nezvyklé ticho a zarazilo lidi uprostřed řeči. Lenin stál u velkého stolu a mlčky hleděl na čtvrtku papíru před sebou. Zřejmě mu někdo z přátel v poslední chvíli, když už byl na odchodu ze zasedací síně, přisunul tento papír a něco mu řekl. Řekl mu to s obavami, zda ho příliš neraní, nezasáhne jeho srdce.

„John Reed..." pravil Lenin zřetelně a možná o něco hlasitěji než obvykle. „Zemřel Reed..."

Zasedací síň teď ztichla ještě víc. Všechno, co bylo vidět dokořán otevřenými dveřmi, dokonce i nejasné obrysy oblak za oknem, jako by na okamžik zkamenělo.

Lenin mě přijal teprve k půlnoci. Seděl v pracovně u stolu s tváří, jež se zdála popelavá — měl za sebou únavný den.

„Tak vida, jakou bouři vyvolal Sèvres na Východě," pravil, když dočetl všechny listiny. „A to je teprve za-

čátek.“ Sklouzl očima po obrovské mapě Asie, která visela na boční stěně. „Už je na čase, aby se kontinenty zvedly,“ vstal a rychle přistoupil k mapě, jak míval ve zvyku při polemické besedě, kdy okamžitě nalezené slovo rozhodne o výsledku sporu, „Východ...“ Zarazil se. Tvář mu náhle zpřísněla a ruka... ruku nestačil dát pryč — ležela na modré míse Kaspického moře. „Byl to ušlechtilý muž,“ pravil tiše — jakousi nepostřehnutelnou asociací si znovu vzpomněl na Reeda. „Existují zákony, podle kterých národy dospívají k revoluci. Reed tyto zákony znal.“

Je noc. Tlumené světlo se neviditelně snáší na kameny. Jdu zase po Rudém náměstí. Ano, právě tady jsme s Reedem stáli. A potom došel doprostřed náměstí, zastavil se a dlouho, dlouho se kolem sebe díval. „Existují zákony, podle kterých národy dospívají k revoluci.“ Napadlo mi: národy a lidé. A tak šel světem muž, kráčel přes oceány a přišel až sem, přišel, aby navěky zůstal u této zdi...

MANDÁT

Pamatuju se, že nebe nad Petrohradem se tenkrát stříbřitě lesklo, vál vítr, podzimní větve mrtvě klepaly na střechu a čas od času znělo:

„Kdo je tam?“

Z okna bylo vidět obrovskou Narvskou bránu a bělavý oblak mlhy vedle ní. Mlha se chvílemi přiblížila až k bráně a zahalila ji tak, že z ní prorážel jen nejasný obrys, zřícené sloupy a trosky zdiva. Jediné, co se ve dne v noci vytrvale ozývalo mlhou a větrem, byl neklidný, drsný hlas:

„Kdo je tam?“

U vchodu do budovy byl mezinárodní znak Červeného kříže — bělostný kotouč s červeným křížem uprostřed. Hlavní schodiště mělo do prvního patra běhoun v přehybech celý odřený. Zanechaly na něm své stopy vysoké boty spravované hřebíčky a dřevěnými floky, podražené žebrovanou gumou a železnými podkůvkami, které šlapaly bláto a třasoviska na Visle a Sanu.

V prvním patře bylo příšeří a všude vládlo ticho. Jako přísně vyřízené útvary na přehlídce tu stály stoly, dvanáct stolů. A každý měl své pevné osazenstvo: právníky, penzionované diplomaty, mnoho penzionovaných diplomatů, lékárníky, vojenské lékaře a civilní lékaře, správní úředníky, zámožné obchodníky s moukou, s obvazy, se slunečnicovým olejem a s medem. A v koutě opodál u zasedacího stolu seděli čtyři bolševici z Nikolajevské dráhy a z Rusko-baltského závodu na Malé Něvce — den předtím jsme sem přišli na rozkaz petrohradského sovětu.

Našemu koutu, kde stál psací pult, říkali „rudý koutek“.

„To není tak špatné,“ říkal můj kamarád Paramon Děmeňjev, kterému jsme pro jeho vysoké čelo přezdívali Sokrates, „však je to nejčestnější místo v celém sále.“

Řekl to hlasitě, aby to slyšeli u všech dvanácti stolů, ale stoly jen rozpačitě mlčely.

Byl mrazivý večer, ale nesněžilo.

Vtom se dveře hlučně otevřely a vstoupil jakýsi muž, s úlevou zatřásl na pozdrav složenými dlaněmi a vydechl:

„Good evening, friends,“[1] s námahou si sundal čepici, svalil z ramen těžký kožich a dlouho si třel zkřehlýma rukama tváře. „Colonel Robins,“[2] podával červenou ruku prvnímu stolu, „Robins,“ zřejmě hodlal obejít postupně všechny stoly, „Robins.“

Tak tohle je tedy Raymond Robins! Oficiálně je tu sice jako zástupce amerického Červeného kříže, ale to je celkem vedlejší. Daleko důležitější je, že do Petrohradu přijel Robins — zlatokop, farmář a kovboj, byznysmen a milionář. Říkalo se, že cestou do Ruska sleduje dalekosáhlé cíle.

Jeho velká ruka ještě vydechovala prosincový chlad.

„Colonel Robins...“

„Is our winter too cold for you, Mister Robins?“[3] zeptal jsem se ho.

„O! Familiar accent! I can fell America! Have you ever been there?“[4]

Jestli jsem byl v Americe? Ano, byl. Znám Nome i Sitku i Fairbanks, a dokonce i Forth Yukon, ale to mu teď přece nebudu povídat. Ostatně už prošel kolem našeho koutu, sklonil se ke kamnům a otevřel dvířka.

„Neznám nic hezčího, než je zima na severu,“ poznamenal a usedl do křesla vedle kamen, tak, aby měl rozhled na všech dvanáct stolů, „neznám nic hezčího,“ opakoval, ale už myslel na něco jiného, nesrovnatelně důležitějšího. „Každé dobrodiní ztrácí svou cenu, jakmile za ně musíme obětovat svou svobodu,“ řekl nečekaně a zvedl zrak. Mlčel,

[1] Dobrý večer, přátelé! (angl.)
[2] Plukovník Robins (angl.)
[3] Není pro vás ruská zima příliš studená, pane Robinsi? (angl.)
[4] Ó, náš přízvuk! Slyším Ameriku! Vy jste tam byl? (angl.)

bílé ruce vztaženy k ohni, a světlo uhlíků, povlečených už vrstvičkou popela, leželo na jeho napuchlých, zmodralých víčkách.

Pak začal mluvit o tom, že prosperující Amerika by mohla pomoci rozvrácenému Rusku obnovit hospodářství. Jako praktik se domnívá, že by tyto vztahy mohly být velmi prospěšné jak Rusku, tak Americe.

Mluví a v místnosti je stále větší ticho. Kdosi zimomřivě pokrčí rameny, kdosi vytáhne kapesník a spěšně si otře čelo. A Robins vstává z křesla a s rukama stále ještě vztaženýma ke kamnům se dívá kolem sebe a mně připadá, že modré kruhy pod jeho očima se zvolna rozpouštějí a naplňují celé oční důlky.

„Ale pánové, nemohl bych si pohovořit s Leninem?“ ptá se Robins a rozhlíží se kolem, jako by chtěl pozorně prostudovat tváře u všech dvanácti stolů — teď už je jasné, proč si sedl tak, aby je měl všechny před sebou.

Vracel jsem se domů pozdě večer. V těch letech jsme bydleli v dřevěném přístavku u Moskevského nádraží. Včera ráno odjel starší bratr s nákladním vlakem do Moskvy. Doma zůstal jen otec a bratrova žena s dětmi. Domek stál až vzadu na velkém dvoře a vítr k němu mohl ze všech stran. Z dálky bylo vidět jeho pět oken. Ve čtyřech teď bylo tma (bratrova žena ukládala děti se slepicemi), v pátém se svítilo — otec trávil večery nad knížkou.

Náruživým čtenářem se otec stal v době, kdy jsme se potulovali po Americe. Svazečky s Čechovovými povídkami nás provázely všude jako upomínka na vlast. Když jsme se pak usadili ve Washingtonu, pořídil si otec malou knihovničku z knih, které se mu podařilo objednat z Ruska. Rád čítal nahlas a my jsme ho rádi poslouchali.

Jak se do nějaké knížky pustil, nedokázal ji nechat nedočtenou, i když se mu třeba nijak zvlášť nelíbila. A když ji pak dočetl, dlouho nadával:

„Tak jsem to přečetl — a hlavu mám prázdnou jako sud. Proč jsem to vlastně četl?“

Ale většinou to bývalo jinak:

„Poslyš, Miťane, říká ti něco jméno Novcov? Tak si přečti jeho knížku o Kuen-lunu a Džungarsku, to ti je ohromně zajímavé.“

Asi před pěti lety přestal pracovat jako strojvůdce a šel dělat hlídače do železničářské školy. U dětí i pedagogů platil za mimořádného muže, jednak proto, že toho tolik přečetl, a také proto, že měl velký zájem o matematiku.

Tento samouk, který ani nedokončil základní školu, byl pyšný na to, že si mohl jako rovný s rovným povídat se staršími žáky o Puškinovi a Tolstém a že případně dokázal vyřešit i úkol z algebry. Touto pýchou, snad trošku naivní, lze vysvětlit i to, že za poslední peníze, které dal dohromady za léta potloukání po světě, mě dal studovat na technické učiliště. Chtěl, aby ze mne jednou byl konstruktér lokomotiv, a velmi ho zarmoutilo, když jsem šel po skončení učiliště pracovat do depa. Jako všichni otcové si přál, aby jeho syn vykonal to, co nemohl vykonat on. V tom, jak se mi podaří dosáhnout těchto jeho záměrů, spatřoval uskutečnění nejskrytějších životních plánů nejen svých, ale i mých bratrů a celé velké dynastie Rybakovových, pocházející z rolnického rodu na horní Volze, jehož příslušníci po celá staletí tahali po velké řece na svých kostnatých mohutných šíjích vory a velikánské čluny.

Zpráva o revoluci ho zprvu znepokojila, ale potom ho nadchla a strhla:

„Tak přišel doopravdy konec jejich panství?“ zeptal se mne jednou a dodal významně: „Dej si pozor na zbloudilou kulku,“ zjevně chtěl dát této větě větší smysl, než na první pohled měla. Nezamlouvalo se mu příliš, že jsem byl poslán pracovat do Červeného kříže, ale svou nespokojenost projevil jen v legraci, jak míval ve zvyku:

„A tam se staví lokomotivy?“ zeptal se mě.

„To ne.“

„Tak to je špatné,“ poznamenal a přitom se na mě díval usmívajícíma se očima: „A já bych si přál, aby v Červeném kříži stavěli lokomotivy.“

Za chvíli bude jedenáct hodin. V kamnech už dávno vyhaslo. Opodál na stole leží otcova rozečtená kniha, založená brýlemi. Asi před hodinou vypnuli proud a žárovku vystřídala petrolejka. Otec poslouchá mé vyprávění s hlavou maličko nakloněnou.

Už je na něm přece jen vidět, že se s ním život nijak nemazlil: nápadně hluboké vrásky zprotínaly jako šrámy jeho drahou, předrahou tvář. Dokonce mi připadá, že na ní teď vidím vrásky, kterých jsem si dřív nevšiml, třebaže už jsou hodně hluboké.

„Tak že to řekl? Ale pánové, nemohl bych si pohovořit s Leninem?“

„Ano, tak to řekl.“

Otec mlčí. Zřejmě chce pochopit celý dosah Robinsovy věty. Na něco vzpomíná — asi na Ameriku. Vzpomněl si možná, jak kdysi za čtyřicetistupňového mrazu stavěl z dřevěných klád most přes řeku Yukon. Pracoval den a noc, aby byl most hotový, než půjdou ledy. Pak se řeka hnula a příští noc byl otec probuzen zuřivým vyzváněním zvonu. To, co pak uviděl, asi už do smrti nezapomene. Bylo ticho a plameny hořícího mostu jako by šlehaly až k oblakům. Ale po chvilce plamen klesl — most shořel rychleji než svíčka. Od té doby to otci neustále leželo v hlavě. Proč jen ti lidé most zapálili? Hnal je vlčí boj o zlato, nebo jenom potřebovali spáchat zločin? A jestlipak ten člověk, který most zapaloval, myslel na lidi, co ho stavěli? A když na ně myslel, jak ho mohl zapálit?

Ale možná že si otec vzpomněl na časné jaro v roce devatenáct set tři, když se vydal se skupinou podobných lidí, jako byl sám, za polární kruh. Ano, přes sněhové pláně táhla do bílé pustiny skupina havířů v čele s bossem. Tam kdesi na těch zamlžených pláních, kde skoupě svítilo

bělavé severní slunko, prý byla zapomenutá šachta. Sněhová pláň byla tvrdá jako olovo, či spíš jako bílý zinkový plech. Sníh se blyštěl a po jeho povrchu klouzalo slunce. Šli denně jen dvě hodiny, na víc neměli sil, protože vítr je sekal ze strany do spánků. Třetí den se na obzoru objevil černý bod jako špendlík připíchnutý na čistý papír. Když přišli blíž, zjistili, že je to jakýsi osamělý muž. Stál uprostřed bílé pláně s rukama roztaženýma a volal: „Nikoho sem nepustím!“ Ano, ten muž se chtěl každému postavit do cesty, zahradit vlastním tělem pláň i oblohu: „Nepustím nikoho!“ Jakápak romantika, k čertu, ten muž měl černé ruce a zarudlé oči. I tato vzpomínka je na celý život. Skutečně, proč vlastně tam ten člověk stál s rozepjatýma rukama? Chtěl bránit to, co našel, nebo chtěl svým tělem bránit celou tu zemi, i tu, na které stál, i tu daleko kolem? A co když i ten most někdo spálil, aby chránil zem před drancováním? Ale jakou cenu má potom práce lidí, kteří ten most stavěli?

Otec sedí mlčky. Hluboké vrásky ve tváři mu ztvrdly.

„U nás si lidé myslí, že Amerika je jen velkorysost a riskování,“ řekne a přitáhne si petrolejku, asi má dojem, že svítí slabě. „Velkorysost ano, ale jen když se to vyplatí. A riskování? Ano, riskuje se, není-li jiné východisko,“ otec sundá z lampy cylindr, vysune knot a ztvrdlými prsty, které se nebojí ohně, odstraní jeho ohořelý konec. „A tak ti povídám: když Amerika přišla do Petrohradu v takové době, není to s námi tak zlé,“ otec nasadí cylindr zpátky a odstrčí lampu — ve světnici je teď světleji. „V takové době...“

Nic víc už neřekl, ale těch několik slov stačilo, abych do rána neusnul.

V dlouhých klenutých chodbách Smolného je příšeří a ramenatá postava Raymonda Robinse, který jde pomalu přede mnou, se v tom příšeří skoro ztrácí.

Teď se dveře otevřou dokořán a uvidíme Lenina.

Ale když docházíme ke dveřím, vidíme, že jsou pootevřeny a místnost se zdá prázdná. Je vidět masívní psací stůl s vyřezávanými nohami. Venku je podzimní plískanice, ale stolní lampa nesvítí, třebaže Lenin musel právě vstát od stolu — na čtvrtkách papíru, popsaných jeho rychlým písmem, ještě ani nezaschl inkoust. Zřejmě si k práci nerozsvítí ani za takového pošmourného dne.

„Buďte zdrávi,“ vychází z bočních dveří, „pojďte dál, prosím,“ vybízí srdečně. „Třeba sem, tady to bude pohodlné,“ ukazuje na křesla s bílými povlaky, velká a domácky pohodlná. Rozsvěcuje velké světlo a šero z pokoje rázem mizí. „Tak to bude lepší.“

Robinsovi se zdá, že poslednímu slovu rozuměl:

„Lepčí... lepčí...“ opakuje s úsměvem a pak se obrátí ke mně a starostlivě praví: „Would you kindly tell mister Lenin... Yesterday evening I walked along the Mochovaya street...“[1]

Ano, včera večer se procházel po Mochové a byl svědkem následující scény. Nějaký chlapec tam nabízel na prodej knížku kteréhosi ze stoupenců Kerenského. Přišla k němu hlídka, dva vojáci s červenými páskami na rukávu (Robins si položil dlaň nad loket), a knížky mu vzali s prohlášením, že je to kontrarevoluce. (Robins se pokusil vyslovit to slovo rusky: kontrarevoluce.) Chlapec spustil nářek. Shromáždili se kolem něho lidé, aspoň třicet lidí, a všichni začali na vojáky křičet. O knížky už jim samozřejmě nešlo, jen křičeli: „Samozvanci! Uzurpátoři!“ Ti dva vojáci včera večer byli velmi osamělí. A Robinsovi napadlo: koho to vlastně zastupují, když proti nim dvěma je třicet lidí? Co když jsou to doopravdy samozvanci?

Robins zmlkl a pohlédl na Lenina — vážně a bez úsměvu. Lenin byl zamračený — buď se zamyslel nad pod-

[1] Buďte tak laskav a řekněte panu Leninovi... Včera večer jsem šel po Mochové ulici... (angl.)

statou otázky, nebo pocítil v Robinsově tónu jakousi zášť. Bylo ticho. Elektrické světlo ostře svítilo — žárovka neměla stínítko. I zrníčka na tapetách jako by čekala na tuto chvíli, aby mohla vystoupit zřetelněji. Napadlo mi, že rozhovor skončí, ještě než začal.

„Říkáte, že to bylo na Mochové?“ zeptal se Lenin s očima sklopenýma.

„Ano,“ odpověděl Robins.

„A teď si představte,“ namítl Lenin a podle tónu, kterým začal, jsem už věděl, že má vypracován celý systém protiargumentů a zbývá mu jen je uplatnit, „a teď si představte, že by se ten případ stal včera v pět hodin večer dejme tomu na Vasiljevském ostrově nebo na Černé říčce nebo v jiné dělnické čtvrti. Tam by také byli ti dva a těch třicet, jenže těch třicet by bylo na straně...“ a Lenin si sáhl nad loket, jako by tímto nenápadným gestem chtěl naznačit, že jde o hlídku v revolučním Petrohradě.

„Ale Mochová je přece taky Rusko,“ namítl Robins.

„Ano, je,“ pravil Lenin, „jenže to pravé Rusko není na Mochové, ale tam... tam...“ pohlédl do okna, za nímž bylo vidět jen bílé příšeří. Rusko, o kterém mluvil, leželo tam, a on je viděl tak, jak je snad nikdy nikdo dosud neviděl. „A ta hlídka na Mochové, ta mluvila jménem Ruska.“

Lenin měl vlastní plán rozhovoru a toho se držel se svou příznačnou pevností a důsledností.

Byl už večer, když Robins z Leninovy pracovny odcházel.

Doprovodil jsem ho k vozu a vrátil jsem se k Leninovi, jak bylo domluveno.

„Tito buržoové, kteří vyšli z chudých poměrů, jsou dobří alespoň proto, že znají život,“ poznamenal Lenin. Měl jsem dojem, že nějakým povahovým rysem je mu Robins sympatický.

„Je to asi ryze americký jev, co myslíte?“

„Ano,“ odpověděl jsem.

„A mimochodem, vy jste doopravdy žil v Americe?“ zeptal se.

Řekl jsem, že v roce devatenáct set dva, když se do Ameriky valila vlna přesídlenců z celého světa, byla naše rodina mezi nimi.

„A všichni mluvíte anglicky?“ zeptal se.

„Všichni, Vladimíre Iljiči,“ odpověděl jsem. „Ale otec říká: Miťane, moc se s tou svou angličtinou nechlub. Jaká pak velká zásluha. Když posadíš Petrova bronzového koně ze Senátního náměstí tam, kde jsi byl ty, bude za chvíli taky mluvit anglicky.“

Lenin se rozveselil.

„Takže žádná velká zásluha? A otec se taky naučil anglicky?“

„Taky, ale mluví nerad.“

„Takže vaše rodina je vlastně jakýsi komisariát pro zahraničí, že?“

Jako by viděl o kus dopředu. Zanedlouho jsem přešel pracovat na velitelství do Smolného a odtud pak na komisariát pro zahraničí.

Brzy na jaře osmnáctého roku se hlavní město stěhovalo do Moskvy.

V noci jsme s otcem prošli k vedlejším kolejím. Stály tam tři soupravy. Všechno už bylo naloženo, čekalo se jen na odjezd. Ve vlaku nerozsvěcovali světla. V těch dobách byla opatrnost na místě.

Bylo zamračeno a teplo. Na kolejích ještě ležely haldy špinavého sněhu. V bělavém šeru se kalně leskla jezírka roztálé vody. Kdesi hodně daleko houkaly lokomotivy a nám se tehdy zdálo, že houkají tlumeně a polohlasně, jako by se bály narušit tmu a ticho této noci. Nad budovou nádraží a dál nad Něvskou třídou rozpáral vítr šedé plátno mraků. Světlo, které se z nich vylilo na zem, bylo skoupé a jako by padalo jen na tváře lidí — byly teď o něco zřetelnější.

Přijel Lenin. Šel podél vagónů s vyhrnutým límcem svrchníku pomaleji než obvykle — právě přestál lehké nachlazení. Vedle něho kráčel Sverdlov.

„Tři vlaky, jeden za druhým," řekl Sverdlov. Lenin zůstal stát. Byl nápadně bledý — snad že byl po nemoci, snad to dělala ta šeravá mlha. Vystoupil na stupátko vagónu a rozhlédl se do dálky kolem sebe. Připadalo mi, že v tu chvíli se s Petrohradem loučí. A možná že děkoval velkému městu za jeho hrdinství.

Vlak odjel.

Všude na kolejích stáli ozbrojení dělníci.

Přidal jsem do kroku a zamířil k nádražní budově.

„Míťo!"

Opodál stál otec. Měl na sobě svůj krátký kožíšek, ale vypadal pořádně zkřehlý, asi tu stál už hodně dlouho. Nad pravým ramenem mu čouhala krátká hlaveň vojenské pušky.

„Jen co odjede třetí vlak, hned půjdeme," řekl vážně.

Vraceli jsme se domů až k ránu. Bylo pořád ještě zamračeno a slabě poprchávalo. Koleje se leskly. Mluvili jsme o vlacích, které odjely do Moskvy, o Moskvě, která je teď hlavním městem, o Leninovi.

„Ne, to je správně vymyšleno," uvažoval otec nahlas. „Hranice se stává čím dál víc palebnou linií. A když už je to tak, proč má být hlavní stan rovnou na palebné linii? Lenin ho přesunul tam, kde má správně být. Podle všech pravidel vojenské vědy, a nejen vojenské."

Za dva dny jsme se přestěhovali do Moskvy i my s otcem, i když pro něho bylo loučení s Petrohradem těžší než pro mne, ale utěšoval se aspoň tím, že petrohradský železničář je napůl Moskvan a moskevský zas napůl Petrohraďan. V Petrohradě jsme bydleli u Moskevského nádraží, v Moskvě jsme se usadili u Nikolajevského, a těch pět set verst mezi tím se nepočítalo. Navíc byla nedaleko taky železničářská škola, skoro tak velká jako v Petrohradě, a otec si tam hned našel práci.

Velké moskevské hotely Nacional a Metropol se staly sídlem vlády.

Lenin bydlel a pracoval v Nacionalu, lidový komisariát pro zahraničí měl sídlo v Metropolu.

Kreml byl hned vedle. Od Metropolu k Nikolajevské bráně to bylo pěšky pět minut, k Trojické deset minut. Jinak to i zde bylo zavedeno jako ve Smolném a zahraniční návštěvníci byli přijímáni v nejnezvyklejší hodinu — v poledne nebo o půlnoci, k večeru, ba někdy i časně ráno — bylo to o to jednodušší, že skoro všichni vedoucí pracovníci komisariátu pro zahraničí zároveň v hotelu bydleli.

Do Metropolu, teď už k předsedovi lidového komisariátu pro zahraničí Čičerinovi, chodíval stále častěji i Raymond Robins. „Náš přítel plukovník Robins," říkával o něm Čičerin. A jednou jsem zahlédl, jak spolu jdou k hlavnímu vchodu, kde na ně čekalo auto. Kam asi jedou? Možná že k Leninovi.

Na ministerstvu se vědělo, že Robins chodívá k Leninovi velmi často.

Připadalo mi, že Robins musí být pro Lenina zajímavým společníkem. Měl humor, znal život a byl velkorysý. A velkorysost bývá typická pro nadané jedince z lidu, i když už pak jsou z nich třeba milionáři. Měl v sobě něco z našich uralských továrníků Děmidovových a Stroganovových, ale samozřejmě že v něčem zase byl docela jiný. Ti naši většinou nevěřili na pánaboha ani na ďábla, kdežto Robins byl až fanaticky nábožný. Nešlo jen na rozum, co ho potom tolik táhlo k Leninovi. Jedni říkali, že Robins přes své rozmíšky s Francisem, americkým velvyslancem v Petrohradě, pracuje pro něho, druzí tvrdili, že Robinse táhne k bolševikům jeho nábožnost, protože je posedlý myšlenkou smířit Komunistický manifest s biblí. A byli i třetí a ti říkali: je to sice milionář, ale pochází z vesnického proletariátu a dělá mu dobře, když se může stýkat s hlavou dělnické vlády.

Je docela možné, že Lenin o všech těchto názorech věděl, ale přesto se domníval, že tento muž je schopen mnoho věcí v sovětském Rusku pochopit. Lenin přirozeně neměl v úmyslu obracet Robinse na svou víru, ale docela určitě chtěl dosáhnout jeho neutrality, a bude-li to možné, i jeho loajality či ještě lépe jeho přátelských sympatií. Stručně řečeno, Lenin bezpochyby věřil, že tento muž, který přijel do Ruska jako nepřítel, může odtud odjet jako přítel, věřil v to a začal o to svádět boj. Mluvil s Robinsem o zákonech válek a revolucí, o boji tříd, o koncentraci kapitálu, o rozdělení světa na sféry vlivu. Robins spatřoval rozřešení všech tajemství v existenci neviditelných a mocných sil, jejichž nezvratným kodexem byla bible. Lenin mohl tyto argumenty svého oponenta přejít — před materialistou přece vůbec neobstojí. Jenže on si počínal jinak: náboženství, jeho prapodstata i jeho filosofie, se staly předmětem diskuse. V těchto diskusích vystupoval Lenin jako revolucionář i jako objevitel. Dovedu si představit, jakou šíři, bohatost a bojovnost projevilo v těchto diskusích Leninovo myšlení. Ano, jako revolucionář i jako objevitel, ale možná trošku i jako diplomat, který hájí zájmy mladého sovětského státu.

Bylo to první jaro naší revoluce — květen osmnáctého roku. Přišlo toho roku brzy a bylo krásně teplo. Ale už začínal doléhat hlad — čtvrt libry chleba na osobu a někdy ani to ne. Dostal jsem telefonický příkaz, že mám doprovázet Robinse do Kremlu k Leninovi. Pamatuju se, že Lenin tehdy bydlel v úzké kremelské uličce, která šla od Borovické brány k Trojické. Přijel jsem asi o čtvrt hodiny dřív a viděl jsem, jak Lenin vyšel z této uličky a zamířil přes dlážděné nádvoří k budově Rady lidových komisařů. Když došel asi doprostřed, zůstal na chvilku stát, smekl čepici a nějak netrpělivě a šťastně se podíval na oblohu, rozzářenou ten den sluncem.

A pak už jsme seděli v jeho slavné kremelské pracovně, která je známa z mnoha fotografií.

Lenin vyzval Robinse, aby si sedl do černého koženého křesla, v němž později seděli všichni slavní Leninovi návštěvníci — od Williama Bullita po Herberta Wellse.

Lenin začal mluvit s Robinsem anglicky, a to už samo svědčilo, že si na svého amerického návštěvníka za těch pět měsíců dostatečně zvykl. Mimochodem, později jsem si všiml, že kdykoli chtěl Lenin „rozproudit“ rozhovor a dát mu jistou nenucenost, vždycky začal něčím docela obyčejným, třeba i osobním. I teď se řeč točila kolem dopisů z Floridy, kde měl Robins statek, a myslím taky z Londýna, kde zase žila Robinsova sestra, herečka. Lenin nijak nepospíchal přejít k věci. Jako by chtěl ukázat, že na celém jejich rozhovoru ho zajímá jen to, o čem teď právě mluví, a nic víc. Možná že se domníval, že host, který přišel na návštěvu v konkrétní věci, by měl o této věci začít sám. Čekal tedy, až Robins začne.

„Doufám, že letos v létě budu ve Washingtonu,“ pravil Robins. Zřejmě tím naznačoval něco, čemu jsem já nerozuměl.

„Slíbil jsem, že vám s sebou dám dokument,“ pravil Lenin a pomalu otevřel zásuvku psacího stolu, „v němž jsou dostatečně zevrubně vyloženy naše názory na obchod s Amerikou. Tady je,“ a Lenin položil před Robinse nezalepenou obálku a stůl zase zavřel.

Ano, Lenin odevzdal Robinsovi dokument, otvírající širokou perspektivu hospodářských styků mezi Amerikou a sovětským Ruskem, a dal tím jednoznačně najevo, že Robinse pověřuje, aby do jisté míry mluvil jménem Rusů. A pro Robinse to asi nebylo nic nového.

Připouštím dokonce, že to všechno bylo už předem prohovořeno v jejich dřívějších rozmluvách. A přesto Robins vzrušením až zbledl. Pomalu nadzvedl nezalepený trojúhelník obálky a listinu vytáhl. Držel ji teď v obou rukou.

„Udělám všechno, co je v mých silách. Bůh je mi svědkem, že všechno...“

„Ano, jistě, jistě," pravil Lenin poněkud v rozpacích, vrátil se ke stolu a vzal do ruky pero.

„Tak jedete přes Vladivostok?"

„Ano, přes Vladivostok."

„To je dlouhá a dost nebezpečná cesta," pravil Lenin a přitáhl si papír s hlavičkou: Předseda Rady lidových komisařů. Škrtl na papíře slovo Petrohrad a rychle napsal „Moskva, Kreml, 11. 5. 1918". Všechno, co pak napsal dál, jsem uviděl, když jsem tento dokument odevzdával Robinsovi už na odchodu z Leninovy pracovny. Dokument energicky přikazoval „poskytnout veškerou pomoc plukovníku Robinsovi, aby mohl bez překážek a co nejrychleji projet z Moskvy do Vladivostoku." A pod tímto svérázným mandátem stálo známé: „Předs. RLK V. Uljanov (Lenin)".

Doprovodil jsem Robinse k vozu.

Ještě než do něj nasedl, zvedl hlavu a podíval se na nebe. Bylo světlounce modré, rozpálené, jako bývá snad jen v létě. Potom mi stiskl ruku, poodešel k vozu a nesměle se zahleděl nahoru, tam, kde v druhém patře byla okna Leninovy pracovny.

Usmál se a zvedl ruce se sepjatými dlaněmi na pozdrav — v okně stál Lenin.

Potom odjel.

Lenin mě čekal v pracovně — vrátil jsem se.

„No tak, naše mise odjela do Ameriky," pravil. Už viděl, jak Robins ujíždí zeleným kopcovitým mořem lesů v Zauralí a na Sibiři, jak se plaví přes velký bouřlivý oceán stále na východ až k povlovným skalnatým břehům Oregonu a Kalifornie. „Copak by na to všechno asi řekl Rybakov starší?" usmál se. „Mimochodem, otec je tu s vámi, v Moskvě?"

„Ano, je, Vladimíre Iljiči."

„To je dobře. Je to přece starý znalec Ameriky, ne? Jak se na to dívá? Vyjde nám to s ní?"

Večer jsem otci vyprávěl o rozhovoru s Leninem.

„Všechno se to vyřeší samo," řekl otec, jako by naslouchal vlastním myšlenkám. „Všechno se to vyřeší, jen když se mezi nás a Ameriku nebude nikdo stavět. Hlavně aby nás celá Amerika mohla slyšet, rozmlouvat s námi. Celá — ranče, doly, prérie i automobilky, chudé domy a třeba i bohaté," chvíli mlčel a pak řekl to, co chtěl říct už dávno: „Můžeme mít přece přátele všude, i mezi nimi. Historie je moudrá stařenka a v její velké mošně jsou i takové případy."

V tisku se psalo, že Robins šťastně dosáhl amerických břehů a málem se dostal před soud „senátní komise". Jenže nebyl z těch, co se tak snadno zaleknou, a tak útoky senátorů odrazil a prohlásil, že chce mluvit s presidentem o perspektivách široké hospodářské spolupráce mezi Ruskem a Amerikou; zřejmě tím měl na mysli Leninův plán.

Jak sdělovaly noviny, president ho nepřijal.

Ale k tomu hlavnímu mělo teprve dojít. Bohužel došlo k tomu až po Leninově smrti.

V třicátých letech navštívil Robins Rusko znovu. Když se chtěl dostat do Kremlu, předložil mandát, který mu tehdy napsal Lenin. Prohlásil při této návštěvě, že zlepšení sovětsko-amerických vztahů pokládá za svůj životní úkol. Šlo tehdy o to, aby Amerika uznala sovětské Rusko. Byl jedním z těch, kdo se veškerým vlivem své osobnosti o toto uznání zasazovali. Robins zemřel teprve před několika roky a po celý život zůstal přítelem sovětského Ruska.

Mnohokrát jsem se v myšlenkách vracel k historii vztahu mezi Leninem a Robinsem. Pokoušel jsem se zachytit, jak se měsíc za měsícem tento vztah vyvíjel od chvíle, kdy Robins poprvé přišel do Smolného, až po jejich poslední setkání v Kremlu. Myslel jsem si: není vyloučeno, že Robins byl Leninovi sympatický prostě jako člověk. Byla to přece americky barvitá figura. Jenže pouze v tom to jistě

nebylo. Zprvu se zdálo, že neexistuje síla, která by dokázala z velkoburžuje, přesvědčeného křesťana, z muže, jenž celým svým myšlením žil ve starém světě, udělat přítele světa nového. Leninova inteligence, takt a umění se touto silou staly. A tento vztah odolal i zkouškám času, protože byl nesen životaschopnou a trvalou myšlenkou. Domnívám se, že to byla táž myšlenka, která by se měla stát základem našich vztahů s Amerikou, a chci se dívat ještě dál — k našemu přátelství s Amerikou.

KONSTANTIN FEDIN

Fedin K. (nar. r. 1892), laureát státní ceny, patří mezi nejstarší sovětské spisovatele. Kromě povídky Leninův portrét, uveřejněné v našem sborníku, jmenujme jeho romány Města a roky, Únos Evropy, Bratři a trilogii První radosti, Neobyčejné léto a Oheň.
V době, o níž se v povídce pojednává, K. Fedin pracoval v Moskvě v lidovém komisariátu osvěty.
V roce 1920 se K. Fedin zúčastnil zahájení II. kongresu Komunistické internacionály, kde měl příležitost vidět Lenina.

LENINŮV PORTRÉT

Jednoho letního poledne zavolali mladému malíři Šumilinovi z redakce deníku, s nímž spolupracoval, a požádali ho, aby přišel dojednat jistý úkol. Nechal tedy práce, umyl si ruce, zastrčil do kapsy u blůzy blok a tužky a vyšel z domu.

Výklady byly plné rudě ozdobených Leninových portrétů a všude bily do očí nápisy: Ať žije Třetí komunistická internacionála! Sergej šel kolem těch výkladů a přemítal o tom, že fotografie zřejmě dávají věrohodnou a přesnou představu o Leninově podobě, ovšem malíř by zas mohl citlivěji zachytit charakteristické prvky tváře i živost gest. Bylo by opravdu dobré nakreslit si jednou Lenina podle skutečnosti.

V redakci Šumilinovi řekli:

„Máme pro vás úkol. Na kongres Kominterny se sjíždějí zahraniční delegáti. Zajděte do Paláce práce, kde je dnes setkání. Nakreslete některého z delegátů. Chcete?“

„Dobrá.“

„A zítra vám dáme propustku na zahájení kongresu. Můžete nakreslit, koho budete chtít, třeba i Lenina, jestli ho uvidíte.“

„Lenina?“ vyhrkl Šumilin a musel se usmát při pomyšlení, jak podivně mu osud splňuje jeho přání.

„Ano, když budete mít možnost, nakreslete nám Lenina.“

„Dobrá,“ řekl zase malíř.

V dobré náladě jel tramvají do Paláce práce, a jakmile cestou zahlédl nějaký Leninův portrét, znovu se podivil té zvláštní shodě okolností a už si jasně představoval, jak lehce, nenuceně a živě Lenina zachytí.

Měl už promyšleno i jaký skicák si vezme, jaké bude potřebovat tužky a jak potom podle kresby namaluje velký portrét.

V Paláci práce bylo rušno. Na schodištích a v chodbách postávaly hloučky cizinců a Rusů, kteří jim vypravovali o životě Sovětské republiky.

Ta byla ve válce s Polskem. Poláci byli poraženi na hlavu a Rudá armáda pronásledovala jejich vojska. Také bělogvardějci barona Wrangela na Krymu mleli z posledního. Mír však nebyl zdaleka v dohledu a nepřátelská blokáda vyčerpávala mladý sovětský stát. Dostat se z ciziny do Petrohradu bylo těžké. Zahraniční hosté se sjížděli na kongres po moři a museli obeplouvat celou Skandinávii, riskujíce přitom všelijaké dobrodružné příhody. Nicméně touha poznat zemi Sovětů překonávala nejtěžší překážky a přijeli lidé z celého světa.

Šumilina představili drobnému hrbatému človíčkovi s důležitou tváří a rozvážnou chůzí. Byl z Braunschweigu, povoláním krejčí, a za německé revoluce stál tři dny v čele „nezávislé" republiky vyhlášené v Braunschweigu a proradně poražené německými sociálními demokraty.

Němec sice ihned projevil souhlas s tím, že se dá od Šumilina nakreslit, zároveň se však začal zevrubně vyptávat na sovětské zřízení a pořád nemohl pochopit, proč bylo třeba zrušit všechen obchod a zavést přídělový systém zásobování.

Stáli spolu na balkóně a vyhlíželi na ponuré náměstí před palácem. Bylo ještě plné stop hrdinské obrany Petrohradu proti vojskům generála Juděniče. Dlažba byla rozrytá narychlo zasypanými okopy, na bulváru se kupily zbytky barikády — trámy, pytle s pískem. Šumilin řekl:

„Sesypal se na nás celý roj nepřátel a nás nezajímá nic jiného než je potřít."

„Jistě, jistě," přitakával shovívavě Němec a ladně kýval hlavou ponořenou hluboko mezi ramena. „Ale jaký smysl má, že jste zavřeli drobné obchody?"

„Obchodníci sympatizují s nepřítelem."

„Rozumím, rozumím. Ale co když se mi utrhne knoflík? Kde si ho koupím?"

Jeho úvahy nebraly konce a malíř najednou zvadl, bylo mu jasné, že teď by už nic kloudného nevytvořil.

„Víte co, pokusím se vás nakreslit zítra na kongresu," řekl.

Němec blahosklonně souhlasil a Šumilin se rychle rozloučil.

Druhý den ráno si Šumilin s delegačenkou v kapse pospíšil na zahájení kongresu, ale sál paláce Urického už byl plný, na balkónech se vlnily řady hlav, všechno naplňoval tichý bzukot hlasů a rozevřené noviny svítily na mnoha místech jako bílá křídla. V hledišti bylo dusno, další a další delegáti si svlékali saka, lidé se ovívali novinami a kapesníky, z chvění nesčíslných barevných skvrn přecházel zrak. Ze všeho vyzařovalo napjaté očekávání.

Šumilin si našel místo v novinářské lóži proti tribuně. Měl odtud dobrý výhled na předsednické lavice. Rozevřel skicák a chystal se kreslit.

Na balkónech to náhle zašumělo a se sílícím burácením začala klouzat dolů do sálu lavina potlesku. Šumilin vstal a upřel zrak na předsednickou tribunu. Nikdo se tam však neobjevoval. Podíval se tedy do sálu a v té chvíli pustil skicák z ruky a začal tleskat.

V čele pestré skupiny delegátů nejrůznějších národností šel přímo proti němu přes sál Lenin. Šel rychle, s hlavou skloněnou na stranu, jako by jí rozrážel vzduch ve snaze co nejrychleji zmizet lidem z očí a ukončit ovace. Vyšel na předsednickou tribunu, ale dokud potlesk neztichl, nebylo ho vidět.

Přesně ve chvíli, kdy se objevil, rozevřely se dokořán všechny dveře do sálu a na balkóny a do hlediště přinesli velké koše rudých karafiátů. Květiny letěly z ruky do ruky a dlouhé řady lavic odpověděly barevnou ozvěnou rudému plátnu praporů a transparentů. Rozhlížející se Šumilin uviděl nablízku dva staré malíře, donedávna své učitele.

Oba už seděli, kdežto on pořád ještě stál. Vzpamatoval se, zvedl skicák a sevřel tužku.

Ale když sál ztichl, uviděl k svému překvapení znovu Lenina, jak velice rychlým krokem prochází mezi lavicemi zvýšeného hlediště. Delegáti si ho všimli až po chvíli, ale jakmile si ho všimli, začali znovu tleskat a hrnout se do chodbičky, kterou Lenin téměř probíhal. U jednoho z delegátů se zastavil a s veselým úsměvem k němu vztáhl ruce. Delegát vstal a zdravil se s ním s jakousi pomalou rolnickou rozšafností provázenou mírným, laskavým úsměvem. Hovořili spolu a víc a víc se přitom k sobě nakláněli, protože ovace sílily a obstoupil je kruh lidí.

„To je Micha Cchakaja, gruzínský komunista. Byl s Leninem ve Švýcarsku."

Kroužek se svíral a Lenin stiskl příteli ruku, skoro se prodral neústupným davem a rychle zamířil dolů, zjevně nespokojený vřavou.

Šumilin sledoval každý jeho krok. Měl pocit, že stačil odpozorovat velmi důležité a charakteristické pohybové zvláštnosti tohoto pomenšího, lehce stoupajícího muže, a už si je představoval zafixované tužkou ve svém skicáku.

Lenin zatím vešel do předsednických lavic, na chvilku zmizel, ale hned se vynořil znovu a Šumilin viděl, jak vytáhl z kapsy nějaké papíry a posadil se na schůdek v chodbičce. Stalo se to rychle a naprosto nečekaně, ale nikdo by si nemohl vymyslet ani naaranžovat lepší pózu. Šumilin cítil, že malíři v sousedství už kreslí. Sevřel tužku v prstech, ale nebyl s to odtrhnout od Lenina oči.

Obzvlášť krásně viděl jeho hlavu, velkou a svéráznou, hlavu, která se vrývá do paměti na první pohled. Lenin si položil své papíry na kolena a četl si v nich, nízko nad ně schýlený. Křivka jeho čela, temeno a zátylek s kudrlinkami světlých vlasů, které se dotýkaly límce, vyhraněně určovaly celý jeho zjev. A Šumilin, který se pokusil porovnat si Lenina s nějakou jinou známou postavou,

ať už historickou, nebo současnou, zjišťoval, že Lenin je jedinečný. Každý rys na něm byl jeho vlastní.

Konečně se Šumilinova tužka dotkla papíru. Jediným měkkým, hledajícím tahem načrtl konturu Leninovy hlavy a znovu zvedl oči. Lenin byl pryč.

Šumilin ho spatřil znova už za řečnickým pultem.

Lenina přivítaly nadšené, neutuchající ovace. Musel vyčkat, až skončí. Dlouho listoval v papírech na stolku. Pak zvedl ruku a zamával jí, aby uklidnil rozbouřený sál. Vyčítavě a přísně se rozhlížel kolem sebe, sám uprostřed klokotajícího hluku. Najednou vytáhl hodinky, ukázal je publiku a rozhořčeně zaťukal na ciferník, ale nebylo to nic platné. Začal tedy znovu nervózně prohlížet a převracet listy, dokud ovace samy od sebe nepřešly ve vnímavé ticho.

Lenin začal mluvit.

Šumilin ho uviděl v pohybu vyjadřujícím myšlenku. To bylo právě to, co chtěl kresbou vyjádřit. Leninovy rysy, ještě před chviličkou zcela přesně odpozorované, se nahle jaksi ztrácely v nových rysech Lenina-řečníka a v nepřetržitém sledu se proměňovaly. Malíř si je jeden po druhém ukládal v paměti, ale byly stále jiné a neopakovaly se, bál se je ztratit, a stále se nemohl odhodlat začít kreslit. Ani už nemohl říci, co vlastně dělá, jestli studuje Leninova gesta, nebo poslouchá jeho řeč.

Překvapila ho naprostá jednolitost Leninových gest a slov. Obsah řeči tu byl tlumočen barvitě, celým tělem. Jako by se tekutý kov přeléval v poddajné formě, natolik přesně odpovídalo vnější gesto slovu, tak bouřlivě vynikal ohnivý obsah řeči.

Lenin mluvil o Anglii, která byla najednou, z ničeho nic plna mírumilovnosti, a aby zachránila rozdrcené Polsko a bílého generála Wrangela, nabídla se jako prostředník mezi nimi a sovětskou republikou. Když položil publiku otázku, proč po celém světě zavládl „neklid", jak se delikátně vyjadřovala anglická buržoazní vláda, celé jeho

tělo ironicky zpodobnilo tento Anglii tak nepříjemný a tolik ji rozčilující „neklid", a její politika dostala v očích všech sarkastickou podobu.

Lenin nahlížel co chvíli do svých poznámek a citoval množství čísel, a přesto se ani na chvíli neměnil v nudného profesora, ale zůstával strhujícím tribunem. Jeho vysoký hlas byl neúnavný, jeho jazyk názorný a prostý, výslovnost měkká, a občasné ráčkování dodávalo jeho projevu lidské teplo a zdůvěrňovalo ho.

Šumilin začal kreslit s pocitem, že mu neuniká ani hláska té řeči. Črtal na papír Leninovu zdviženou hlavu, jeho vztahující se ruce, rovnou, silnou čáru zad, okrouhlý vypjatý hrudník. Nechával jednu kresbu a hned se pouštěl do další: tu se mu nepovedl obličej, tam zas ruce nebo trup. Přejímal zdařilé a pral se s tím, co se mu nedařilo, obracel v albu list po listě, až si konečně s úlekem všiml, že se vytčený cíl vůbec nepřibližuje.

Zašilhal po svých učitelích. Jeden, schýlený, pečlivě gumoval, co nakreslil. Lysé temeno měl brunátné. Šumilin si připomněl, že takhle rudne vždycky, když se mu něco nedaří. Druhý malíř odešel z lóže do hlediště, posadil se přímo proti tribuně, nechal kreslení a poslouchal Leninovu řeč.

V Šumilinovi náhle hrklo, že nenávratně propásl tenhle příhodný okamžik a že Lenin skončí dřív, než se v jeho skicáku objeví aspoň jediná kloudná kresba. Vyšel tedy z lóže, s námahou se protlačil dveřmi, v nichž se lidé tísnili jeden na druhém, a stoupl si dole v chodbičce. Lenin se mu odtud zdál větší a vyšší. Tohle místo bylo asi nejpříhodnější. Ale zas tu rušila světla reflektorů. I objektivy fotoaparátů a filmových kamer se totiž podobně jako malíři snažily zachytit Leninovu nezachytitelnou živost. Světla střídavě oslňovala, a když zhasla, všecko se nořilo do tmy. Šumilin přešel na opačnou stranu tribuny. Odtud se Lenin jevil na světlejším pozadí skoro jako silueta. Ne, to původní místo bylo rozhodně nejlepší. Co nejrychleji musí zpátky do lóže.

Na jeho místo už si někdo sedl, musel tedy stát. Ale vstoje náhle uviděl Lenina celého, uviděl ho v úplnosti, která předtím unikala oku, jež se pokoušelo zachytit jednotlivé prvky. Šumilin se okamžitě pustil do nové kresby. A tu začala přinášet ovoce předchozí přípravná práce, všechny ty tápavé studie a skicy, jimiž se doslova naslepo snažil vyhmátnout gesto, pohyb hlavy, rysy tváře, začaly se spojovat a pomalu se přetvářet v celistvou kresbu, ve tvar blízký skutečnosti, v živou podobu Lenina. A malíř už se neodtrhoval od skicáku a kreslil rychle a lehce.

V sále to zaburácelo. Šumilin zvedl pohled. Lenin rozmáchlým pohybem shrnul papíry a křepce sbíhal z tribuny.

Šumilin sklapl skicák.

Zasedání skončilo a Lenin vyšel z paláce v hustém, rozohněném davu delegátů provázen Gorkým. Po žlutém přitlumeném světle v sále prudký jas zářivého dne oslepoval a spaloval. Hned před vchodem pohyb uvázl. Ze všech stran se na delegáty vrhli fotografové, nadšení fantastickým osvětlením. Spouště jen cvakaly.

Gorkij a Lenin, tísnění davem, se zastavili u sloupu před vchodem. Fotografové pracovali na plné obrátky. Hladce vyholenou lebku Gorkého, modravě se blyštící na slunci, bylo vidět zdaleka. Kolem dokola znělo jeho jméno. Lenin stál o něco níž před ním. I on byl prostovlasý.

Šumilin stál kousek od nich a byl by měl kreslit. Dav ho však sevřel ze všech stran. Ostatně ani nemyslel na to, aby se vymanil, vždyť takhle zblízka ještě Lenina za celý den neviděl. Cítil, že se usmívá a že jeho úsměv možná není zrovna na místě, měl však tvář jako zdřevěnělou a nedokázal ten úsměv potlačit. Vlastně ho nemohlo kdovíjak těšit, že fotografové nacvakají spoustu průměrných snímků, ale záviděl jim jejich profesionální lehkost a pohotovost.

Všechno se znovu dalo do pohybu. Mezi prapory plul

nad hlavami delegátů třímetrový věnec z dubových listů a rudých růží. Průvod mířil k společnému hrobu na náměstí Obětí revoluce.

Lenin kráčel v čele delegátů kongresu. Po jeho boku se co chvíli octl někdo jiný, hned cizinec, hned Rus, staří i mladí. Sotva domluvil s jedním, dal se do hovoru s druhým, třetím.

Byl jen v rozepjatém saku a střídavě skládal ruce za zády nebo je zastrkoval do kapes u kalhot, jako by ani nebyl na ulici, mezi těžkými velkými stavbami, ale doma v útulném pokoji. Davy, které ho obklopovaly, ho nevyváděly ani trochu z míry a všeobecná pozornost, kterou na sebe soustřeďoval, mu neubírala nic z jeho nenucenosti.

Šumilin, který se držel stále poblíž, náhle uviděl známého muže, který se protlačil mezi hustými řadami kupředu a v příhodném okamžiku se přitočil k Leninovi. Byl to onen Němec z Braunschweigu. Mnohomluvně se Leninovi představil, stiskl si s ním ruku a začal na něj drmolit něco, co si zřejmě předem dobře připravil.

Lenin nachýlil hlavu, aby nizoučkého človíčka lépe slyšel. Ten při řeči důležitě gestikuloval a podtrhoval každé slovo, aby snad nějaké nepadlo do větru. Lenin poslouchal nejdříve vážně. Pak se začal usmívat, mhouřit oči a pokyvovat hlavou. Nakonec couvl o krok a krátce mávl rukou, jako by chtěl říci: to je ale hloupost! Němec však gestikuloval dál a dál něco dokazoval. Lenin ho vzal za loket a řekl dvě nebo tři věty — strohé, zřejmě zcela kategorické. Ale Němec něco zarytě namítal. Tu ho Lenin náhle lehce plácl přes rameno, zahákl si prsty za vestu a dal se do smíchu. Se smíchem přidal do kroku a už se ani jednou neohlédl na toho, kdo ho tak pobavil.

Nevykládal mu nešťastný Němec také o knoflíku? Dost možná, usmál. se v duchu Šumilin, když se odbytý Němec ztratil v zástupu. Tenhle výjev v něm zanechal zvláštní pocit. Byl pro něj sice němý, ale plný pohybu a skýtal

skvělé svědectví o Leninově nenucenosti, přístupnosti a nelítostném smyslu pro humor. Ukázal mu Lenina veselého, srdečně se smějícího, poznal, jak se tváří, když se s někým pře — rychlé změny výrazu, uličnické mhouření očí, gestikulaci plnou zápalu a energie. Epizoda s Němcem rozhodně doplňovala jeho kresbu o důležité rysy, o nichž předtím nemohl mít tušení.

Dva předsedové, přemítal s úsměvem, jako by měl ty dvě postavy pořád ještě před očima. Předseda třídenní vlády v Braunschweigu, která upadla v zapomenutí, a předseda vlády, která trvá tři roky a bude trvat věčně.

Malířem projel proud dosud nepoznané, přímo fyzické hrdosti. A snad v témž okamžiku se mu rozbušilo srdce rozčilením a vzrušivě opovážlivým přáním: jak je možné, že se kolem Lenina točí tolik lidí a on jim věnuje svůj čas, a přitom on, umělec, který je povinován a sám touží Lenina zachytit pro sta a tisíce lidí, musí lapat vteřiny, aby mohl pohlédnout do jeho tváře, spatřit jeho úsměv, zachytit jeho letmý pohled?

Šumilin rozevřel skicák. Kresby bezpochyby vystihovaly podobu. Ale daly se pokládat jen za letmé, zběžné, rozhodně nebyly příliš nesporné. Co by asi o nich řekl sám Lenin? Dav postrčil Šumilina kupředu. Ale třeba to bylo jen zdání a protlačil se kupředu on sám. Teď už pochodoval v úrovni s Leninem. Byl celý udýchaný. Od cíle ho dělil všehovšudy jediný krok. A třebaže nevěděl, jestli má k tomu kroku dost síly, udělal ho.

Přiblížil se k Leninovi.

„Rád bych," řekl a věta, kterou si připravil, se mu okamžitě zbortila. „Vladimíre Iljiči, co říkáte téhle kresbě?"

Lenin se na něj letmo podíval, přitáhl si skicák blíže, sehnul se a přimhouřenýma očima si kresbu prohlížel. Potom skicák pustil a vesele se po Šumilinovi podíval.

„Vám se líbí?" zeptal se.

„To ne, ale podoba myslím je . . ."

„Těžko říct, já nejsem malíř," rychle namítl Lenin.

V očích mu zajiskřilo, zaklonil hlavu, povzbudivě Šumilinovi pokývl a už se obracel na druhou stranu — někdo se s ním dal do řeči.

Šumilin byl vytlačen z první a pak i z druhé řady. Bylo mu divné, proč si celou dobu tak snadno udržoval výhodné místo v zástupu a najednou o ně přišel. Bylo to roztrpčením? Nešikovností? Znovu se vžil do toho, co bylo před chvílí. Ne, ani v Leninově hlase, ani v jeho pohledu nebyla stopa po něčem, co by ho mohlo rozjitřit. Jak ho vůbec mohlo napadnout ukázat Leninovi nepodařenou kresbu? Prostě nevěřil sám sobě. Šumilin otevřel skicák, ale hned ho zas sklapl. Ta kresba nestála za nic.

Vtom ho někdo uchopil za loket a stahoval k sobě dolů. Šumilin se otočil.

Držel ho dychtivě Němec z Braunschweigu.

„Příteli, chtěl jste mě kreslit," řekl hlasitě. „Dnes se vám to nepovedlo, ale mohu vás přijmout zítra."

Zvedl nad hlavu dlouhou, suchou ruku a poklepal Šumilinovi na rameno.

„Pekelné vedro je dnes. Vůbec se nehodí k vaší matičce Rusi."

„Víte co," řekl Šumilin, „rozmyslel jsem si to. Nebudu vás kreslit."

„To je od vás laskavé," zaslechl za sebou, když se prodíral davem.

Okamžitě na Němce zapomněl. A v tu chvíli ucítil jiný, vřelý stisk ruky. Jeho učitel, který kreslil v lóži jako on, řekl tiše, se svou příznačnou šťastnou hloubavostí:

„Poslyšte, ten Lenin se mi ne a ne povést. A vám?"

„Mně taky ne," přiznal se Šumilin a z ničeho nic si tu vlídnou ruku přitáhl a zaníceně dodal:

„Ale dávám vám slovo, svoje čestné slovo, že se mi určitě povede!"

Rok 1939

JELIZAVETA DRABKINOVÁ

Autorka povídky, kterou zde uvádíme, jedna z nejstarších komunistek, je členkou leninské strany od roku 1917. J. Drabkinová (1901—1974) osobně znala V. I. Lenina, pracovala s mnoha jeho spolubojovníky, mezi nimi i s jeho ženou N. K. Krupskou. Revoluční události, které otřásly světem a jichž se spisovatelka účastnila, byly podkladem k napsání umělecky zpracovaných memoárů jako Černé suchary, Povídka o nenapsané knize, v nichž ožily postavy V. I. Lenina, J. M. Sverdlova, R. Luxemburgové, J. Reeda. V našem sborníku otiskujeme jednu z povídek z knihy Černé suchary.

VÝKRES ALJOŠI KALJONOVA

Tento příběh se udál krátce před Říjnovou revolucí. U moci byla Kerenského Prozatímní vláda, avšak rozčarování z ní den ze dne rostlo. Ve volbách do okresní dumy dostala naše strana ve Vyborské čtvrti většinu hlasů. Naděžda Konstantinovna Krupská, žena V. I. Lenina, se tam ujala řízení kulturního a osvětového odboru. Celý odbor tehdy byl v jediné místnosti se dvěma starými, rozviklanými stoly a několika židlemi.

Naděžda Konstantinovna mi řekla, že mají nedostatek pracovníků a že mě pověřuje zorganizováním dětského koutku.

Mé rozhořčení neznalo mezí. Jakže? Chystala jsem se málem stavět barikády a uskutečňovat revoluci, a tady mi navrhují, abych běhala kolem dětí a utírala jim nos.

„Právě proto, aby se mohla uskutečnit revoluce, aby dělníci poznali, co jsou bolševici zač, budeme my dvě muset dělat všelicos — i nos dětem utírat," řekla Naděžda Konstantinovna. „Vyborská okresní duma zatím jako jediná v celé zemi je pod vlivem naší strany. A my musíme ukázat dělníkům Pitěru i celého Ruska, jak budou pracovat bolševici, až proletariát vezme moc do svých rukou."

A Naděžda Konstantinovna odložila svou běžnou práci a vydala se spolu se mnou hledat místo pro budoucí dětský koutek. Chodily jsme dlouho, než jsme našly nedaleko železničního mostu rozlehlou plochu porostlou řídkou trávou. Rozhodly jsme, že koutek bude tady, protože místo už bylo obehnané plotem a za ním stál prkenný přístřešek.

Mladí dělníci z naší čtvrti nám pomohli vyčistit prostranství — zbavili je bylí a odpadků, navozili sem písek — sehnali jsme nějakých deset dřevěných i železných lopatiček, jeden míč, čtyři švihadla, a dokonce několik balíků bílého papíru a nějaké vodové barvy a pastelky.

Plakáty, vylepené po celé čtvrti, zvaly děti do jejich koutku.

Slavnostně otevřen měl být v deset hodin dopoledne. Ale už k osmé byl plot oblepen dětmi, nedočkavými, jen aby už uviděly ten zázrak, který je čeká.

Když jsem však otevřela branku, vejít se jich odvážilo jen málo — asi tak třicet, víc ne. Ale i ty odvážné bázlivě přešlapovaly a jako by stále čekaly, že je někdo okřikne, něco jim zakáže.

Rozdala jsem dětem hračky, nejmenší usadila na písek. Postupně ti malí, zamlklí „stařečkové" roztáli a rozveselili se. Stál-li člověk opodál, podobali se už obyčejným hrajícím si dětem. Ale když se přiblížil k některé z těch maličkých maminek, která uspávala svůj špalíček zabalený do hadříku, mohl uslyšet, jak šeptá:

„Vareňko, nebreč, netrap mě, dítě! Jen co přinesu vejplatu, koupím brambory, uvařím a dostaneš plnou misku jako ňáká princezna!"

Rozpršelo se a já zavolala děti pod stříšku; nechala jsem je malovat — naštěstí papíru a štětců bylo dost.

Když déšť ustal, sebrala jsem výkresy. Mnohé byly naprosto nesrozumitelné, na některých byly domy, spirálou kouře zavrtané do oblohy, a plošně nakreslení lidé s roztaženýma rukama. Ale dva archy pomalované chlapcem, který se jmenoval Aljoša Kaljonov, mě ohromily.

Často se na nich opakoval stejný motiv: dole barevné tahy štětcem, jež svou pestrotou a bizarností připomínaly pohádkové ptáky, a nad nimi na všech obrázcích stejný, geometricky pravidelný, špinavě modrý čtverec, zavěšený ve vzduchu. A všechno bylo namalováno s obdivuhodnou nedětskou výrazností.

Že jsou to namalované květiny, jsem věděla. To mi řekl Aljoša sám. Ale proč byly takové podivné? A hlavně — co měl znamenat ten záhadný čtverec?

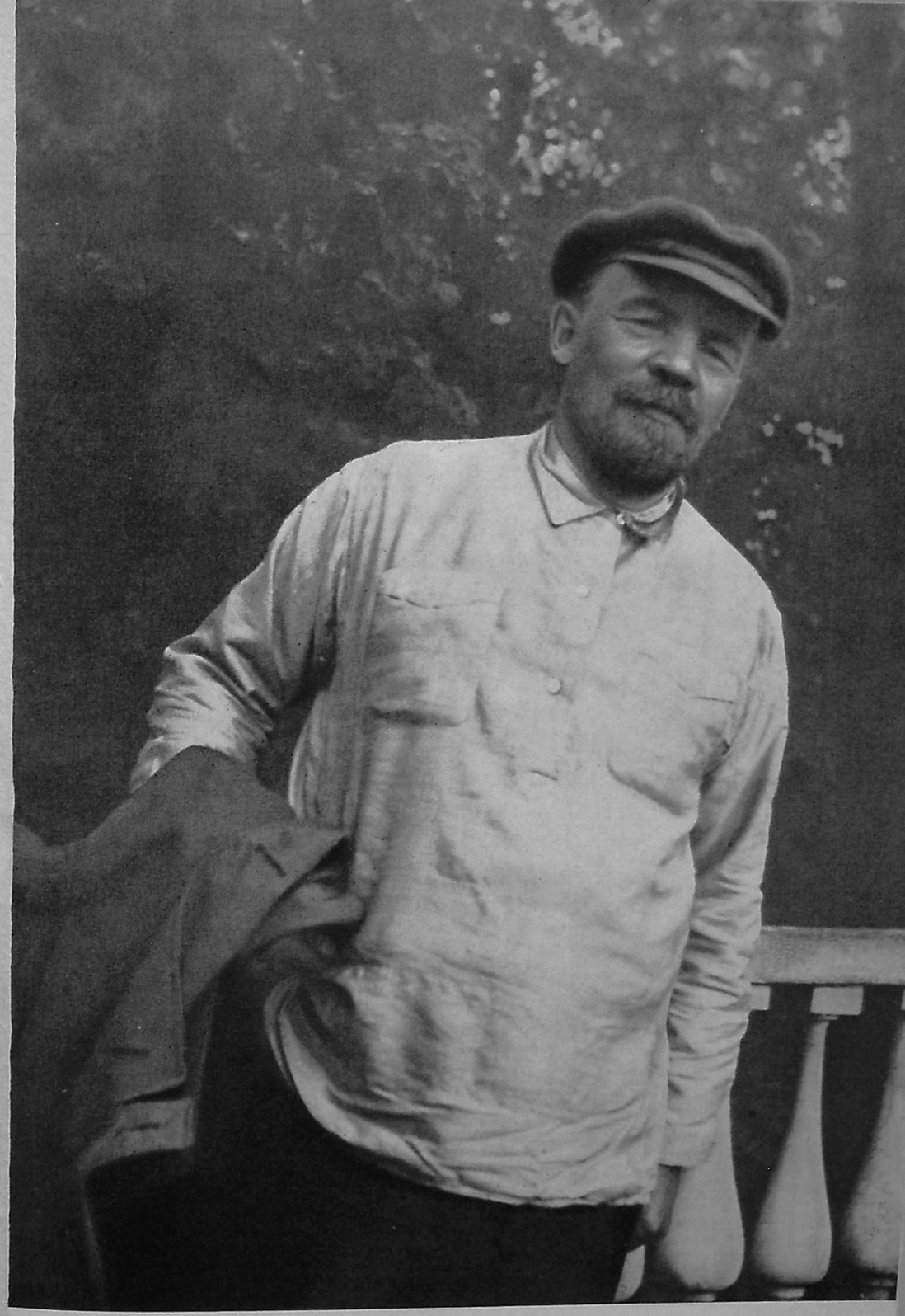

V. I. Lenin na dovolené. Gorki, 1922

V. I. Lenin, N. K. Krupská a A. I. Uljanovová-Jelizarovová. Děti: Leninův synovec Viktor a dcera dělníka Věrka. Gorki, 1922

V. I. Lenin a J. M. Sverdlov prohlížejí prozatímní památník K. Marxe a B. Engelse

Ptát se na to chlapce jsem nechtěla — byl tak plachý, že by ho moje otázka mohla vyděsit. Rozhodla jsem se, že se poradím s Naděždou Konstantinovnou.

Aljošovy výkresy ji vzrušily a začala se mě na chlapce vyptávat. Ale nic jsem o něm nevěděla. Měla jsem však sešit, v němž byly děti registrovány, a našla jsem chlapcovu adresu.

„Zajdi si k nim," řekla Naděžda Konstantinovna, „podívej se, jak žije, možná že nám to něco vysvětlí."

Vydala jsem se tedy znovu do neutěšených ulic Vyborgu. Kolem dokola všechno pusté a holé — žádný keř, žádný stromek. A v jednom z domů — šestiposchoďovém a oprýskaném, který jako by sestoupil ze stránek Dostojevského románů — bydlil Aljoša Kaljonov. Dvůr jako šachta. Úplně na dně — schodiště; prošlapané, hrbolaté schody vedou do suterénu. Dlouhá, tmavá chodba, na jejím konci dveře.

Zaklepala jsem. Dveře se otevřely samy. Přede mnou byla úzká místnost s jedním oknem. Na posteli, pod roztrhanou, z hadrů sešitou dekou spaly tři malé děti. Aljoša Kaljonov seděl u okna. Přistoupila jsem k němu, pozdravila, sedla si vedle něj a podívala jsem se oknem: tam kdesi ve velké výšce jsem uviděla právě ten špinavě modrý čtverec nebe, který Aljoša Kaljonov namaloval.

Tomuto chlapci, o němž jsem si myslela, že je mu deset let, bylo už skoro třináct. Nikdy se nedostal ven z této čtvrti. Nikdy neviděl květiny. S květinami byla pro něho spojena představa čehosi nevýslovně krásného. Myslel si dokonce, že květiny zpívají. . . .

Aljošův otec narukoval hned první den války. A brzy přišlo úmrtní oznámení. Jeho matka byla pradlena. Od rána do noci prala, aby uživila čtyři děti. Aljoša nechodil do školy, staral se o děcka.

Vyprávěla jsem to všechno Naděžděe Konstantinovně.

Poslouchala mě, krásné, třesoucí se ruce měla položeny před sebou na stole a po tvářích jí stékaly veliké, mlčenlivé slzy. Ale hned nazítří mi vyřizovala, že večer mám určitě přijít do paláce Kšesinské k Vladimíru Iljičovi a vzít s sebou Aljošovy výkresy.

Dostala jsem se tam až pozdě večer. V paláci i všude kolem byly davy pobouřených lidí. Právě před chvílí se rozkřikla zpráva o ostudném vyzrazení ofenzívy, připravované na rozkaz Kerenského, která si vyžádala mnoho životů. Pracující Pitěr vřel nenávistí k Prozatímní vládě.

Vladimíra Iljiče jsem našla v rohové místnosti v prvním poschodí. Okny bylo vidět na jedné straně Něvu, na druhé straně Petropavlovskou pevnost.

Když jsem vešla, Vladimír Iljič psal u psacího stolu, zavalený kupou novin a knih. Okna byla otevřená a jako šumění příboje proudilo jimi hučení davu.

Než jsme začali rozmlouvat, nalil Vladimír Iljič z modrého emailovaného čajníku, který stál v rohu, mně i sobě čaj. Postavil na stůl misku s krystalovým cukrem a talířek nakrájeného černého chleba. Cukru bylo málo. V tenké vrstvě jsme jím posypávali chléb a zapíjeli čajem, jak říkal Vladimír Iljič, „chlebíčky s cukrem."

Potom jsem vytáhla Aljošovy výkresy. Vladimír Iljič si je dlouho prohlížel.

„Tak vida," řekl uštěpačně a ukázal na růžové hedvábné tapety v pokoji a na mramorový strop, „aby carova milenka žila v takovém přepychu, Aljoša Kaljonov je okraden o své dětství."

Potom Vladimír Iljič začal na list papíru zapisovat vše, co je třeba udělat pro děti z koutku: nutně (slovo dvakrát podtrhl) je vzít alespoň jednou za město; nutně (znovu dvakrát podtrženo) je zavést alespoň jednou do Letního sadu („A ať se šlechtičtí panáčkové uskrovní"). Získat hry a míče. Promluvit s Gorkým

o dětských knížkách. Promluvit s dělníky Vyborgu, zda by se nedaly v dětském koutku udělat květinové záhony.

Druhého dne ráno Vladimír Iljič odjížděl asi na týden do Finska. Aljošovy obrázky a své poznámky si vzal s sebou, řekl, že až se vrátí, chce chlapce určitě poznat.

Ale za několik dní došlo k událostem 3. — 5. června. Vladimír Iljič se narychlo vrátil do Pitěru, a potom se musel skrývat před Prozatímní vládou, která by se s ním byla určitě vypořádala. Papíry, které měl u sebe — mezi nimi byly i výkresy Aljoši Kaljonova — se ztratily.

Vladimír Iljič změnil několikrát bydliště, až nakonec se dostal k Nikolaji Alexejeviči Jemeljanovovi, sestroreckému bolševikovi, který ho ukryl v seníku na své louce. Naděžda Konstantinovna v těchto těžkých měsících pracovala jako dřív ve vyborské oblastní dumě. Byla, jako ostatně vždy, vyrovnaná, ale i moje nezkušené oči viděly, s jakým úsilím zachovává navenek klid.

Byla jsem přesvědčena, že Vladimír Iljič na nás nemá myšlenky a že zapomněl i na to, co chtěl udělat pro děti z koutku. Jaké však bylo moje překvapení, když na konci července mi Naděžda Konstantinovna řekla, že mám sebrat děti a že v neděli pojedeme společně do Mustamjaků.

„A co peníze na lístky?"

„Nebudete potřebovat. Všechno bude přichystáno."

A skutečně. Na Finském nádraží na nás čekal prázdný vagón, který přistavili naši — soudruzi železničáři. Připojili ho k prvnímu vypravenému vlaku, a tak jsme za všeobecného radostného výskotu odjeli.

V Mustamjacích nás přivítal starý člen strany Alexandr Michajlovič Ignaťjev. Seřadili jsme se po čtyřech; jak se ukázalo, jeden z chlapců (a samozřejmě, že ne náho-

dou) měl s sebou červený bavlněný hadřík, který připevnil na klacek. Slavnostně jsme tedy došli až do domu. Tam nás čekala báječná pšeničná kaše, sladký čaj s mlékem a ovesné kobližky.

A to všechno pro nás zařídil Vladimír Iljič! A v jakých tehdy sám žil podmínkách — v opuštěném seníku, s vědomím neustálé hrozby zatčení, ve dne v noci v plné práci na svých článcích, knihách, brožurách, neustále v myšlenkách na osudy Ruska a mezinárodního dělnického hnutí. A přesto se postaral, aby nějakých padesát dělnických dětí prožilo šťastný den!

Po celý ten den jsme se koupali, běhali po lese, zpívali. Kluci s výskotem váleli sudy ve vysoké trávě. Děvčátka pletla věnečky.

Jenom Aljoša Kaljonov chodil sem a tam jako ve snách. Mlčky zůstával stát nad květinami a jemně, jen konečky prstů, se dotýkal okvětních plátků.

Se soudruhem Ignaťjevem jsme se domluvili, že určitě zase přijedeme. Avšak bouře politických událostí nám v tom zabránila. Situace v zemi byla den ze dne napjatější. Začalo se otevřené tažení proti rudému Vyborgu. Buržoazní tisk volal po skoncování s tím „bolševickým hnízdem". Když jsem se soudruhy mluvila o potřebách koutku, jenom vzdychali, rozpačitě se škrabali za uchem a dívali se na mne provinile, ale udělat nemohli nic. A už tu bylo září. Koutek se musil přemístit pod střechu, ale nebyla ani místnost, ani prostředky. I naše myšlenky však patřily něčemu jinému: veškerá proletářská mládež ze všech svých sil a jak nejlépe uměla pomáhala straně v přípravě říjnového povstání.

Člověku je hanba se k tomu přiznat, ale v ty dny jsem úplně zapomněla na Aljošu Kaljonova. A jak mi teprve bylo, když jsem se — už po Říjnové revoluci — srazila na chodbě ve Smolném s Vladimírem Iljičem, a ten se mě hned zeptal na Aljošu Kaljonova — a já jsem mu nic nemohla říct.

„Jak je tohle možné?" řekl Vladimír Iljič. „Osud té rodiny je, tak říkajíc, ve tvých rukou, a ty jsi zapomněla!"

„Ale já... víte..."

„Zajdi na velitelství Smolného a řekni tam, že prosím, ať se postarají, aby rodina Kaljonovových byla přestěhována do pěkného bytu".

Za několik dní jsem byla v novém bytě Kaljonovových. Marie Vasiljevna Kaljonovová ani nemohla uvěřit svému štěstí, chodila po přepychové pracovně naftového průmyslníka Gukasova, který utekl do ciziny, a svýma věčně opuchlýma rukama pradleny opatrně přestavovala křehké porcelánové tretky. A Aljoša, jako by neviděl nic kolem sebe, nepřítomným, okouzleným pohledem se díval na zeď, kde visela skica Vrubelova Démona.

Na konci listopadu se nám konečně podařilo získat prostory pro dětský koutek. Byly to tři místnosti v paláci, na který hleděl velký ruský básník Někrasov, když psal: „Jaké honosné průčelí!"

Ale nyní k honosnému průčelí nepřicházeli vesničtí mluvčí, aby je odkopl nabubřelý vrátný, ale pitěrští pracující se svou drobotinou. A pustili se do práce. Nanosili dříví, umyli podlahy, rozestavili podle našich potřeb nábytek — a v bývalém domě carského hodnostáře vznikl první pitěrský „Dětský dělnický klub světové revoluce." Všechny práce v něm dělaly děti samy: topily, štípaly dříví, uklízely.

V březnu roku 1918 jsem odjela do Moskvy, ale na Prvního máje jsem se vrátila do Petrohradu. Stála jsem pod tribunou na náměstí Obětí revoluce a viděla jsem děti z našeho dětského klubu. Nesly velký plakát. Dělník v červené košili na něm podával jednu ruku rolníkovi a v druhé držel těžké kladivo, kterým rozbíjel řetězy kapitalismu ovíjející zeměkouli. Nápis pod ním hlá-

sal: „Třes se, světová buržoazie! Jsme na stráži!“ Přiběhl ke mně Aljoša Kaljonov a vesele volal, že tento plakát namaloval on sám.

Při příští cestě do Petrohradu, v létě 1920, jsem se dozvěděla, že Alexej Kaljonov vstoupil jako dobrovolník do oddílu, který odcházel na frontu, a padl hrdinnou smrtí u Pulkova v boji proti Juděničovým bandám.

STĚPAN GIL

Vzpomínky S. Gila (1888—1966) — zaujímají mezi vyprávěními o Leninovi zvláštní místo. S. Gil byl osobním řidičem V. I. Lenina, po šest let (1917—1924) žil v bezprostřední blízkosti velikého vůdce revoluce a byl svědkem mnoha epizod z jeho života. Je autorem knihy Leninův řidič vzpomíná. Úryvek z ní otiskujeme ve sborníku.

ATENTÁT NA V. I. LENINA

Míjel rok 1918. Byla to velmi bouřlivá doba. Sovětské Rusko žilo horečným životem, napjatým do nemožnosti — životem země v prvním roce po největší revoluci na světě.

V těch dnech Vladimír Iljič téměř denně jezdil na neobyčejně početné mítinky. Konaly se v závodech, v továrnách, na náměstích, v kasárnách. Stávalo se, že Lenin během jednoho dne mluvil na dvou i na třech takových shromážděních.

Mítinky byly veřejné v pravém slova smyslu. Vrata do podniků, kde se konaly, byla otevřena dokořán pro všechny a pro každého. A ke všemu ještě byly u vrat vyvěšeny ohromné plakáty s pohostinným pozváním k návštěvě mítinku, na kterém promluví Lenin.

Život Vladimíra Iljiče byl několikrát za den vystavován smrtelnému nebezpečí. A nebezpečí se ještě zvyšovalo tím, že Vladimír Iljič kategoricky odmítal jakoukoliv ochranu. Nikdy s sebou nenosil zbraň (snad kromě maličkého browningu, z kterého nikdy nevystřelil) a mne taky požádal, abych chodil beze zbraně. Když si jednou všiml, že mám u pasu nagan v koženém pouzdře, řekl mi laskavě, ale dost energicky:

„Nač to máte, soudruhu Gile? Dejte to pryč."

Revolver jsem ovšem nosit nepřestal, ale před Vladimírem Iljičem jsem ho opatrně skrýval. Nosil jsem nagan pod košilí za pasem, bez pouzdra.

Toho osudného dne — 30. srpna 1918 — jsme s Vladimírem Iljičem vyjeli už poněkolikáté.

V šest hodin večer jsme opustili Obilní burzu a jeli do bývalého Michelsonova závodu v Serpuchovské ulici. Tam jsme byli předtím už několikrát.

Když jsme vjeli do dvora závodu, tábor ještě nezačal. Všichni čekali na Lenina. V ohromné hale na výrobu granátů se sešlo několik tisíc lidí. Nějak se stalo, že nás nikdo nepřišel uvítat. Ani členové závodního výboru, ani nikdo jiný.

Vladimír Iljič vystoupil z automobilu a rychle zamířil do haly. Otočil jsem vůz a postavil jsem ho k východu ze dvora, asi deset kroků od vchodu do haly.

Několik minut poté ke mně přistoupila žena v krátkém kabátku, s aktovkou v ruce. Zastavila se tak těsně u auta, že jsem si ji mohl dobře prohlédnout. Mladá, pohublá, s tmavýma vzrušenýma očima, budila dojem člověka ne zcela normálního. Byla bledá, a když promluvila, hlas se jí nepatrně chvěl.

„Poslyšte, soudruhu, nepřijel to Lenin?“ ptala se.

„Vím já, kdo přijel?“ odbýval jsem ji.

Nervózně se zasmála a pokračovala:

„Jak to? Šofér, a nevíte, koho vezete?“

„A proč bych to měl vědět? Nějaký řečník, copak jich jezdí málo, všechny znát nemůžu,“ klidně jsem se vymlouval.

Vždycky jsem přísně zachovával zásadu nikdy nikomu neříkat, koho jsem přivezl, odkud přijel a kam odjede.

Ušklíbla se a odešla. Viděl jsem, jak zašla do tovární budovy.

Pomyslel jsem si: „Co mě tak zpovídala? Takhle drzá ženská.“ Jenže zvědavců, kteří chtěli vědět, koho jsem přivezl, bývalo vždycky dost a někdy obstoupili auto ze všech stran, a tak jsem chování a řečem té ženy nevěnoval zvláštní pozornost.

Asi za hodinu vyšel z továrny první hlouček lidí, hlavně dělníci, a zaplnili téměř celý dvůr. Poznal jsem, že schůze skončila, a rychle jsem spustil motor. Vladimír Iljič ještě nešel.

Za pár minut se do dvora vyhrnula další velká skupina a vpředu šel Vladimír Iljič. Chytil jsem volant a zařadil rychlost, abych se mohl okamžitě rozjet.

Po cestě k autu Vladimír Iljič živě rozprávěl s dělníky. Zasypávali ho otázkami, on přívětivě a rozvážně odpovídal, a sám se taky na cosi vyptával. K automobilu se

blížil velmi pomalu. Na pár kroků od auta se zastavil. Kdosi ze zástupu otevřel dvířka.

Rozmluva mohla trvat tak dvě tři minuty. Poblíž Vladimíra Iljiče, každá z jedné strany, jen kousek před ním, stály ještě dvě ženy. Když se chystal udělat poslední kroky ke stupátku auta, padl nečekaně výstřel.

V tom okamžiku jsem se na něho díval. Rychle jsem se ohlédl v tu stranu, odkud výstřel vyšel, a spatřil jsem ženu — tu, která se před hodinou vyptávala na Lenina. Stála u předního levého blatníku a mířila Vladimíru Iljičovi na prsa.

Ozval se ještě jeden výstřel. Okamžitě jsem zastavil motor, vytrhl zpod košile nagan a skočil k útočnici. Stála s nataženou rukou a chystala se k dalšímu výstřelu. Namířil jsem hlaveň svého naganu na její hlavu. Zpozorovala to, trhla rukou, a vtom se ozval třetí výstřel. Třetí kule, jak se zjistilo později, zasáhla jednu z žen do ramene.

Ještě okamžik a byl bych vystřelil, ale ta ničemnice, co střílela na Lenina, mi hodila browning pod nohy, rychle se otočila a vběhla do hustého zástupu lidí směřujících k východu. Kolem bylo plno, a tak jsem se po ní neodvážil vystřelit, abych nezasáhl některého dělníka.

Vyrazil jsem za ní a uběhl několik kroků, ale pak mě napadlo: „Co je s Vladimírem Iljičem? Co se mu stalo?“ Zastavil jsem se. Na několik vteřin zavládlo strašlivé, hrobové ticho. Potom se ze všech stran začaly ozývat hlasy: „Vražda! Zabili Lenina.“ A celý zástup se jako na povel rozběhl ze dvora honit vražednici. Nastala strašná tlačenice. Obrátil jsem se k automobilu a strnul: na dva kroky od auta ležel Vladimír Iljič. Vrhl jsem se k němu. V těch několika vteřinách se přeplněný dvůr vyprázdnil a útočnice zmizela v davu.

Klekl jsem si k Vladimíru Iljičovi a sehnul se k němu. Jaké štěstí. Lenin žil, dokonce ani neztratil vědomí.

„Chytili ho, nebo utekl?“ ptal se tiše, zřejmě se domníval, že po něm střílel muž.

Vladimír Iljič mluvil s námahou, změněným hlasem a jaksi chraptivě. Domlouval jsem mu:

„Nemluvte, těžko se vám. . .“

Vtom jsem zvedl hlavu a spatřil, že z dílny k nám běží jakýsi člověk v námořnické čepici. Zuřivě mával levou rukou a pravou držel v kapse. Střemhlav se řítil přímo na Vladimíra Iljiče.

Postava a celý vzhled se mi zdály krajně podezřelé, a proto jsem Vladimíra Iljiče zakryl vlastním tělem, především hlavu. Skoro jsem na něm ležel.

„Stůj!“ vykřikl jsem ze všech sil a namířil na běžícího člověka revolver.

Běžel dál a stále se přibližoval. Vykřikl jsem tedy ještě jednou.

Doběhl na několik kroků od Vladimíra Iljiče, prudce zahnul vlevo a vřítil se do vrat, ale ruku z kapsy nevytáhl.

A právě v tom okamžiku přiběhla zezadu nějaká žena a křičela na mne:

„Co to děláte? Nestřílejte!“

Jistě si myslela, že chci střelit po Vladimíru Iljičovi.

Ještě jsem jí nestačil odpovědět, když se u dílen rozlehl pokřik:

„Naši, to jsou naši.“

Uviděl jsem tři muže, jak běží ke mně s revolvery v rukou. Zase jsem vykřikl:

„Stůjte! Co chcete? Střelím!“

Odpověděli okamžitě:

„Závodní výbor — soudruhu — vlastní . . .“

Zkoumavě jsem si je prohlédl a jednoho jsem poznal. Viděl jsem ho, když jsme přijeli do závodu. Přistoupili k Vladimíru Iljičovi. Všechny tyto události proběhly velmi rychle, během jedné nebo dvou minut.

Jeden z nich naléhal, abych Vladimíra Iljiče zavezl do blízké nemocnice.

„Do žádné nemocnice ho nepovezu. Jedeme domů.“

Vladimír Iljič slyšel, o čem mluvíme, a přisvědčil:

„Domů, domů. . .“

Společně se soudruhy ze závodního výboru — jeden byl z vojenského velitelství — jsme pomohli Vladimíru Iljičovi na nohy. S naší pomocí těch několik kroků k autu ušel sám. Pomohli jsme mu na stupátko. Sedl si na zadní sedadlo, na své obvyklé místo.

Než jsem se usadil k volantu, zůstal jsem ještě chvíli stát a zadíval jsem se na Vladimíra Iljiče. Obličej měl bledý a oči přivřené. Ani se nepohnul. Srdce mi sevřela přímo fyzická bolest a měl jsem pocit, že mi něco stoupá do hrdla. V té chvíli mi byl zvlášť blízký a milý, tak jako se nám stávají drazí blízcí lidé, které máme znenadání ztratit navěky.

Ale na přemýšlení nebyl čas, musel jsem jednat. Šlo o život Vladimíra Iljiče, musel být zachráněn.

Dva soudruzi nasedli do auta. Jeden ke mně, druhý vedle Vladimíra Iljiče. Rozjel jsem se do Kremlu velmi rychle, jak jen cesta dovolovala.

Za jízdy jsem se několikrát ohlédl na Vladimíra Iljiče. V polovici cesty se celým tělem zvrátil na opěradlo, ale nesténal, nevydal ani hlásek. Obličej měl čím dál bledší. Soudruh sedící vedle ho trochu podpíral. Při vjezdu do Trojické brány jsem nezastavil, jen jsem na strážné zavolal: „Lenin!“ a zajel jsem přímo k bytu.

Nechtěl jsem vzbudit pozornost lidí, kteří procházeli nebo stáli nedaleko hlavních dveří domu, ve kterém Vladimír Iljič bydlel, a proto jsem zastavil u vedlejších, za obloukem.

Tam jsme všichni tři pomohli Vladimíru Iljičovi vystoupit z auta. Vystoupil s naší pomocí, ale bylo vidět, kolik ho to stojí přemáhání. Nabízel jsem mu:

„Poneseme vás, Vladimíre Iljiči.“

Rozhodně to odmítl.

Začali jsme ho uprošovat a přesvědčovat, že každý pohyb ho bude namáhat a uškodí mu, zvlášť stoupá-

ní do schodů, ale domluvy nepomáhaly. Pevně prohlásil:

„Půjdu sám."

Obrátil se na mne a dodal:

„Sundejte mi kabát, půjde se mi líp."

Opatrně jsem mu svlékl kabát. Opíral se o nás a po strmém schodišti vystupoval do druhého poschodí. Stoupal naprosto mlčky a nezaslechl jsem, že by si povzdechl. Na schody nám přišla naproti Marie Iljinična. Zavedli jsme Vladimíra Iljiče až do ložnice a položili jsme ho na postel.

Marie Iljinična se velice polekala.

„Rychle zatelefonujte. Honem," prosila mě.

Vladimír Iljič pootevřel oči a klidně řekl:

„Uklidni se, to nic není. Malé zranění na ruce."

Z druhého pokoje jsem zatelefonoval přednostovi kanceláře Rady lidových komisařů Bonč-Brujevičovi a vylíčil jsem mu celou událost. Taktak mě vyslechl do konce — bylo potřeba udělat příslušná opatření okamžitě.

Do Leninova bytu přišel Vinokurov, lidový komisař sociální péče, který právě přijel na schůzi Rady lidových komisařů. Brzo přiběhl také Bonč-Brujevič.

Vladimír Iljič ležel na pravém boku a velmi tiše sténal. Rozstřižená košile obnažovala hruď a levou paži, v jejíž horní části bylo vidět dvě ranky. Vinokurov potřel ranky jódem.

Vladimír Iljič otevřel oči, bolestně se rozhlédl a promluvil:

„Srdce, bolí mě srdce..."

Vinokurov a Bonč-Brujevič se pokoušeli Iljiče uklidnit:

„Srdce je v pořádku. Rány máte na ruce a nikde jinde. To je jen nervová reflexe bolesti."

„Rány?... Na ruce?"

„Ano."

Ztichl a zavřel oči. Za chvilku velmi tiše zasténal, dušeně, jako by se bál dělat někomu starosti.

Zbledl ještě víc a čelo se zabarvilo voskově nažloutlým odstínem. Všichni přítomní se polekali: snad nás Vladimír Iljič neopouští na věky? Snad neumírá?

Bonč-Brujevič zatelefonoval do moskevského sovětu a požádal úřadující členy a soudruhy, kteří tam právě byli, aby okamžitě jeli pro lékaře. Telefonoval, aby okamžitě přišli lékaři Obuch, Vejsbrod a některý z chirurgů. Někomu tam uložil, aby přivezl kyslíkové láhve, musí je sehnat v některé moskevské lékárně. V Kremlu tehdy ještě nebyla ani lékařská služba, ani lékárna, ani nemocnice. Pro všechno se muselo posílat do města.

Telefonoval J. M. Sverdlov, kterému právě podali zprávu o zranění Vladimíra Iljiče. Bonč-Brujevič mu několika slovy vysvětlil, co se přihodilo, a žádal, aby neprodleně obstaral zkušeného chirurga. Jakov Michajlovič odpověděl, že okamžitě pošle pro profesora Mince, a za chvíli přišel sám.

Marie Iljinična mě požádala, abych pokud možno šetrně podal zprávu o neštěstí Naděždě Konstantinovně, která byla v lidovém komisariátě osvěty a dosud o ničem nevěděla. Když jsem sestupoval po schodech na dvůr, dohonil mě jeden z členů Rady lidových komisařů a šel společně se mnou uvědomit Naděždu Konstantinovnu.

Čekali jsme na dvoře. Přijela brzo. Jak jsem se k ní blížil, podle mého vzrušeného obličeje určitě uhodla, že se přihodilo něco hrozného. Zastavila se a při řeči se mi upřeně dívala do očí.

„Nic jiného nechci slyšet, jen mi řekněte — žije, nebo je mrtev?"

„Čestné slovo, Vladimír Iljič je lehce raněn," odpověděl jsem.

Na okamžik se zastavila a pak šla nahoru. Mlčky jsme ji doprovodili až k posteli Vladimíra Iljiče. Ležel v bezvědomí.

Přišla Věra Michajlovna Veličkinová, žena Bonč-Brujeviče, lékařka. Přezkoušela Iljičův tep, vstříkla mu morfium a doporučila, abychom mu zuli boty, a pokud to bude možné, svlékli šaty, ale jinak aby se ho před příchodem lékařů nikdo nedotýkal.

Pak kdosi podával komusi jinému lahvičku s čpavkem a lahvička jim spadla na zem a rozbila se. Pokoj se okamžitě naplnil ostrým pachem. Vladimír Iljič se probral a řekl:

„To je dobře...“

Vzdychl a znovu upadl do bezvědomí. Zřejmě ho čpavek vzkřísil a morfium trochu zmírnilo bolesti.

Objevil se profesor Minc. Nikomu nepodal ruku, aby neprominěškal ani vteřinu, a šel rovnou k Vladimíru Iljičovi, podíval se mu do obličeje a udýchaně promluvil:

„Morfium.“

„Už ho dostal,“ odpověděla Věra Michajlovna.

Profesor Minc, v bílém lékařském plášti, změřil oběma ukazováčky vzdálenost mezi rankami na paži Vladimíra Iljiče, na chvíli se zamyslel a potom začal rychlými, pružnými prsty ohmatávat paži a hruď. Z profesorova obličeje se dalo uhodnout, že je na rozpacích.

V pokoji zavládlo hrobové ticho, všichni přítomní zatajili dech. Čekali na profesorova rozhodující slova. Minc jen chvílemi utrousil:

„Jedna je v paži. Kde je druhá? Žádné větší cévy se to nedotklo. Druhá tady není. Kde je ta druhá?“

Vtom se profesorovy oči soustředěně zastavily, obličej znehybněl. Couvl, strašně zbledl a potom spěšně ohmatával Vladimíru Iljičovi šíji.

„Vida ji.“

Ukázal na opačnou, pravou stranu šíje. Lékaři se podívali jeden na druhého a porozuměli. Zavládlo tísnivé ticho. Všichni i beze slov chápali, že se stalo něco strašného, možná nenapravitelného. Minc se vzpamatoval první:

„Ruku na kartón. Máte kartón?“

Kousek kartónu se našel. Minc z něj rychle vyřezal dlahu a položil na ni raněnou ruku.

„Tak to pro něho bude lepší,“ vysvětloval.

Brzy potom jsem z Leninova bytu odešel. Ačkoli zranění bylo těžké a stav raněného vážný, pokoušel jsem se uklidnit sám sebe: lékaři pomohou, organismus má Vladimír Iljič silný a srdce v pořádku. Ani jedinou myšlenkou jsem si nechtěl připustit to nejhorší.

Za dva tři dny se už vědělo určitě, že Vladimír Iljič bude žít.

Hned první noc po atentátu se vyšetřily některé podrobnosti, týkající se této události.

Zjistilo se, že útočnice Fanny Kaplanová je členkou zločinné teroristické skupiny eserů. Rukama téže zločinné tlupy byl v Petrohradě zabit Urickij a Volodarskij.

Po výstřelech na Vladimíra Iljiče vyběhla současně s davem ze závodu. Lidé utíkali a zpočátku nevěděli, kdo střílel. Kaplanová se vmísila do zástupu, předpokládala, že tak se jí podaří zmizet. Na ulici, blízko závodu, na ni čekal kůň. Ale na toho si už nesedla. Chlapci, kteří byli na dvoře v době atentátu, běželi v chumlu za ní, ukazovali na Kaplanovou a křičeli:

„To je ona. To je ona.“

Díky čipernosti chlapců se podařilo vražednici zadržet. Několik lidí ji dohonilo u tramvajové výhybky a přivedli ji zpět na dvůr závodu. Dav byl rozhořčen a mnozí lidé se na ni hnali s výhružkou v očích a jistě by ji byli na místě rozsápali, nebýt skupiny dělníků, kteří nápor zadržovali. Jeden z nich lidem domlouval:

„Co to děláte, soudruzi? Vždyť ji musejí vyslechnout.“

Už za hodinu stála Kaplanová před Mimořádnou komisí pro potírání kontrarevoluce.

Muž v námořnické čepici, který po výstřelech Kaplanové běžel k Vladimíru Iljičovi, byl také zatčen. Bylo dokázáno, že byl spolupachatelem atentátu.

Leninův zdravý organismus a mimořádná péče v době nemoci vykonaly své. Za dva nebo tři týdny už zase předsedal na zasedáních Rady lidových komisařů.

Po několika měsících, úplně zdravý a čilý, znova mluvil na shromáždění dělníků téhož bývalého Michelsonova závodu. Radost dělníků byla bezmezná. Prvá otázka zněla:

„Jak se cítíte, Vladimíre Iljiči?“

„Děkuji. Velmi dobře,“ odpověděl Lenin s úsměvem.

Veřejné shromáždění bylo zahájeno.

IVAN ARAMILEV

I. Aramilev (1896—1951) — známý sovětský spisovatel. Narodil se a vyrůstal na severním Urale ve staré lovecké rodině. Velkou popularitu si získala jeho kniha Loveckou stezkou. Povídku Chvíle oddechu, která je zařazena do našeho sborníku, Aramilev napsal podle vyprávění I. V. Alabjeva. Starý lovec pověděl spisovateli o nejposvátnějších chvílích ze svého loveckého života, o tom, jak byl na lovu s V. I. Leninem.

CHVÍLE ODDECHU

1

Starému myslivci Ivanu Vasiljeviči Alabjevovi bylo v noci doručeno předvolání. Volali ho na újezdní výkonný výbor. Když posel odeseł, myslivcova žena Marie Petrovna se na muže polekaně podívala:

„Co to může být, Ivane?“

„Asi mi něco chtějí, když mě volají.“

Alabjevův hlas zněl klidně, ale děda bůhvíproč rozsvítil lampu a rozčesával si hřebenem zcuchaný šedivějící plnovous. Jeho žena se obracela na lavici u kamen a vzdychala.

Petrolej byl špatný, lampa čadila. Ivan přitáhl knot, lehl si na lavici, ale nemohl dlouho usnout.

Ráno si obul sváteční vysoké boty, oblékl si novou halenu z hrubého plátna a vydal se pěšky do města. Za chládku se mu šlo lehko. V obilí se ozývaly křepelky, v březovém lesíku krákali mladí havrani. Ivan naslouchal hlasitému křiku a smutně se usmál:

„Tihle ptáci se mají. Nesejou ani nežnou, celý rok mají co jíst a starosti žádný. A tady člověka volají!“

V předsedově přijímací místnosti stála dlouhá fronta: rolníci ze vzdálených vsí, lidé z města, předměstští zahradníci, rudoarmejci v špičatých čapkách s hvězdou, propuštění nedávno z armády, každý něco měl.

Ivan Alabjev řekl, jak se jmenuje, a předložil lejstro. Sekretářka na něho pozorně pohlédla.

Dveře pracovny se za chvíli otevřely dokořán a stařec uslyšel jako ve snu dívčin rázný hlas:

„Pojďte dál, soudruhu Alabjeve!“

Předseda, starší vyholený člověk, podal Ivanovi ruku a vybídl ho, aby se posadil. Myslivec si opatrně sedl.

„Lovíš jako dřív?“

„Tak trochu,“ odpověděl myslivec. „Jsem už starý.“ Aniž ještě věděl, co po něm budou chtít, rozhodl se dělat ze sebe chudáka.

„Špatně vidím, trápí mě revma, brzy budu muset pověsit lesničinu na hřebíček."

„Hm," poznamenal neurčitě předseda a prohlížel si starého chytrýma, pronikavýma očima. „Říkáš, žes starý? Ale mně se zdá, že jsi ještě chlapík k světu. Jede k nám totiž jeden lovec, rozumíš, budeš mu dělat průvodce. Buď zítra doma, zavedeš ho na nejlepší místa."

„Ale to jo, rád," souhlasil myslivec. „A kdopak to přijede, že jsem tak smělý?"

Předseda přimhouřil oči a usmál se.

„Však uvidíš. Ale ve vsi o tom ani muk, kamaráde, rozuměls?"

Alabjev zbystřil pozornost:

„Je to tajné?"

„Tajné netajné, ale není třeba to vyzvonit. Chlapi by hned vyzvídali a on si potřebuje odpočinout."

Myslivec přikývl:

„Rozumím, rozumím."

Vtom zazvonil telefon, předseda zvedl sluchátko a s někým hovořil.

Rozradostněný Ivan si vzpomněl, že byl kdysi proslulý po celém revíru. Úředníci mu dávali na výcvik stavěcí psy, jezdili k němu na lov. Udivoval všechny přesnými zásahy, znalostí lesa, zvyků ptactva i zvěře.

Občas k Ivanovi zavítala i vrchnost:

„Zaveď nás do lesa. Chtěli bychom si zastřílet!"

A Ivan je vodil. Vrchnost se chovala nadutě a za práci dala pár šestáků. Ale Ivan byl šťastný. Lovili s ním bohatě oblečení lidé, s drahými puškami a čistokrevnými psy. Dokonce i soused Nikita Pankov, který rád pomlouval, kde mohl uškodil a považoval Ivana za nulu, pokukoval v takových dnech po myslivcovi závistivě.

Stalo se sice, že zemský správce přetáhl jednou Ivana za chybnou ránu prutem přes obličej. A jakýsi důstojník mu pro povyražení nařídil, aby na místě vypil třílitrovou láhev vodky. Ivan pil do otupění a málem z toho měl smrt.

Sousedi o tom nevěděli, takovými věcmi se myslivci nechlubí.

Začala válka. Došlo k revoluci. Nedal se koupit ani prach, ani broky. Ivan Alabjev si už říkal, že je s provázením konec a že ho nikdo nepotřebuje. A vida, vzpomněli si na něho! Stěží skrýval radost.

Předseda dotelefonoval a obrátil se k Ivanovi:

„Jsme tedy domluveni? Pušku si s sebou vezmi, ale sám nestřílej, ať letí divoké kachny odkud chtějí. Chraň pánbu! Tvým úkolem je ptáky mu přihnat. Nemá rád, když myslivec sám zabíjí a strká mu úlovek do brašny. Nastřílí si, kolik bude chtít sám, a když netrefí nic, taky žádné neštěstí."

„Buďte bez obav," ujistil ho myslivec, „splním všechno do puntíku. Vím, kde hnízdí."

Alabjev se na zpáteční cestě vesele rozhlížel a každou chvíli se zastavil, aby si zapálil vyhaslou dýmku.

„Kdopak to asi přijede? Snad ne dokonce z Moskvy?"

Když Marie Petrovna od muže uslyšela, že přijede významný host, taky se zaradovala a hned se pustila do mytí podlahy, smýčení pavučin, zkrátka hleděla, aby se v chalupě všechno jen lesklo.

2

K večeru přijelo k myslivcově chalupě zaprášené auto. Řidič krátce zahoukal. Alabjev vyběhl na zápraží a dobrosrdečně se usmál.

„Prosím, náš drahý hoste! Jen račte dál!"

Z auta vystoupil podsaditý silný muž v hnědé vojenské blůze a ve vysokých botách z hověziny. V pravé ruce držel kožené pouzdro s puškou.

„Dobrý den," pozdravil měkce a vykročil směrem k myslivcovi.

Alabjev byl zpočátku na rozpacích a zatvářil se úslužně, jak byl zvyklý, když vítal představené, ale host

mu odpověděl úsměvem vzbuzujícím sympatie, a to je sblížilo.

Řidič zajel s autem do dvora. Host si sedl na zápraží a utřel si obličej kapesníkem. Alabjev z něho nespouštěl oči. Po ulici se vleklo stádo a pasák práskal dlouhým bičem. Dobytek byl nažraný a vypasený. Host si prohlížel krávy, úhledné vesnické chalupy a jasně modrou oblohu.

Ivan si hosta znovu prohlédl. Je to on! Viděl tu drahou tvář s vysokým čelem na fotografiích v novinách. Samozřejmě, je to on!

„Tak se mi zdá, že nás poctil svou návštěvou soudruh Lenin?“

„Ano, nemýlíte se,“ odpověděl Lenin. „A vám říkají tuším Ivan Vasiljevič?“

„Tak jest, Vladimíre Iljiči,“ zvolal radostně myslivec, vběhl do chalupy, až málem porazil ženu.

„Hoď sebou, matko! Přijel k nám samotný Lenin. Předseda Rady lidových komisařů. Slyšíš?“

„Nepovídej!“ podivila se Marie Petrovna.

„Už je to tak. Ale zbytečně o tom nikde nevykládej.“

Alabjev se prudce otočil a vyběhl na zápraží.

„Chtěl byste trochu čajíčka, Vladimíre Iljiči, nebo čerstvě nadojené mléko?“

„Děkuju,“ řekl Lenin. „Raději čaj.“

Lenin u samovaru moc nemluvil, dlouhá jízda v autě ho zřejmě unavila. Jenom se zeptal, jaká zvěř žije ve zdejších revírech, vyslechl myslivcovy odpovědi a řekl, aby mu připravili nocleh na seníku.

Alabjev doprovodil hosta na seník plný čerstvého sena a sám si lehl na lavici. Čekal ho perný den, musel se na to vyspat, ale nemohl zaboha usnout. Přemýšlel o zítřejším lovu a bál se, aby se nedopustil nějaké chyby. Nebyl v posledních dnech v lese. Jestlipak mláďata nepřešla někam jinam?

Svítalo. Vesnice ještě spala, na ulici bylo ticho. Vzduchem se nesla pronikavá vůně antonovských jablek. Lenin s Alabjevem vyšli cestičkou mezi zahradami do polí. Ivan šel vpředu. Lenin se co chvíli zastavoval, prohlížel si obilí a dohánět pak myslivce.

Zaslechli jakési kovové zvuky, stranou letěly dvě labutě. Lenin zachytil šustění mohutných křídel a ruka mu mimoděk sjela k pušce. Myslivec si toho povšiml.

„To je moc daleko, soudruhu Lenine.“

„Máte pravdu, netrefil bych je,“ odpověděl Lenin s úsměvem. „Ostatně je jich škoda, jsou to nádherní ptáci.“

Rezavý setr Aksaj vyrazil kupředu. Alabjev na psa tiše zavolal a ten se poslušně vrátil „k noze“. Foukal teplý, vonný vítr. Tma nad poli se zjasnila a nějak jedním rázem byla tatam. Vpravo se zelenal březový lesík, vlevo v hluboké nížině se zaleskla řeka. Kdesi zazněl výstřel.

Myslivec sebou trhl.

„Nezůstaneme chvíli u průtoku, Vladimíre Iljiči? Kachen je teď spousta a loďku mám.“

„Třeba,“ souhlasil Lenin.

Odbočili ke srázu. Byla radost jít po vlhké orosené trávě, a přesto jim to bylo dlouho, — už se jich zmocnila lovecká netrpělivost.

V nížině zahřměly jeden za druhým výstřely a ve vzduchu lítaly vyplašené kachny.

„To střílí od nás ze vsi,“ poznamenal myslivec. „Dneska je totiž zahájení lovu. To do toho vždycky řežou od svítání. Žádný lovec doma nevydrží. Chromý, křivý, každý se žene na lov!“

Sestoupili k řece. Alabjev odvázal loďku s rovným dnem, vesla položil na havlenky a popotáhl nějak divně nosem.

„K večeru bude pršet.“

Setr skočil do loďky a lehl si jako vždy na dno. Iljič

si sedl na záď, myslivec odrazil od břehu a loďka plula tiše po okraji široké vodní hladiny. Za zádí se pěnil proud a vesla rozrážela vodu. Iljič se ohlédl. Pahorky na pravém břehu se zdály za ranního slunce růžové a řeka jako by v průsvitné světlé páře znehybněla.

„Natáhněte kohoutky, Vladimíre Iljiči," vyzval Lenina myslivec. „Kachny už jsou všude vyplašené, mohou přiletět. Moje loďka něco vydrží, klidně střílejte."

Iljič otevřel závěr a vsunul patrony. Průtok se klikatil, uprostřed rostlo rákosí. Alabjev zajel s loďkou do rákosí a přivázal ji. Na březích v zeleném vrboví stáli vesničtí lovci, ti, co neměli ani loďky, ani psy.

Protože byla neděle a den zahájení lovu, lovci si trochu přihnuli. Nad řekou bylo rušno. Když přiletěly kachny, všechno ztichlo. Z rákosí se ozvaly výstřely, jedna dvě kachny byly zasaženy, vyplašená hejna se rozprchla na všechny strany a vznesla se do výše. Jen bílý racek střelby nedbal a lovil klidně dál ryby. Vznesl se vždycky nad průtokem, kormidloval si rozdvojeným ocasem a vrhal se na kořist. Voda se pod ním rozstříkla a udělala se kola. Přiletělo další hejno. Iljič vystřelil. Jedna kachna dopadla vedle loďky, druhá se oddělila od hejna a pomalu klesala.

„Ta je taky hotová!" zvolal myslivec. „Lovu zdar, Vladimíre Iljiči!"

Nad rákosím zaduněl výstřel a kachna, zasažená Leninem, udělala kotrmelec. Z vrboví vyběhl Alabjevův soused Nikita Pankov, dorazil ji výstřelem, uchopil kořist a pomalu mířil k úkrytu.

„Co to děláš?" vykřikl myslivec. „Kam tu cizí kachnu vlečeš?"

„Kdyby byla vaše, tak byste si ji sebrali," odpověděl výsměšně Nikita. „Vy jste mi podaření lovci!"

Iljič poslouchal jejich slovní potyčku a dobrosrdečně se usmíval.

„Víš ty, čí ta kachna je?" zeptal se podrážděně myslivec. „Ta kachna..."

Iljič zatahal myslivce za kabát a oči se mu jen smály.

„Nerozčilujte se, Ivane Vasiljeviči. Já ji porazil a on ji dorazil, tak ať si ji vezme. Však ještě nějaké zastřelíme."

Alabjev si vzpomněl, jak rozdělovali půdu statkáře Valkova a tenhle rošťák Nikita volal: „Alabjev se přátelil s pány a teď by chtěl půdu! S tím nesouhlasíme!" Chlapi mu přikyvovali. Myslivec nadával a vyhrožoval, že si bude stěžovat samotnému Leninovi. Ale vesničani nakonec netrvali na tom, aby Alabjev nedostal půdu kvůli loveckým schůzkám s vrchností, a po chvíli dohadování se k Nikitovi nepřidali. V Alabjevovi teď znovu vzplanula stará křivda. Zkřivil tvář, zvedl zarostlé obočí a hněvivě zabručel:

„To je přece lumpárna, soudruhu Lenine! To se nedělá, sebrat cizí kachnu člověku před nosem. Já mu ale..."

„Ticho!" napomenul ho Lenin. „Kachny letí." Alabjev se přitiskl k okraji loďky. Lenin zvedl pušku a vystřelil. Kachna klesala v přemetech na vodní hladinu.

„Aksaji!" zavolal myslivec.

Setr skočil do vody a plaval. Vladimíru Iljičovi se vesele leskly oči. Toto jitro na řece se mu zdálo nádherné a připomínalo mu dětství a mládí. Vzpomínal na Kokuškino u Kazaně, kde s oblibou lovívali s bratrem Míťou. Často se vraceli s prázdnými brašnami, unavení, umordovaní, ale šťastní, a na otázky, co zabili, odpovídal Míťa se smíchem: „Čas".

Setr plaval s kachnou v zubech k loďce. Myslivec ho chytil za obojek a kachnu mu z tlamy opatrně vzal. Ze setrových nazlátle rezavých boků stékaly praménky vody.

„Let skončil, Vladimíre Iljiči," prohlásil myslivec. „Vydáme se do lesa?"

„Ano, je nejvyšší čas," souhlasil Lenin.

Šli po okraji březového lesíka. Vpravo byla slatina, na jejíchž hrbolcích začínala růžovět záplava klikvy. Myslivec tam pustil Aksaje. Setr zachytil ihned stopu, ucítil pach divočiny a zastavil se vedle dvou malých břízek.

Iljič přiložil pušku k rameni.

„Vpřed!“ zavelel myslivec.

Setr stál bez hnutí, levou přední nohu nepatrně ohnutou. Ptáci byli zřejmě schováni v jeho bezprostřední blízkosti. Myslivec pohlédl na Iljiče a pohodil hlavou. Znamenalo to: „Dejte pozor!“

Iljič ucítil v nohou chvění, které lovci dobře znají, a přerývavě dýchal. V křoví šelestil vítr a na břízách prozpěvovali mladí drozdi. Iljič stál připraven k výstřelu a neslyšel nic jiného kromě tlukotu vlastního srdce.

Slunce bylo vysoko, obloha něžně rozzářená a vzduch tak průzračný, že se zdálo, jako by stromy visely před očima v prostoru, v jakési mlhavé dřímotě.

Myslivec vykřikl jako na lovu s honicími psy, vykročil k břízkám a bylo po dřímotě. Mláďata s hlukem vzlétla a rozprchla se po vyschlé slatině.

Iljičovi klesla puška, smějícíma se očima pohlédl úkosem na myslivce, vzdychl a utíral si tvář kapesníkem.

„Propásli jsme to, Vladimíre Iljiči!“ zvolal starý smutně. „Místo je to dobré, daly by se trefit hned dvě najednou.“

Iljič se provinile usmíval.

„Bílé koroptve!“

Myslivec se zamračil.

„Panebože, vždyť to nikdo nevidí, Vladimíre Iljiči!“

Alabjevovi se zachvěl plnovous a naježily kníry. Díval se na Lenina smutně a nechápavě. Iljič zajistil pušku a hodil si ji přes rameno.

„Bolševici musí jít příkladem a vy mě tady navádíte k pytlačině! To od vás není hezké, Ivane Vasiljeviči!“

Iljič se nakažlivě smál a oči se mu šibalsky třpytily. Myslivec byl zaražen. Co je to za člověka ten Lenin? Dříve když se vrchnost dostala do lesa, střílela všechno hlava nehlava, a on nechce střílet hájené koroptve.

Ivan stejně jako ostatní lovci střílel v těžkých dobách hájenou zvěř i ptactvo, ale dělal to s těžkým srdcem. Nyní jeho lovecký zápal opadl, v duchu s Iljičem souhlasil a řekl si, že to je spravedlivý člověk.

Zašli hluboko do lesa. Ve stínu na kapradí a na keřích jalovce byla ještě rosa. Byliny voněly medem a brusinky se tak krásně červenaly, že bylo hřích po nich šlapat. Iljič šel za myslivcem. Lesní ticho a jasné letní barvy budily pocit radosti.

Lenin prožil značnou část života ve městech. Měl město rád, zároveň ho to však vždycky táhlo do lesa, k řece. Když tak někdy seděl ve své pracovně u stolu, vzpomínal na noci s bledou lunou, na oheň ze smolnatých větví, na toulky po lesích s puškou přes rameno.

„Nejste unaven, Vladimíre Iljiči?“ zeptal se myslivec. „Co kdybychom si chvíli odpočinuli?“

„Kdepak!“ protestoval prudce Lenin. „Mohu chodit celý den.“

Minuli odlehlé paseky a znovu přišli k jahodištím s keři řešetláku a jalovce. Mláďat bylo mnoho. Aksaj rozeznával čerstvé stopy a vždycky na chvíli znehybněl. První výstřely na tetřevy nebyly úspěšné. Myslivec, který Lenina bedlivě sledoval, k němu přistoupil.

„Počkejte, až bude pták kousek dál, Vladimíre Iljiči. Stejně se nemá kam schovat. Zblízka letí broky v chumlu, jako kulka. Takhle ho nedostanete.“

Pes vyplašil mladé. Alabjev se rozmáchl jako junák, zvedl pušku, nechal mláďata kousek popoletět a trefil dvě.

„Takhle střílejte.“

„Já to všechno chápu, Ivane Vasiljeviči,“ usmíval se Lenin a třel si ruce. „Ale vzlet ptáků je tak vzrušující, že se unáhlím, dlouho jsem už nelovil.“

Po myslivcově lekci střílel Lenin už jistěji letmou ranou. Ptáci padali, Aksaj je přinášel a hned vždycky běžel hledat další. Pes pracoval dobře. Měl výtečný čich a snadno kořist nacházel. Ani jednou nezmizel lovcům z očí a nevětřil zbytečně. Iljič ho pochválil.

„Špatného bych neměl," odpověděl myslivec důstojně. „Nelituju čas na výcvik psů, Vladimíre Iljiči. Jakýpak by to byl lov se špatným stavěcím psem? Hotové utrpení."

Aksaj prudce vyrazil po čerstvé stopě. Pták letěl do husté vysoké smrčiny.

„Za tetřevem," zašeptal myslivec. „Chce nám chytrák ufrnknout. Nadběhnu mu a vy se držte psa."

Ivan se vrhl stranou, přišel na palouček plný žlutých květů a s kašláním se vydal zpátky. Sotva Aksaj zavětřil, tetřev zatloukl křídly a vzlétl.

Iljičův první výstřel zasáhl ptáka jen lehce. Tetřev se zakymácel a pod ním kroužila péra, vytržená z ocasu. Rozrážeje vzduch křídly mířil k rákosí.

„Zmizí nám!" zašeptal Iljič a vzal ho na mušku.

Když se pták po druhém výstřelu převrátil a klesl do trávy, běželi lovci ke kořisti společně.

„To jsem se lekl!" poznamenal vesele Alabjev. „Řekl jsem si, co když ho Vladimír Iljič netrefí? Proti slunci se střílí špatně."

5

Vzplanul oheň z borových šišek. Myslivec přinesl vodu a postavil kotlík na oheň. Než se voda začala vařit, vyprávěl o svých lovech. Pak se dali do řeči o půdě. Iljič se podrobně vyptával a myslivec cítil, že k Leninovi nelze být neupřímný a lhát mu.

Ivan vzal Iljičovu pušku, zvážil ji na dlani a přiložil k rameni.

„Dobrá zbraň, střílí zřejmě dobře, přesně."

Sundal přední část pažby, sejmul hlavně, vytřel je hadříkem namotaným na proutek a prohlížel si je na slunci.

„Nádherná ocel! Leskne se jako zrcadlo, a podívejme se, nikde ani škrábnutí, jako byste ji právě přinesl z obchodu."

„Střílím málokdy," řekl Iljič. „Pořád mi nezbývá čas."

Myslivec mlčel a nespouštěl z pušky oči.

„Dovolil byste mi zahrát, soudruhu Lenine?"

Iljič nepochopil.

„Zahrát? Na čempak?"

„Na vašich hlavních."

„To se dá?" Iljič přimhouřil nedůvěřivě oči. „Nevěděl jsem doposud, že je puška taky hudební nástroj. Tak spusťte!"

Starý přiložil hlavně ke rtům a tváře se mu nafoukly. Zahrál několik trylků na zkoušku a lesem se rozlehly zvláštní zvuky. Pak se hlavně rozezněly naplno a myslivec měl obličej napětím rudý. Napodoboval zvonění zvonků pod duhou trojky. Koně letí po uježdění zimní cestě s větrem o závod, se zvuky zvonků se mísí hukot větru, vrzání zledovatělé sanice, tklivá melodie písně.

Trojka se vzdaluje. Zvonky zvoní stále tišeji. Poslední zvuky doznívají v tichu zasněžené roviny.

„Výborně, Ivane Vasiljeviči!" zvolal Lenin. „Vy jste hotový umělec, něco takového jsem jakživ neslyšel. Kde jste se tomu naučil?"

„Máme to v rodě," odpověděl myslivec. „Můj otec hrával na hlavních ledaco a líp než já. Ale mám to taky rád. Sednu si někdy v lese na pahorek, zahraju si a je mi až do breku."

Slunce hřálo, tráva byla suchá a země teplá.

„To máme den, jako když ho vymaluje, Vladimíre Iljiči!" poznamenal Alabjev. „Nezdřímnem si?"

„Jen si lehněte, já posedím," odpověděl Iljič.

Ivan se natáhl pod keř a vmžiku usnul, jako člověk, který mnoho nocí nespal.

Vladimír Iljič se opřel zády o strom. Slunce se přesunulo o poznání na západ a zalévalo les svým jasem, ptáci ztichli.

Iljič dostal chuť se vykoupat. Vstal a šel po břehu potoka, vyhlížel nějakou tůň. Znenadání před sebou spatřil jezero. Svlékl se a skočil z vysokého břehu. Voda byla hutná, nasládlá.

Iljič se vynořil, nadechl se, znovu se potopil a plaval rychle až do středu jezera, jako plavával za mlada na Svijaze.

Pak seděl dlouho na písku a hřál se na slunci. Ke břehu připlouvali karasi s černými hřbety, dívali se lesklýma kulatýma očima, převraceli se líně na mělčině a třeli se zlatistými boky jeden o druhého. Šumění větru ryby vyplašilo. Zkalily vodu a zmizely v hloubce.

6

Myslivce probudily hlasy, otevřel pomalu oči a obrátil se na stranu. Vladimír Iljič seděl na pahorku. Vedle něho se na uválené trávě usadily děti s košíky plnými brusinek. Opodál seděli na chrastí staří houbaři s bílými plnovousy, Alabjevovi sousedé — Fedot Rybnikov a Feoktist Šatrov. Iljič si povídal s dětmi.

„Byls taky malý, strejdo?“ zeptal se břichatý špunt v zelené košilce.

„To víš, že byl,“ odpověděl Iljič. „Bydleli jsme ve městě Simbirsku. Škádlíval jsem často husy, a tam jsou husy veliké a hrozně zlé. Začnu je škádlit a ony na mě. Co teď? Lehl jsem si na záda a odrážel je nohama. To mě zachránilo. Nemyslete si, s housery nejsou žádné žerty.“

Děti se smály a nakažlivě jako ony se smál i vyprávěč.

„Kde se tu vzaly?“ pomyslil si s nevolí myslivec. „Nenechají člověka chvíli spát.“

Zatvářil se sveřepě a mávl rukou. Děti pochopily, rozloučily se s hostem a odešly. Ale houbaři se k odchodu neměli.

„Nejsi myslím zdejší?“ zeptal se Fedot Rybnikov a upřeně si Iljiče prohlížel.

„Jsem z Moskvy,“ odpověděl Lenin.

„Jakápak je? Stojí pořád na stejném místě?“

Iljič začal vyprávět. Dědové poslouchali. Lenin vykládal o tom, že bolševici hodlají pokrýt zemi sítí elektráren, dát závodům a novým městům energii. Dědové pochvalně přizvukovali.

Myslivci se debata nezamlouvala. Začínalo právě to, před čím ho varoval předseda újezdního výkonného výboru. Jestli se o tom ve městě dovědí, dostanu co proto, pomyslil si. Ale může za to snad? Zval je? V neděli se táhne do lesa každý. Uhlídej je pak.

Alabjev vstal, přinesl chrastí a rozdělal znovu oheň, aby ohřál čajník.

Iljič se starců zeptal:

„Jakpak tady žijete, otcové?“

„Zatím to není nejlepší, ale zdá se, že se život rolníků zlepší,“ řekl Fedot. „Já přežil, holenku, tři cary, zakusil jsem dobré i zlé, tak to můžu posoudit. Vláda je teď šikovná, dělá vše pro lidi, chlapi jsou spokojení. Jenom nepořádku je ještě hodně, v obchodě není k dostání sůl ani petrolej.“

Iljič ožil. Přejížděl si dlaněmi po hlavě a vyptával se na školu, na družstvo, na práci volostního sovětu. Starci odpovídali zevrubně, vážili slova, uváděli příklady.

„Řeknu ti jeden případ, moskevský lovče,“ začal Feoktist Šatrov. „Jak Lenin-Uljanov pomohl jedné ženské.“

„Opravdu?“ Iljič se usmál a přimhouřil oči.

„Na mou duši. Tak poslouchej. Máme u nás nějakého Afoňu Tělegina. Je to docela dobrý chlap, rozvážný. Ale jak se napije, mlátí ženu hlava nehlava. Řezal tu svou Lukeriji asi deset let a ona to trpěla. Ale jakmile byla

ustavena sovětská moc, Lukerija někde něco pochytila a povídá mu, aby se koukal chovat slušně, nebo si bude stěžovat Leninovi-Uljanovovi. A co bys řek? Afoňa šel do sebe."

„Lidé se Lenina bojí?" zeptal se Iljič.

„Někdo se bojí, někdo si ho váží," odpověděl Fedot Rybnikov. „Lidé jsou různí, všem se nezavděčíš. Někomu stačí málo a udělá všechno a jiného abys do ráje holí honil."

Feoktist si postěžoval na felčara:

„Jezdí si na kole, loví v jezerech ryby a na nemocné mu nezbývá čas. Za copak takovému šejdíři vlastně platí?"

Iljič se zamračil:

„Obrátili jste se na újezdní sovět?"

„To tak!" usmál se děda. „Jeho odvolají a jiného nám nedají. Co potom? V Šuklově měli taky takového doktora k ničemu, bez kořalky k němu nikdo nesměl. Chlapi si stěžovali. Doktora hned odvolali, ale náhradu za něho nedali. Doktorů je prý málo. Tohle sovětská moc zanedbává."

„Nestačí na všechno," řekl přísně Lenin. „To je velký problém. Lékařů, učitelů a agronomů je opravdu nedostatek, za rok je nelze připravit. K tomu je třeba času. Budeme připravovat odborníky pro venkov z rolnických a dělnických dětí."

„To by bylo dobře," souhlasil Šatrov.

Čajník začal vřít. Myslivec prostřel na trávě plášť do deště a postavil na něj košík se zásobami od Marie Petrovny. Iljič pozval houbaře na čaj a na něco k zakousnutí. Dědové byli hned pro.

Fedot se zčistajasna zeptal:

„Nevídáš v Moskvě Uljanova-Lenina, člověče zlatá?"

„Občas," odpověděl Lenin.

„Neobtěžovalo by tě odvézt mu jako dárek trochu hub? Od starého Fedota, ze vsi Vachonina."

„Jistěže," zrozpačitěl Iljič. „Ale proč si děláte škodu? Stejně se pomačkají."

„I nepomačkají," prohlásil energicky děda. „Naše houby něco vydrží, ty bys dovezl i na Sibiř."

„Vezmi i moje," nabídl Feoktist. „Co ti to udělá. Neneseš je přece na zádech. Máš auto. Lenin bude koukat, že si na něho vzpomněli nějací dědkové. Jsou to ty nejlepší houby. Ať si pochutná."

„Co mám s váma dělat?" usmál se Iljič a skládal houby do tašky.

Feoktist odvedl myslivce stranou:

„Co je to za lovce, Ivane?"

„Ale, starý známý," odpověděl myslivec zamračeně. „Úředník z účtárny."

„Chytrá hlava," poznamenal uznale Feoktist. „S tím by mohl člověk mluvit týden a pořád by měl o čem. Tak se mi zdá, jako bych jeho tvář už někde viděl, ale nevzpomenu si kde."

„To se ti jen zdá," řekl myslivec dopáleně. „Je u nás poprvé."

Starci odešli.

Vladimír Iljič vstal a začal pomalu přecházet po lesní louce. Tvářil se vesele a pobaveně.

7

Kvečeru se myslivcova předpověď splnila: obloha se zatáhla, nad lesem se co chvíli přehnal horký vítr, borovice se ohýbaly a šuměly, zahřmělo a začalo pršet.

Schovali se pod borovici. Liják hučel v korunách stromů, s pahorků se valily kalné potoky a podemílaly tlející listí a jehličí.

Myslivec kouřil dýmku a vykládal veselé lovecké historky. Jeho hlas zněl za šumění deště poněkud zastřeně. Bouřka se vzdalovala směrem na západ. Stromy oplách-

nuté deštěm nádherně voněly, dole bylo ticho a vlhko, z visících větví kapalo.

Obloha se vyjasnila, mezi stromy projel slabý paprsek zapadajícího slunce, na louce se pestřily fialové zvonečky a bílé květy heřmánku. Z hloubi lesa se nepozorovaně plížila noc, ale na mokrých borovicích se dosud mihotalo denní světlo.

Iljič se sehnul, utrhl rudý hvozdík, přičichl k němu, utáhl si řemen a řekl:

„Jde se domů, Ivane Vasiljeviči."

Do vsi šli nejkratší cestou a už si nevšímali tetřevů ani jeřábků, kteří co chvíli vylétli z trávy.

...Myslivec uložil vzadu do auta houby a zvěřinu. Marie Petrovna přinesla láhev mléka a horké koblihy:

„Vezměte si to na cestu, náš drahý hoste. Máte to daleko, budete mít cestou hlad."

Iljič stařeně poděkoval, vysypal z tašky zbylé náboje a řekl Alabjevovi:

„Tu máte, Ivane Vasiljeviči, však se vám hodí, máme pušky stejné ráže."

Nábojů bylo hodně, myslivec měl radost, ale bránil se:

„Co vás napadá, soudruhu Lenine! Však já se bez nich nějak obejdu. Jistě nemáte čas si je shánět."

„Jen si je prosím vás vezměte."

Ivan se ještě v lese v duchu rozhodl, že od Lenina peníze za svou službu nevezme. Nechat si platit od takového člověka! Každého přece nepotká takové štěstí chodit vedle Lenina, sedět s ním u jednoho ohně, hrát mu na hlavních písně, po kamarádsku s ním žertovat a rozprávět! Jenom se bál, že to bude trapné, když si od Lenina nabízené peníze nevezme. Ale Iljič, jako by to uhádl, nalezl jednoduché a snadné východisko. Náboje jsou přece dárek, to je marné.

Iljič pozval Ivana do Moskvy.

„Děkuju, soudruhu Lenine," odpověděl dojatě myslivec. „Jestli budu mít příležitost, přijedu vás navštívit, podívat se na Moskvu. Ale přijeďte vy k nám zase na podzim, až napadne první sníh. Vyjdeme si na zajíce a na lišky. Mám psa kostromáka, dožene každou zvěř."

„Budu-li živ, přijedu," přislíbil Iljič.

Řidič přidal plyn a auto se zvolna rozjelo ulicí.

Myslivec se za ním díval.

Přistoupili k němu Fedot Rybnikov a Feoktist Šatrov.

„Cože se tak málo zdržel, Ivane?" zeptal se Šatrov. „Kachen je vzadu na jezerech spousta. Měls ho tam zítra zavést."

„Nemá čas," odpověděl roztržitě myslivec. „Musí podepisovat dekrety."

Dědové se po sobě podívali:

„Jaké dekrety?"

„Obyčejné. Vždyť je to Lenin-Uljanov."

„Lenin?" zvolal Fedot Rybnikov. „Nežvaníš, Ivane?"

„Je to on!" vykřikl radostně Šatrov. „Už v lese jsem věděl, že se ten lovec někomu podobá, ale nemohl jsem si vzpomenout komu. Teď jsem si vzpomněl, že jsem ho viděl na obrázcích. Je to on!"

„Tak tys nás, Ivane, napálil?" zalitoval Fedot. „Taky jsem si říkal, že to není jen tak obyčejný člověk, všechno na něm bylo zvláštní."

Z uličky vyběhl Nikita Pankov se dvěma kachnami v ruce.

„Kde máš toho moskevského lovce, Ivane?"

„Právě odjel," pousmál se myslivec. „Čekal na tebe a nemohl se dočkat. Mám tě pozdravovat. Povídal, že prý umíš dobře krást cizí kachny."

„To je smůla!" vztekal se Pankov. „Kdybych věděl, koho to máš v loďce, tak bych přece..."

Fedot Rybnikov a Feoktist Šatrov se mu smáli. Neměli Nikitu rádi zrovna jako Alabjev, protože byl závistivec a mizera, a přáli mu, že se na lovu takhle předvedl.

„Tady máš poučení do budoucna, abys nebyl chamtivý," usadil ho myslivec. „Jak ses vlastně dověděl, že to je Lenin-Uljanov?"

„Tvoje stará to pošeptala mojí. A když jsem se to po návratu z lovu dověděl, málem mě ranila mrtvice."

Houbaři se smáli. Alabjev pohrozil Marii Petrovně.

„Co jsem ti nařizoval? Vyzvonilas to po celé vesnici!"

DĚLNÍCI VYPRÁVĚJÍ O V. I. LENINOVI

V Sovětském svazu byla vydána celá řada knih, v nichž jsou pečlivě a s láskou shromážděny vzpomínky prostých dělníků a dělnic, rolnických zástupců, frekventantů učilišť, frontových vojáků — živých svědků Leninova života.

V naší knize otiskujeme několik takových vzpomínek, zapsaných podle vyprávění lidí, kteří měli to štěstí vidět V. I. Lenina a hovořit s ním.

Žil u nás jeden člověk, jmenoval se Benderin. Byl to takový vesnický všeumělec: stavěl pece, uměl udělat pěknou poličku, ale i sáňky.

Jednou se vydal do lesíka, že tam porazí javor. Řeže, řeže a najednou slyší:

„Dobrý den!“

Benderin se pochopitelně hned ohlédl po hlase. A tu vidí, že tam stojí jakýsi muž. Benderin mu povídá:

„Račte odpustit, vaše vysokoblahorodí.“

A ten člověk na to:

„Já nejsem žádné vysokoblahorodí, ale soudruh Lenin.“

A Benderin zase:

„Promiňte, soudruhu Lenine.“

Lenin říká:

„No tak jen řež, řež.“

A sám kousek poodešel a zůstal stát stranou. Dívá se, co si Benderin dál počne. Takový těžký strom — jak jen ho dostane do vesnice bez koní?

Benderin si pilou vyměřil, jak velký kus potřeboval, uřízl ho a pustil z vršku — jen se za ním zaprášilo! Pak se zase vrátil a zase kus uřízl.

Lenin mu povídá:

„Neměl bych ti pomoct?“

„Ale né, co vás vede! Já to zvládnu sám.“

Uplynul nějaký čas. Je doba senoseče. Tentýž Benderin se vydal do lesíčka — a zase pro materiál. Porazil zase javor nebo snad břízu, bůhví, přebrodil říčku a sedl si, že si odpočine. Schylovalo se k večeru.

Sedí, sedí, a tu vidí, jak jdou po louce tři lidi. A tenhle Benderin vám byl strašně hubatý chlapík. Křičí na ně:

„Co se tu motáte! Máte vůbec ponětí, co dneska stojí seno?“

Tak je vyháněl... Když přišli blíž, jeden z nich povídá:

„Staroušku, ty máš ale prořízntutou pusu.“

A v tu ránu ho Benderin poznal:

„Odpusťte,“ prosil, „soudruhu Lenine!“

A zas uplynul čas a přišla zima. Tehdy byl hrozný nedostatek kamnářů. Sedí Iljič ve svém domě a ptá se:

„Nenašel by se tu ve vesnici nějaký kamnář, aby nám to tolik nekouřilo?“

Věděli o Benderinovi, že je to taky kamnář.

„Kamnář,“ povídají mu, „by tu jeden byl.“

A vypravili se za ním. Přihnali se k němu jako velká voda dva vojáci, vejdou do domu a ptají se:

„Ty jsi kamnář?“

Benderin ležel právě na peci. Vystrčil odtamtud hlavu a řekl:

„To jsem.“

„Seber se, pojedeme do sovchozu!“

Benderin se celý rozklepal. Povídá ženě:

„Sbohem, Katka! Už se spolu víckrát neuvidíme. Lenin si určitě vzpomněl na ty moje starý hříchy.“

A odjel s vojáky do sovchozu.

Když tam dojeli, vyšel Iljič a povídá:

„Pamatuju se na tebe, dědo. To ty jsi v lese kácel javor a pak podruhé mě na louce tak vyděsil?“

Benderin byl strachem bez sebe.

„Odpusťte mi to, prosím,“ říká.

A Lenin na to:

„Ale to je hloupost! Na louce jsi mně vynadal právem — neměl jsem po ní chodit. Ale teď chci s tebou mluvit o něčem jiném. Proč jsem tě pozval... Mám k tobě velkou prosbu. Podívej se, jak bydlím. Všechny stěny zčernalé kouřem. Nemohl by ses mi kouknout na komín?“

„Ale jo,“ odpověděl.

A vyžádal si hlínu, cihly a pustil se do práce.

Když skončil, Iljič mu poděkoval, zaplatil, co byl dlužen, a pohostil ho čajem.

Benderin se potom přihnal na koních domů a povídá důležitě své ženě:

„Katka, spravil jsem soudruhu Iljiči kamna a pil s ním čaj.“

Zapsáno roku 1937 ve vesnici Gorki v podolském okrese Moskevské oblasti podle vyprávění Alexeje Michajloviče Šurygina

SETKÁNÍ DĚLNÍKA S LENINEM V KREMELSKÉM HOLIČSTVÍ

V Moskvě, v Kremlu, je holičství. A tehdá, v jedenadvacátém roce, to nebylo špatné holičství.

Byl jsem tam jen jedenkrát — když jsem byl na služební cestě; vezl jsem do Kremlu, do skladu, z Petropavlovské pevnosti zbraně — pušky, granáty a různou jinou munici.

A tak jsem se poprvé octl v moskevském Kremlu! Chtěl jsem se dát oholit, a zašel jsem tedy do krámu. Byl jsem šestý na řadě.

A tu do oficíny vešel Lenin. Taky se chtěl dát oholit. My všichni jsme vstali a pozdravili jsme ho.

„Buďte zdráv, Vladimíre Iljiči!“

On nás taky pozdravil:

„Buďte zdrávi, soudruzi!“

Vytáhl z kapsy několik časopisů a začal číst. Seděli jsme a koukali na něj — oči jsme nemohli odtrhnout.

Za nějaký čas byl další na řadě. Navrhli jsme Iljiči, že ho pustíme napřed, aby nemusel čekat.

„Jste velmi laskaví,“ řekl Iljič. „Ale ještě nejsem na řadě a my především musíme zachovávat pořádek. Vždyť sami vytváříme zákony.“

A čekal dál.

Navrhli jsme mu podruhé:

„Vy toho máte moc — my můžeme spíš počkat.“

A čekáme, co řekne.

Poděkoval nám a usedl do křesla. Nechtěl nás urazit.

Oholili ho a on odešel.

„Na shledanou, soudruzi,“ řekl.

A to bylo tedy moje setkání s Leninem. Všechno proběhlo tak kvapem! Holič Iljiče tak rychle oholil, že jsem se ani nestačil pořádně rozkoukat. Ale zůstal mi ve vzpomínce obrázek: Lenin sedí naproti mně a holič ho holí.

GRIGORIJ IVANOVIČ IVANOV, *montér továrny „Rudý vyboržec“ v Leningradě*

DVACET PŘÍDĚLŮ

Na začátku vlády sovětů, když boj o chléb byl ztotožňován s bojem za diktaturu proletariátu, jeden z nejbližších Leninových spolubojovníků, starý bolševik Alexandr Cjurupa, vyprávěl nám, pracovníkům zásobovacího oddělení, jednu pozoruhodnou příhodu, charakterizující Vladimíra Iljiče.

„Pamatuji se, že to ráno, o kterém bude řeč, jsem byl požádán, abych zašel k Iljiči," začal soudruh Cjurupa. „Když jsem vešel do jeho pracovny, naskytl se mi takovýto obrázek : Vladimír Iljič cosi vysvětloval v křesle sedícímu Dzeržinskému, a ten ho zachmuřeně poslouchal. Lenin se obrátil a podal mi ruku."

„Felix Edmundovič si na vás stěžuje," řekl Iljič se starostlivým výrazem. „Ukázalo se, chlapče, že jsme nedodali celých dvacet přídělů chleba pro buržuje, které zajistila ČK. Jak je to možné, co?"

„Vladimíre Iljiči! Víte přece, že nemáme dost chleba ani pro dělníky, kteří vyrábějí zbraně na frontu. Kde máme vzít dalších dvacet přídělů pro trestané kontrarevolucionáře?"

Iljič udělal krok směrem k Dzeržinskému a zastavil se.

„Tak vidíte, jak to je s vašimi svěřenci."

„Vím, Vladimíre Iljiči, všechno vím, ale co můžu dělat?" odpověděl předseda ČK. „Zavřeli jsme je a jsme tedy povinni je živit."

„Ano, to je naprosto správné," potvrdil Lenin a znovu se obrátil na mne: „Poslyšte, a co kdybychom ještě hledali po sýpkách — třeba by se přece jen sehnalo dvacet přídělů?"

Nechtěl jsem Lenina zbytečně roztrpčovat, ale musel jsem připomenout svízelnou situaci v Moskvě a v Petrohradě...

Lenin se znovu obrátil k Dzeržinskému, ale ten jen pokrčil rameny. Vladimír Iljič se zamyslel...

„Říkáte, že se nedostává potravin jen pro dvacet hříšníků? To znamená, že ostatní bychom uživili? Víte co, soudruzi? Vím o primitivním řešení, ale lepší něco než nic. Felixi Edmundoviči, vyberte nejméně agresívní buržuje, ať vám dají čestné slovo, že nebudou znovu intrikovat proti sovětské vládě, a propusťte je na záruku. A protože ti lidé jsou hladoví — račte to udělat bez průtahů!..."

V. TIMOFEJEV, *Noginsk, člen KSSS od roku 1914*

1. května 1920 zorganizoval ÚV RKS(b) všeruskou dobrovolnou pracovní sobotu. V celé zemi nebylo jediného místečka, kde by se toho dne nepracovalo. Šel jsem s frekventanty vojenského učiliště — bylo to v Kremlu — pracovat na kremelské nádvoří. Část tohoto nádvoří tehdy totiž byla zaneřáděna všelijakým smetím a stavebním materiálem. To přirozeně překáželo při normální vojenské pořadové přípravě.

Byl jsem jako komisař na pravém křídle. V tu chvíli ke mně přistoupil velitel Kremlu, soudruh Peterson, se slovy:

„Soudruh Lenin se přišel zúčastnit subotniku."

Uviděl jsem Iljiče. Stál a očekával příkazy několik kroků od nás, v obnošených šatech a polobotkách. Navrhl jsem mu, aby si jako nejstarší z nás stoupl napravo ode mne. Chvatně to udělal a řekl:

„Jen mi řekněte, co mám dělat."

Ozval se rozkaz organizátora:

„Nástup! Vpravo v bok!"

Odpochodovali jsme k určené práci. Bylo ji třeba vykonávat ve dvojicích; já jsem spolu s Vladimírem Iljičem začal nosit dlouhé tyče.

Lenin se stále snažil brát tyč za silnější konec. Já naopak jsem mu chtěl postoupit lehčí konec, a tak mezi námi vznikl spor.

„Vy," říkal, „nesete větší tíhu než já."

Dokazoval jsem mu, že jednám správně.

„Vám je padesát, a mně teprve dvacet osm."

Pracoval skvěle. Nechodil, ale běhal, předháněl jiné, spěchal, jako by nám dokazoval, že pracovat se musí rychle. Byl jsem unaven a také ostatní si sedli a odpočívali. Soudruh Lenin si přisedl ke skupině frekventantů.

Slunce jasně svítilo, hudba pomáhala lidem při práci. A v tuto chvíli se všem zdálo, že není většího štěstí než pracovat fyzicky. Kdosi ze skupiny nabídl soudruhu Leninovi cigaretu.

„Ne, já nekouřím," odpověděl. „Jedenkrát, to jsem byl ještě gymnasista, jsem se s kamarády tak překouřil, až mi bylo špatně. Od té doby nekouřím."

Když jsme si odpočali, šli jsme přenášet těžké dubové špalky. K tomu nás bylo třeba šest, a ještě jsme je nosili na tyčích. Než jsme je donesli na místo určení, nejméně dvakrát jsme odpočívali.

Čtyři hodiny pracoval Vladimír Iljič s frekventanty.

Na ty čtyři hodiny, které jsem strávil spolu se soudruhem Leninem při těžké práci, budu vzpomínat celý život.

I. BORISOV

Do našeho závodu přijel Lenin. Nařídili mi:
„Natorovová, postaráš se o kabát!“

V klubovně bylo horko. Lenin začal hovořit. Odložil si kabát na stůl. Popadla jsem ho — a běžela s ním do šatny. Vidím, na levé půlce chybí prostřední knoflík. Utrhla jsem teda knoflík ze svýho kabátku a přišila ho na Leninův kabát režnou nití, aby držel hodně dlouho. Lenin odjel a nic nezpozoroval. Ale knoflík byl trošičku jinej. I tak mi to dělalo dobře, ale nikomu jsem se s tím nesvěřila.

Uplynula pěkná řádka let. Jdu takhle po Litějném a ve fotoateliéru „Fénix“ vidím ve výloze zvětšenej Leninův portrét. Měl ten samej kabát. Zadívala jsem se pozornějc — je to ten památeční knoflík — můj knoflík!

Té zimy zemřel.

Obstarala jsem si ve fotoateliéru na Litějném portrét. Mám ho teď zarámovanej — visí u zrcadla. Každej den se na něj podívám a popláču si.

A je tam přišitej ten můj knoflík.

Zapsáno v Archangelsku podle vyprávění ženy v domácnosti Natorovové

LEONID RADIŠČEV

Radiščev L. (1905—1973) celý svůj život prožil v Leningradě. Odtud v roce 1941 odešel na frontu bojovat proti fašistům.
Jeho první díla byla uveřejněna v roce 1929. Povídky na historické a revoluční téma jsou určeny pro nejmenší čtenáře. Leninova postava se objevuje v jeho díle už ve třicátých letech. O životě a díle V. I. Lenina napsal knihy Na celý život, Opravená kresba, Den první a j. Povídka Nenabitá kazeta byla poprvé uveřejněna ve sborníku nejlepších povídek za rok 1960.

NENABITÁ KAZETA

Jistý člověk kráčel jarní Moskvou, opatrně obcházel modré louže, pískal si a vesele si myslel: „Tohle slunce je přece jenom nádherná věc! Kolik dává světla — a úplně zadarmo! A přitom se člověk vůbec o nic nemusí starat — nepotřebuje žádný magnéziový blesk... Fakt, od dnešního dne se nechám vydržovat sluncem!“

Na všechny krásy časného moskevského jara se tento člověk díval, aby se tak řeklo, svým prizmatem: byl totiž fotograf. A nejen obyčejný fotograf, nýbrž „náš fotoreportér“, jak psaly noviny pod jeho snímky.

Dnešní fotoreportéři — prudce elegantní mladíci ve světlých pláštích, s přepychovými pouzdry přes rameno — by se patrně přinejmenším pousmáli jeho podivnému oděvu, ušitému z vyrudlého lila závěsu, jeho ohromným válenkám, podraženým červenou gumou, a především — jeho fotoaparátu, který se podobal středně velkému flašinetu.

A přesto by si tento člověk zcela jistě nechtěl s nimi vyměnit místo: tímhle „flašinetem“ fotografoval první sovětský máj, první dobrovolnou sobotní brigádu, otevření první zotavovny, první tank, který byl vybojován v boji s bílými...

Dnes ho redakce pověřila úkolem vyfotografovat schůzi stranických pracovníků, kteří odjíždějí na vesnici. Schůze se konala ve Sverdlovově universitě. V ohromné posluchárně „Sverdlovky“ se vznášel machorkový kouř. Rozmrzlými skly padaly dovnitř široké pruhy světla. Na stupínku stál stůl pokrytý kusem červené bavlněné látky. Na zdi visela obrovská mapa bývalého ruského impéria, rozpíchaná barevnými praporky.

Pořad jednání této schůze vypadal velmi pokojně: „O práci na vesnici“. Ale lidé, kteří se tu shromáždili, museli ještě týž den odjet do okresů zachvácených kulackým povstáním, protlačit se zácpou lidí na nádražích, podstoupit všechny cestovní zmatky...

Fotograf se tu a tam ochomýtl, vylezl na parapet a

zmáčkl první řadu („Posluchači pozorně sledují přednášku“).

Zamířil aparát trochu výš a stiskl spoušť ještě jednou („Celkový pohled na sál“).

Byl o něco pilnější, než se slušelo na „našeho fotoreportéra“, ale to se dalo omluvit jeho mládím — bylo mu sotva víc než dvacet let.

Když udělal dva tři snímky, pátral po vhodné poloze, aby zachytil přednášejícího u mapy s ukazovátkem v ruce. A tu se kdesi v prvních řadách ozvalo nejprve nesmělé plácnutí, ale pak potlesk zahřměl s ohlušující, stále vzrůstající silou.

„Náš fotoreportér“ bezradně zamrkal světlými řasami — co mu to jen uniklo? Uviděl pouze, že všichni vstali ze svých míst. Musel se ze všech sil vypnout na špičkách a navíc ještě udržovat v rovnováze neforemný „flašinet“ se stativem. Pomáhaje si volnou rukou, začal si zuřivě klestit cestu dopředu...

Menší statný člověk ve skořicovém saku svižně zaujal místo v předsednictvu. Srdce „našeho fotoreportéra“ poskočilo, ruka bezděky sevřela stativ. „To je přece Lenin!“ — téměř zvolal.

Lenin seděl asi deset kroků od něho a hleděl přimhouřenýma očima do rozbouřeného sálu; občas si přejel rukou vysoké čelo.

„Můj ty bože,“ rozrušeně si uvědomoval fotograf. „Vždyť to je skutečný Lenin!... Vladimír Iljič... A jaký záběr!... Jaké osvětlení!... To je příležitost!“

Ale příležitost to byla obtížná, velmi obtížná.

Vladimír Iljič se nerad fotografoval a jen velmi zřídka dával povolení k snímku. Mnozí již na tento fakt narazili a ustoupili.

Minulého jara — to bylo „našemu fotoreportérovi“ známo — na prvomájovém subotniku v Kremlu Lenin ostře řekl lidem, kteří ho chtěli vyfotografovat: „Co je to za komedii? Přišel jsem pracovat, a ne se fotografovat!“

Bylo tedy nutno podvádět. Komisař kremelského vojenského učiliště, který pracoval ve dvojici s Leninem, se zdržel na okamžik, jako by si chtěl odpočinout, a Vladimíra Iljiče opatrně a nepozorovaně vyfotografovali. Takovou cestou se tedy světu dostalo fotografie Lenina, pracujícího na kremelském subotniku.

„Slovo předávám soudruhu Leninovi,“ řekl předseda.

Za hodinu vyšel Lenin z posluchárny. Doprovázel ho vysoký voják, který předsedal schůzi, a členové předsednictva. Vladimír Iljič si nasadil čepici se štítkem, vzal aktovku a stále při tom pokračoval v rozhovoru. Pak jeho pohled náhodou zavadil o člověka stojícího opodál. Tento člověk učinil několik nejistých, ostýchavých pohybů, jako by chtěl zakrýt stativ a velkou černou bedýnku.

Vladimír Iljič zachmuřeně pohlédl na černou bedýnku a řekl se zjevnou nelibostí:

„Nechte toho, prosím vás, ušetřte mě toho. To se snad mám fotografovat i tady?“

Tak, a je to. Můžeme to zabalit.

Ale „náš fotoreportér“ neodešel. Bylo to pro všechny překvapení, když promluvil přerývaným, trémou ochraptělým hlasem:

„Soudruhu Lenine!... Vaše fotografie potřebuje celá republika... Ne já osobně...“

„Hm... myslíte?“ ironicky poznamenal Iljič.

Ale v tu chvíli se objevili zastánci „našeho fotoreportéra“. Všichni začali uprošovat Lenina, aby se nechal vyfotografovat spolu s nimi.

„Nu, bude-li to společně... dejme tomu!“ nepřesvědčeně řekl Lenin.

„Náš fotoreportér“ začal mít plné ruce práce. Stavěl stativ a chystal si fotoaparát, ale dělal přitom spoustu zbytečných pohybů a stále mumlal:

„Minutku!... Hned to bude!... Jenom minutečku!...“

Ukázalo se, že naaranžovat skupinu není nic lehkého. Každý chtěl být vyfotografován vedle Lenina, a tak nepozorovaně odstrkával svého souseda. Vladimír Iljič trpělivě čekal.

Nakonec bylo vše přichystáno. Fotograf si přehodil přes hlavu černou látku a začal zaostřovat objektiv. „Vteřinku!“ bylo slyšet jeho mumlání. „Jen tam dám kazetu a za okamžik to bude!“

Lidé před aparátem nasadili slavnostně nehybné obličeje, jen Vladimír Iljič měl v očích jakousi šibalskou jiskérku.

Náhle si všichni všimli, že s fotografem se děje cosi podivného. Křečovitě strhl ze sebe pokrývku, upustil na podlahu jakousi plechovku a chytil se za hlavu. Dívali se na něj s údivem a obavami. Lenin k němu rychle přistoupil:

„Co je vám, soudruhu? Je vám špatně?“

„Špatně,“ mdlobným hlasem odpověděl fotograf. „Nestačil jsem nabít kazetu!... Nemám nabité kazety!“

Bezvládně spustil ruce, shrbil se, a tak stál vedle svého „flašinetu“. Brada se škrábanci po nešikovném holení se mu chvěla. Věděl, že pro to není omluvy. Je nešťastný člověk, smolař, který propásl tuhle úžasnou, neopakovatelnou chvíli!

„No tak co, soudruzi?“ řekl vysoký voják a nasadil si vojenskou čepici s velkou, jasně červenou hvězdou. „Jak se říká, redakce se omlouvá za trapnou chybu, která se nechtěně vloudila do textu. Nebudeme zdržovat Vladimíra Iljiče!“

Ale Lenin, který se pozorně díval na fotografa, jako by si ani nevšiml, co se přihodilo. Vyňal z kapsičky u vesty hodinky na tenkém koženém řemínku, zběžně na ně pohlédl a zeptal se:

„A kolik potřebujete času, abyste znovu nabil kazetu?“

„Já?... Asi... deset minut,“ zajíkavě odpověděl „náš fotoreportér“ a jeho smrtelně bledý obličej se pokryl růžovými skvrnami.

„Asi deset minut budu ještě besedovat se soudruhy,“ klidně prohlásil Lenin.

Fotograf popadl prázdné kazety, krabičku s deskami a uháněl, neobratně vyhazuje nohama v ohromných válenkách.

Běžel jako kůň, který se utrhl ze spřežení. Běžel dlouhou chodbou, narážel na dveře poslucháren, ale nedbal toho a běžel dál. Potřeboval temnou místnost, absolutně temnou místnost, ale slunce, které si od dnešního dne vybral za živitele, svítilo s překvapující a oslepující štědrostí.

Dostal se ke schodům a vyběhl nahoru, lapaje ústy horký vzduch. Ale mihotavá sluneční prasátka ho dostihovala všude.

Srdce mu splašeně tlouklo v krku, když se konečně přihnal do posledního patra. A tam uviděl na odpočivadle velkou dřevěnou bednu.

Nerozmýšlel se ani vteřinu a prudce trhl víkem. Ležely tam jakési tlusté hadice, které se podobaly stočeným hroznýšům. Těžce ho ovanula vůně gumy.

Fotograf vlezl rychle do bedny, víko ho přitom udeřilo do hlavy, ale on necítil bolest.

Zkroutil se jako paragraf, rychle rozlepil krabičku s deskami, popadl kazetu, ale v tom okamžení se jeho tvář zachmuřila a on spěšně vsunul krabičku za košili: tenký rovný paprsek dokázal vlézt i sem — našel si nějakou skulinku.

Kolem šla jakási žena se smetákem — patrně uklízečka. Náhle vykřikla a upustila smeták. Z bedny se vysoukal neznámý muž, kýchl a sípavě řekl suchými rty:

„Soudružko, to jsem já! ... Počkejte! ... Prosím vás... sedněte si na víko... je tu někde skulinka, kterou prochází dovnitř světlo! ...“

Žena se na něj dívala a poulila oči.

„Moc vás prosím, sedněte si sem!“

Žena si sedla na víko a přemýšlela, co to všechno znamená, a jestli by nebylo lepší zamknout bednu na zámek a zavolat správce.

Z bedny se ozýval podivný hluk, funění, a pak zavolal přidušený hlas:

„Otevřte, prosím vás, dusím se!“

Vstala.

Muž vyskočil z bedny jako čertík ze škatulky, zpocený, zaprášený, zářící radostí.

„Absolutní tma!“ křičel. „Děkuju vám, teta!“

A rozběhl se dolů — bral schody po třech.

Stromy vzpínaly k slunci ještě nezahřáté, holé hnědé větve. Na bulvárech ležel v neforemných hromadách sníh, šedivý a pórovitý jako houba. Vítr bujně lomcoval plakáty odlepenými od zdí. Z okapových rour vypadávaly kousky nazelenalého ledu.

Jistý člověk kráčel jarní Moskvou. Jeho tváře plály malinovým ruměncem. Občas se zastavoval, gestikuloval rukama a usmíval se. Chodci ho pozorovali s údivem.

Doma bylo mnohem chladněji než venku. Ve skrznaskrz promrzlé kuchyňce s okénkem zatlučeným překližkou bylo cítit rozmrzávající omítku. Byl to zatím jediný náznak jara. Nahmatal na stěně vypínač a ve tmě zazářila lampička rubínově červeným světélkem. Tady byla jeho fotokomora.

Fotoreportéři ve světlých pláštích, s přepychovými kovenými brašnami přes rameno, by se patrně opět usmívali při pohledu na takovou fotokomoru. Ale teď teprve by si to s nimi nevyměnil — za nic na světě!

Postavil na stoličku vaničku s vývojkou a dlouho se ji snažil vlastním dechem alespoň trochu zahřát. Ruce se mu chvěly, když ponořovaly desky do tekutiny. Přidřepl

si před stoličku na bobek a opatrně pohyboval vaničkou. Na jejím povrchu se houpaly rubínové vlny. A náhle na mléčně bílé emulzi začaly prosvítat zřetelné černé obrysy. Fotoreportér spatřil známou konturu vysokého čela, obočí vyklenuté nad přimhouřenýma očima, a radostí začal nahlas zpívat svým nastydlým chraptivým basem.

Ráno dlouho vybíral mezi hotovými snímky ty nejzdařilejší, bez skvrnek a škrábanců. Nakonec vybral dvě nejlepší fotografie. Pomalu, jako by vychutnával každý pohyb, je vložil do obálky a pečlivě ji zalepil.

Zbývalo jen napsat adresu.

Stěží se mu podařilo škrtnout sirkou a pak zahřát zmrzlý inkoust; namočil pero a zamyslel se, upíraje stále oči na obálku. Pak se usmál svým myšlenkám a napsal tiskacími písmeny:

„Leninovi!“

A je to! Adresa je celá!

Dopis s touto adresou by mohl vhodit do poštovní schránky na libovolném místě zeměkoule — kdesi v Kalkatě, nebo v Grónsku, nebo... na ostrově Kypru — a zcela určitě by našel svého adresáta...

Za nějakou dobu vyprávěli našemu fotoreportérovi:

Známý malíř, který měl to štěstí, že mohl kreslit Lenina v jeho pracovně v Radě lidových komisařů, se jednou zeptal, nemá-li Vladimír Iljič fotografii. Lenin odpověděl, že své podobenky obvykle neschovává, ale myslí, že přece jen jednu má...

Otevřel zásuvku a podal malíři pečlivě rozřezanou obálku:

„To mě fotografoval jeden mladý soudruh ve Sverdlovově universitě.“

A usmál se při těch slovech. Patrně si vzpomněl na příhodu s nenabitou kazetou.

SOFJA VINOGRADSKÁ

V prvních porevolučních letech pracovala S. Vinogradská (1901—1964) jako pomocnice sestry V. I. Lenina M. I. Uljanovové, tajemnice listu Pravda. Setkávala se s Leninem a mnohými jeho spolubojovníky. Na tato setkání autorka vzpomíná ve svých povídkách Komplet Pravdy, Dva večery, První lady, Sealskinový kožíšek, Šaljapinův koncert a dalších, z nichž bylo sestaveno několik samostatných knih. Spisovatelčiny memoáry tvoří jednu z nejzajímavějších součástí světových děl o Leninovi.

JUBILANT

Třetí jaro revoluce připadlo na padesáté první jaro v Leninově životě.

Moskevská organizace měla v té době už pět tisíc členů. Všichni vstoupili do strany v bojové situaci — v ilegalitě, v napjatých dnech roku tisícího devítistého pátého, v letech reakce, v předvečer Října, v měsících, které byly pro život proletářské republiky nejnebezpečnější.

Členy stranické organizace v hlavním městě byli bělovlasí starci i chlapci, kteří opustili školní lavice, aby stanuli v řadách bojovníků za sovětskou moc. Jejími členy byli komunističtí teoretikové stejně jako i dříve utlačovaný pracující lid, který si spolu s azbukou osvojoval základy komunismu.

Členem moskevské organizace bolševiků byl i Lenin.

Soudruzi s ním chtěli prožít jeho padesátiny. Chtěli uspořádat večer v Domě tisku na Nikitském bulváru. Byl to v té době nejoblíbenější a nejvíce navštěvovaný klub. Spousta soudruhů toužila se tam dostat. Sál byl však malý...

Bylo proto rozhodnuto přenést oslavu do místnosti moskevského výboru strany, na Velkou Dmitrovku. Ale nápad se náhle setkal s nepředvídanou překážkou — jubilant kategoricky odmítl přijet na svou oslavu.

„Voloďa nepřijede ani za nic!“ oznámila Marie Iljinična své starší sestře. „Říká, že už na sjezdu si užil těch chvalozpěvů ažaž!“

Pracovníci a redaktoři Pravdy slyšeli tento telefonický rozhovor s Annou Iljiničnou a dělali si legraci:

„Když ‚Voloďa nepřijede ani za nic‘, Leninovo jubileum tedy odpadá!“

V Moskvě se mezitím na různých místech konaly večery věnované Leninovým padesátinám. Bez jeho účasti ovšem.

V sobotu večer 17. dubna uspořádal například stranický podokres vindovské železnice „soud nad Leninem“ — svéráznou zdramatizovanou debatu. Tyto „soudy“ byly

v té době velice populární, byla to oblíbená forma politické práce mezi širokými masami.

Iniciátoři „soudu“ uvažovali takto: „Kapitalistický svět napadl přece Lenina za to, že svrhl v Rusku kapitalisty a statkáře, odstranil soukromé vlastnictví a vyzývá k světové revoluci. Lenin je u moci už třetím rokem. Budeme tedy soudit jeho činy.“

Myšlenka se zalíbila. Na „soud“ přijeli dělníci z celé vindovské železnice. Jako svědkové obžaloby vystoupili buržuj, kulak, povaleč, dezertér, menševik. Svědky obhajoby byli německý proletář, raněný voják imperialistické války, ruský dělník, pracující žena a chudý rolník. Prokurátor vznesl obžalobu jménem ruské a světové buržoazie. Jako obhájce vystoupil komunista, který se dobře vyznal v programu strany.

„Soud“ dělníků a rolníků vyslechl svědky i závěrečné řeči a vynesl nad Leninem zprošťující rozsudek.

Zprávu o tom poslali do Pravdy.

„Určitě to otiskneme,“ prohlásila Marie Iljinična a vzala si zprávu domů. „Ukážu to Iljičovi!“

Večer zprávu vrátila.

„Dejte ji do tisku. Přečetla jsem to Iljičovi a byl spokojen.“

„S rozsudkem?“ Saša kradmo pohlédla na Marii Iljiničnu.

„... že jubileum proběhlo bez něho, že ho nevolali před soud!“

„Ale na večer v Moskevském výboru snad Lenin přijede, nebo ne?“ zajímali se pracovníci Pravdy.

„Soudě podle Iljičových protijubilejních nálad — sotva,“ vrtěla hlavou Marie Iljinična.

„Budeme tedy muset zorganizovat kampaň a vyhlásit v Moskvě týden přemlouvání Iljiče,“ vtipkovali v redakci.

„Ven! Ven!“ mávala rukama Marie Iljinična a vyháněla vtipálky ze sekretariátu.

„Vladimír Iljič musí mít přece pro soudruhy pochopení. Žít s ním v jednom městě a nevidět ho v takový den...“ řekla Saša, když v sekretariátě osaměly. „Co o tom soudíte, Marie Iljinično?“

„Teď mě bude trápit!“

„Ptám se vážně, Marie Iljinično. Všichni jsou teď v dobré náladě, na frontách máme úspěchy...“

„Chápu to, holčičko. Ale Iljič nic takového nesnáší...“ Marie Iljinična se zamračila. „Nemá rád všechno to oslavování, opěvování. Nudí se při tom. Soudruzi s tím musejí počítat. Proč ho k tomu nutit?“

„Vladimír Iljič se často nudí?“ zeptala se Saša.

„Celkem vzato nemá čas se nudit,“ vysvětlila tajemnice redakce se shovívavým úsměvem nad naivní otázkou své mladé pomocnice. „Ale všelijaké ty zbytečné řeči, k ničemu, jak říká Iljič, ho k smrti nudí. Má zájem o všechno nové, je rád, když mu někdo vypráví to, co neví...“

Odvrátila hlavu k oknu, ze zvyku se zadívala do jednoho bodu, který viděla jen ona sama a který možná ani neexistoval, a jakoby ponořena do hloubi času poznamenala:

„Vždycky tomu tak bylo. Starší bratři ani doma nesnášeli nesmyslné žvásty...“

Saša znehybněla. Marie Iljinična se v rozhovoru s ní už podruhé zmínila o bratrech. Děvče zatajilo pokaždé dech. Zdálo se jí, že to je téma, kterého se prostě nelze dotýkat. Bratři, Alexandr... Vladimír...

Aby neprozradila bezděčné rozechvění nad zapovězeným tématem o bratrech, jehož se dotkla sestra, a aby nějak vyplnila mlčení, jež se v pracovně náhle rozhostilo a zdálo se jí nesnesitelné, začala Saša přerovnávat věci na svém stole. Marie Iljinična se zatím vytrhla ze stavu soustředění, v němž jako by hovořila sama se sebou. Obrátila se zase ke své pomocnici, a jako by si na něco vzpomněla, řekla:

„Iljič s oblibou říkává: ‚Než poslouchat mnoho slov, je lepší vyjít si na pěkný lov‘.“

Saša se hned zkroušeně přiznala:

„To já si moc ráda jen tak popovídám, Marie Iljinično. Všechno je přece tak zajímavé...“

„To je pravda,“ souhlasila Marie Iljinična a dodala: „Například s Gorkým se Lenin nenudí. Když je s Alexejem Maximovičem, nelituje času.“

„Lenin a Gorkij! To je ohromné!“ povzdechla si Saša zasněně s dětskou naivitou. „Strašně ráda bych alespoň jednou slyšela, o čem si povídají. Určitě o samé literatuře?“

„O literatuře taky,“ souhlasila Marie Iljinična. „Ale nejen o ní...“

Roznašečka přinesla čaj a Marie Iljinična uchopila sklenici oběma rukama, aby si zahřála dlaně.

„Kdyby se tak daly všechny jejich rozhovory zapsat! Co říkáte, Marie Iljinično?“

„To jsou nápady!“ pokrčila rameny Marie Iljinična. „Snažíme se vždycky nechat je doma o samotě, aby se mohli dosyta vypovídat. Proč jim překážet! Gorkij vždycky Iljičovi vypráví spoustu věcí: co o nás píší emigranti za hranicemi, čím se zabývají naši vědci. Je teprve ve dveřích, svléká si kabát, a Iljič už mu spěchá vstříc a vesele se ptá: ‚Copak o nás říkají svržené třídy, Alexeji Maximoviči?‘ “

„Co Gorkij?“

„Směje se, že mu to hned poví, jen si zuje mokré galoše.“

Saša se rozesmála jako hrdlička.

„To je nějakého smíchu!“ vzpamatovala se Marie Iljinična. „Člověk se s ní zapovídá...“

Postavila na okno nedopitou sklenici čaje a před sebe položila desky se zprávami dělnických dopisovatelů. Těmi se Leninova sestra byla ochotna zabývat ve dne v noci. Dala se do čtení materiálu, který došel pro rubriku „Dělnický život“, ale její obvykle suchá, vždycky trochu napjatá tvář si podržela výraz něhy a lásky k tomu, o němž právě hovořila.

Když Saša otevírala druhého dne ranní poštu, objevila ve velké bílé obálce se starým razítkem „MV RKS(b)“ balíček vstupenek. Moskevský výbor zval na večer věnovaný padesátinám Vladimíra Iljiče Lenina.

„Marie Iljinično!“ zvolala Saša. „Koná se tedy! A vy jste říkala Anně Iljinično, že Iljič nepřijde ani za nic? Vidíte! Poslali!“

Leninova sestra vzala vstupenky do ruky a chvíli je mlčky převracela. Pak se ze zvyku podívala do zamlženého okna, nemytého už někdy od podzimu, bradu podepřela pěstí a chvíli seděla bez hnutí, o čemsi uvažovala.

„Možná že nakonec souhlasil?..“ pronesla nerozhodně, jako by ještě přemýšlela. Pak vstupenky spočítala, zapsala si do svého stolního kalendáře na dřevěném podstavci několik jmen redakčních pracovníků a jednu vstupenku podala Saše.

Ve čtyři hodiny odjela jako vždy v staromódním automobilu Delone belleville domů na oběd. Ale proti svému zvyku se bůhvíproč dlouho nevracela. Saša seděla v sekretariátě dočista sama a nemohla se rozhodnout, máli jít na MV nebo ne. Bude tam Lenin?...

Tajemnice Pravdy se vrátila z Kremlu, teprve když už byl čas jít na večer. Povšimla si tázavého pohledu své pomocnice, neřekla ani slovo a postrkovala jenom Sašu ke dveřím. Toto tiché povzbuzující gesto znamenalo: „Běž!“

Saša se na nic neptala. Naučila se rozumět tajemnici redakce už jen podle výrazu jejích živých, planoucích očí. Strhla z věšáku kabát a čapku, zamávala na rozloučenou oběma rukama, vyběhla z pracovny a s pocitem

velkého štěstí běžela chodbou, pak po schodech a přes úzký, dlouhý dvůr tiskárny, plný povozů a nákladních aut. Když se octla venku, rozběhla se ulicí, jarní louže se jí pod podpatky jen rozstřikovaly a voda se rozlévala po rozbitých dlaždicích staré úzké a křivolaké Tverské, kde stály těsně jeden vedle druhého nízké domy, ověšené starými zrezivělými železnými tabulemi, které ve větru bouchaly.

Když doběhla k roháku, kde bylo v prvním patře vytoužené První studio Uměleckého divadla, najednou se zastavila. V okně lékárny uviděla v zeleném světle obrovské skleněné koule, naplněné průzračnou tekutinou, svůj rozmazaný odraz a uvědomila si, že se nepřevlékla. Měla však strach, že by mohla zmeškat začátek, kdyby šla ještě domů. Co když tam Lenin už je? Zapnula si rozhodně kabát, seskočila s chodníku a namířila si to přes Sovětské náměstí.

Přímo před ní, opřena zády o vysoký Obelisk ústavy, stála žulová žena, ve frygické čapce a splývavé antické tunice. Žena — obraz revoluce. Vztahovala ruku k benátským oknům moskevského sovětu, za nimiž zářila světla křišťálových lustrů. V jejich svitu bylo vidět ladné obrysy kamenné ženské ruky se štíhlými kamennými prsty. Dole u podstavce byly na třech hranách obelisku vytesány články sovětské ústavy. Nyní, za houstnoucího soumraku blížícího se dubnového večera, se už slova nedala přečíst. Ale ve dne tu bylo vždycky plno lidí, většinou návštěvníků Moskvy, kteří pozorně pročítali bronzové řádky ústavy, znamenající vznik nových zákonů lidských vztahů v ruské zemi.

Obelisk, postavený u příležitosti druhého výročí Říjnové revoluce, byl jedním z památníků monumentální propagandy, kterou Lenin vášnivě obhajoval. Také mluvil z tohoto malého balkónku nad podstavcem obelisku...

Saša si pamatovala onu letní neděli, kdy přestřihli

pásku a z žulové postavy spadla pokrývka. Z balkónu mluvil starý Smidovič s naježenými šedinami a modrými brýlemi a bouchal přitom do taktu rukou o zábradlí:

„Položili jsme tento kámen k zvěčnění naší ústavy — základních zákonů státu dělníků... ‚Kdo nepracuje, ať nejí'..."

Saša se už dávno dívala na moskevské budovy a ulice jakoby dvojím pohledem — co tu bylo dřív, před revolucí, a co nyní. V tomto městě se jí všechno měnilo před očima. Právě tak jako na kinofilmu, kdy jeden záběr pokrývá druhý a vrchním snímkem prosvítá spodní, prosvítalo vším novým, co zrodila revoluce, ještě i to staré, které revoluce bouřlivě vytlačovala z moskevských domů a ulic.

Budovu moskevského sovětu, jejíž proporce, sladění oken a pilířů, harmonické střídání rudé a bílé barvy uchvacovaly, vnímala Saša současně jako dům bývalého moskevského generálního gubernátora na Skobelevském náměstí i jako historickou budovu, kde byl v sedmnáctém roce štáb povstání — vojenský revoluční výbor, který řídil říjnové boje v Moskvě.

Obelisk sovětské ústavy vyvolal vždycky vzpomínku na jezdeckou sochu, která na tomto místě stávala — představovala generála Skobeleva na koni, hrozícího šavlí.

Po Říjnu povalili železného generála i s koněm. Ležel dlouho v sousedním dvoře, dokud ho neodvezli přetavit v peci.

V Sašině vědomí se v revoluční peci přetavovala celá stará Moskva.

Když minula obelisk, seběhla spěšně Stolešnikovou uličkou, kolem požární věže, a podpatky jejích vysokých bot klapaly po starých kamenných dlaždicích šikmého chodníku.

V místě, kde ulice zahýbala, stál na úrovni moskevského sovětu přepychový dům s parádním vjezdem a ozdobnou železnou mříží. Dříve byl v této vile literární umělec-

ký kroužek, proslulý po celé Moskvě. Přeli se tam po večerech theosofové, vystupovali tu básníci, umělci. Karty se hrály až do svítání.

Když loni na podzim vybuchla v Leontjevské uličce nálož, přestěhoval se sem moskevský výbor strany. Nyní sem za dubnového večera spěchali moskevští bolševici.

Úzký dlouhý sál s tvrdými sklápěcími křesly, ve kterém Saša nebyla poprvé, protože se tu často scházeli agitátoři a propagandisté, byl naplněn do posledního místa. Ale lidí stále přibývalo.

Saša si nesměle sedla na přístavek, který jí uvolnil dělník z oděvního průmyslu Matvej, jehož znala z městského výboru strany.

„Sedni si!" přemlouval ji a obrátil k ní svou hranatou, jako z kamene vytesanou tvář s hluboko posazenýma velkýma očima. „Sedni si, jiné místo není!"

Saša, zaražená a zároveň šťastná, že se octla tak blízko tribuny, vděčně přikývla. Opřela se o zeď a pozorně sledovala, co se děje v sále.

Lenina nebylo vidět ani v parteru, ani u tribuny. Večer už byl zahájen. Známí straničtí funkcionáři pronášeli proslovy. Avšak ten, o němž hovořili a kvůli němuž sem všichni přišli, v sále nebyl...

„Snad si ze mne Marie Iljinična neudělala legraci?" pomyslila si roztrpčeně Saša.

Na pódium vystoupil Gorkij. Jeho dlouhá hubená postava byla přihrbená a choulila se, jako by mu bylo zima. Hlavu měl ostříhanou dohola, mroží vousy zježené, oči modré. Začal mluvit, hleděl chvíli přímo před sebe, chvíli vzhůru, chvíli zas kamsi stranou, kde byl kousek volného místa, a zvedal přitom své silné kostnaté ruce s dlouhými rovnými prsty:

„Jsou lidé, o nichž se těžko hovoří, jejichž význam nevystihnete jedním slovem. Lze říci, že otáčejí tak kovou obrovskou pákou, převracejí historii. Na svou stranu."

Otočil se a podíval se přes rameno dozadu, jako by se bál, jestli tam za ním nesedí ten, o němž se těžko hovoří a jenž převrací pákou historii.

„Přiznávám se, že já, jak se říká, umělec slova, nenalézám slov, jimiž bych jeho osobnost vylíčil," pokračoval pomalu, jako by hledal a těžko nalézal potřebné věty. „...Lenin, to je cosi obrovského, nesmírného a přitom pozemského..."

Řečníkovy silné, dělnické ruce s nataženými prsty opisovaly kruh, jako by se snažily načrtnout to obrovské a nesmírné, obsažené v pojmu „Lenin".

Najednou, když všichni sledovali pomalý proud spisovatelovy řeči a pohyby jeho ruky, zvedl Gorkij rychle hlavu, obrátil k sálu rozzářenou tvář, jako by ho něco osvítilo, a prudce, jako rydlem načrtl příběh, který dokazoval, jak prostý a lidský je ten velký muž, jenž mu byl přítelem:

„Když se konal v Londýně sjezd strany, přišel do mého pokoje a podíval se, jestli nejsou prostěradla vlhká... Londýn je město mlh. Měl starost, abych se nerozstonal. Takového Lenina znám! Zcela nepředvídatelného!"

Sál se zatajeným dechem vyslechl toto vyprávění. Řadami probíhalo rozechvění.

„Když byl Vladimír Lenin u mně na Capri," vzpomínal dále Gorkij, „chytal ryby bez prutu a tak se při tom smál, jak to dovede jenom on! A když hrál ‚moje teta, tvoje teta', to je taková karetní hra, smál se taky..."

Všechno se uvolnilo, jako by do sálu dolétly jiskry Leninova smíchu. Potlesk v řadách dlouho neustával. Gorkij se mezitím vrátil ze zahraničních dálav, kam ho zavedly vzpomínky, naklonil kupředu svou dlouhou postavu, natáhl hubený krk s ostříhanou hlavou a sdělil shromážděným bolševikům důvěrně, jako by činil důležité doznání:

„Zabývá se teď doslova planetární prací, a ujišťuju vás, že mi je vedle něho někdy trochu úzko..."

Gorkij se znovu otočil a podíval se přes rameno, není-li tam ten, vedle něhož je trochu úzko.

Saša pocítila u srdce taky slastnou úzkost, když si uvědomila, jaké ji potkalo štěstí, že žije v době, kdy žije na zemi takový člověk.

Avšak Lenin v sále nebyl. Seděl ve své pracovně v Kremlu a neslyšel slova Gorkého o prostém, milém, srdečném ruském člověku, smějícím se nádherným smíchem, člověku, jehož mozek, zabývající se planetárními záležitostmi, je tak obrovský, že i takovému spisovateli je vedle něho trochu úzko...

Pak přicházeli na tribunu proletářští básníci a přednášeli své verše o jubilantovi.

„A náš jubilant pořád nikde!" podotkl Matvej.

Alexandrovskij, malý hubený mládenec s útlou tváří, zazvonil jako něžný zvoneček:

Potomci nezapomenou zvuk
tvého jména...

Na tribunu vystoupil menší obtloustlý děda v haleně s ležatým límcem, přepásané jasně červenou hedvábnou šňůrou. Ze stříbřitého rámce šedivých vlasů a plnovousu hleděla růžová, dětská tvář s modrýma očima, jež i přes vysoké stáří jasně zářily. Starý pracovník Pravdy, kritik, známý ze stranické literatury pod pseudonymem „Bidýlko", pozdravil znenadání ženu, která seděla skromně v sále. Všichni hned vstali, zahleděli se kamsi stranou, tleskali a volali. Ovace patřily průvodkyni Leninova života.

Naděžda Konstantinovna, proti svému zvyku slavnostně oblečená a u příležitosti takového večera velmi pečlivě učesaná, s pěšinkou uprostřed, takže jí ani vlásek nepřečníval, schovávala stydlivě tvář, jako by se chránila před prudkým světlem.

Nenadálé ovace ji uvedly do rozpaků a se šťastným

V. I. Lenin na zasedání sekce pro národy Východu na II. kongresu Kominterny. Červenec — srpen 1920

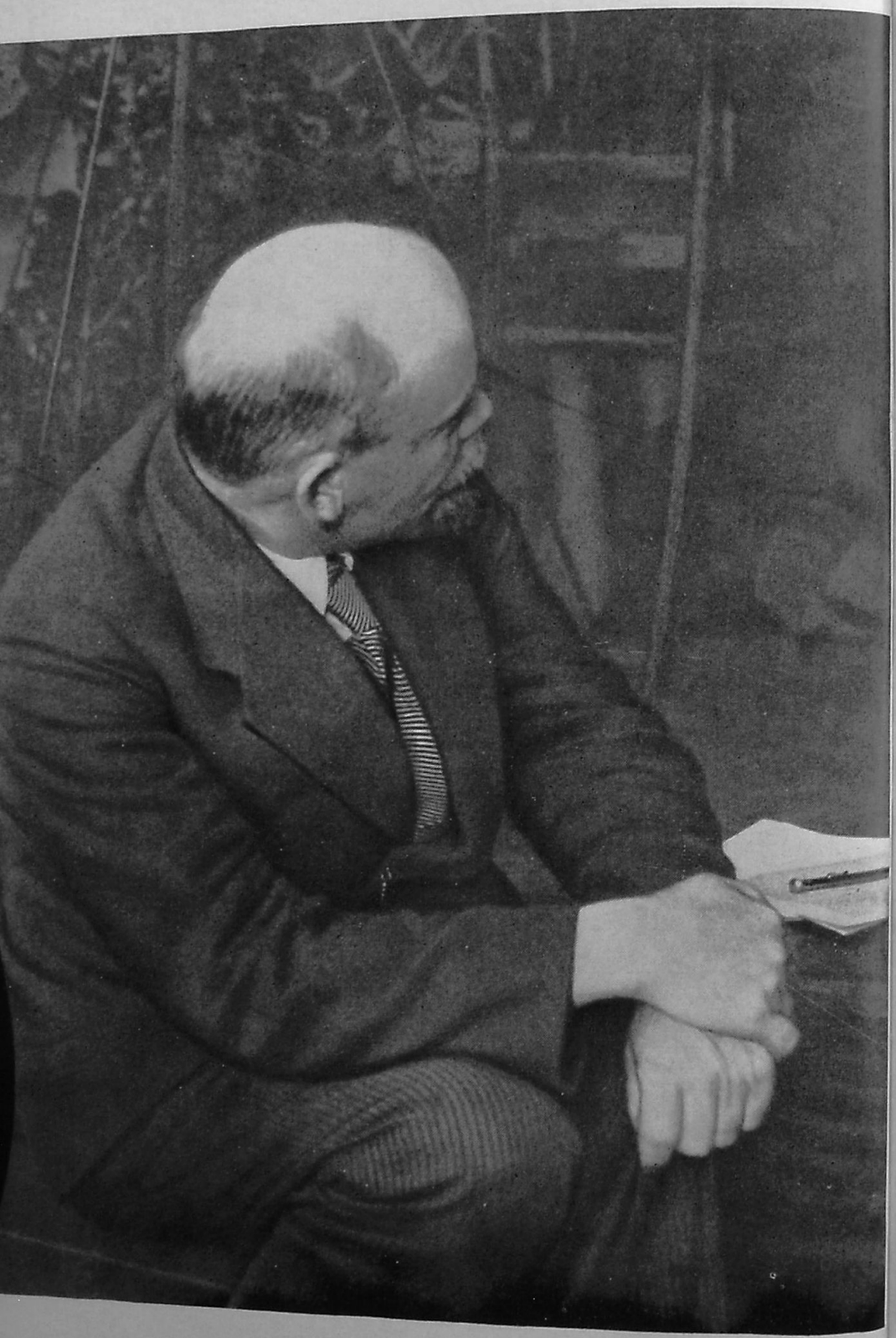

V. I. Lenin při III. kongresu Kominterny na stupních tribuny presidia poslouchá projevy řečníků. Červenec 1921

úsměvem na milé tváři s dobrotivýma, velkýma očima se bránila:

„Co já s tím mám společného? Mne si nevšímejte!“

Naděžda Konstantinovna stále ještě jemně odstrkovala ruce, které se k ní vztahovaly, když přečetli telegram:

„Revoluční vojenská rada turkestánského frontu posílá Leninovi k jeho padesátinám dvacet vagónů obilí. Chalatov.“

Hned nato oznámili Leninův příkaz:

„Rozdělit poslaných dvacet vagónů obilí mezi děti Petrohradu, Moskvy, Ivanovo-Vozněsenska a dělníků rašelinišť. Lenin.“

Ale samotný Lenin pořád nikde.

Ohlásili přestávku. Všechny pozvali do bufetu. Na dlouhých plochých mísách s drobným modrým „anglickým“ vzorem ležely hory chlebíčků s kavkazským ovčím sýrem, ukrajinskou slaninou a astrachaňským jeseterem — vším, co poslaly hladovému proletářskému hlavnímu městu vítězné fronty.

Ve sklenicích ze silného zeleného skla byl opravdický horký čaj. Pili ho s barevnými průhlednými cukrlaty.

„Pročpak stojíme stranou a nic nejíme?“ zeptal se Saši Matvej a ukázal na svůj chlebíček. „Dnes, při takové příležitosti, hostí soudruhy moskevský výbor!“

„Nejen moskevský výbor, Kreml Moskvě taky něco přidal,“ poznamenal dobrosrdečný zrzavý obr s širokým úsměvem.

„Začaly závěrečné řeči stran, spor mezi Slovany!“ přistoupil k nim vysoký štíhlý muž, který si razil cestu lokty a držel se přitom za šňůru se střapci, jíž měl přepásanou vyšívanou košili. Vlasy ostříhané na ježka mu trčely vzhůru, jemná brada s důlkem, tak nezvyklá u mužské tváře, dělala ji ještě útlejší. Předstíral, že si Sašu posměšně prohlíží, a dobrosrdečně zabručel: „Saša poslouchá

a nejí... Proto je tak hubená!“ Rozlomil svůj kousek chleba na dva díly a jeden jí strčil do pusy.

„Hotové zázraky! Hlavní správa pro topení zásobuje moskevské obyvatelstvo nejen dřívím, ale jak je vidět, i chlebem.“

Přistoupil k nim další člověk, jehož přilákal smích, hromotluk, podobající se Musorgskému. Byl to Vladimír Alexandrovič Obuch, jehož sovětská Moskva dobře znala. Tento vedoucí moskevského zdravotního odboru a jubilantův osobní přítel přehlédl všechny ze své výše, širokým gestem rozhrnul hustý zvlněný plnovous a strčil do úst kousek chleba se suchým ovčím sýrem. Vzal si zlatěžluté cukrle, upil doušek čaje, a zvedaje sklenici z tlustého zeleného skla jako drahocenný pohár s vínem, zadeklamoval:

Štrasburský piroh oblíbený
a limburský živný sýr
i ananasu zlatý pýr.

Všichni se smáli a nejvíc se zalykal smíchem mohutný Obuch.

„Iljič stále ještě trvá na svém!“ dovídali se v bufetu co chvíli výsledky telefonického vyjednávání s Leninem.

„Nevěří nám, že projevy skončily...“

„Naděžda Konstantinovna šla Iljičovi zavolat...“

„Jí ale určitě uvěří...“

Přestávka se protahovala. Najednou nastal hluk, všeobecné vzrušení a tlačenice. Pak se bufet i chodba vyprázdnily, jako by lidi smetla vichřice. V sále se ozývalo šoupání křesel, bouchání sklápěcích sedadel, řady se zavlnily a opět vyrovnaly, jak se všichni rychle usazovali. Saša se octla daleko od tribuny, kdesi v hloubi sálu. Nadzvedla se na svém místě a viděla, jak zástup ve dveřích najednou znehybněl.

Na tribuně stál Lenin.

„Přijel! Přijel!“ jásali v sále.

Jako prudký letní déšť, který zašumí a ustane, ozval se v řadách mohutný potlesk a v mžiku utichl.

V tichu, jež se rozhostilo, se Saše zdálo, že slyší tlukot vlastního srdce a všech srdcí kolem.

Rozrušení utichlo a na zadních sedadlech konečně uslyšeli Leninův hlas. Děkoval za pozdravy, které mu dnes poslali. Saša měla radost, že toho dne nepozdravila Lenina na stránkách Pravdy jen Kominterna a sokolnikovský sovět, jehož byl poslancem, ale i rubrika „Dělnického života“.

„Jsem vděčný i za to,“ slyšela jasně Saša, „že mě soudruzi zbavili povinnosti vyslechnout takovou zbytečnost, jako jsou jubilejní projevy...“

Dále všechno zaniklo v smíchu, výkřicích, potlesku, ovacích. Lenin se snažil je přerušit prudkým gestem. Následoval však ještě větší výbuch. Lenina to nezmátlo, mluvil dál. Sál však rovněž pokračoval — všichni stáli a tleskali. Začal svérázný souboj mezi Leninem a shromážděním. Kdo s koho! Nikdo nechtěl ustoupit!

„... Vytvoříme vhodnější způsob, jak slavit jubilea...“ doléhaly k Saše jednotlivé věty Leninovy řeči, které prorážely blokádou ovací.

„... Tady je jedna z karikatur, věnovaná takovému jubileu!“ Lenin přistoupil až k okraji tribuny, rozložité, ale pružné, pohyblivé tělo nahnuté kupředu, zvedl nad hlavou kresbu a přehlédl sál šibalským, vítězným pohledem.

Zvítězil! Sál zbystřil pozornost a už ho nechal mluvit.

Lidé se nadzvedávali, aby uviděli karikaturu na jubileum, kterou sám jubilant demonstroval na večeru vlastního jubilea.

Smích se přenášel z tribuny do sálu.

Ale Saše se z té dálky nepodařilo nic uvidět. Viděla jen, že se Lenin už zbavil zajetí svého saka, kráčí podél pódia, palec zastrčený za průramek vesty, a triumfuje.

„Dostal jsem ji dnes s neobyčejně přátelským dopisem," pokračoval přes hluk a smích. „A protože byli soudruzi tak laskaví, že mě zbavili jubilejních projevů, předávám všem tuto karikaturu, aby nad ní pouvažovali, aby nás v budoucnu takových jubilejních oslav vůbec ušetřili!"

Zvedl znovu ruku s kresbou. Lunačarskij pustil cvikr a uchopil karikaturu. Lenin si na jubilejní oslavě vytrvale vedl svou. Káral soudruhy, tropil si žerty z vášně pro jubilea, zesměšňoval chvalozpěvy a zdravice.

Odpovídali mu voláním, potleskem, smíchem. Bylo vidět, že pro tyto vzrušené řady je radostí vidět Lenina v den jeho padesátého prvního jara, kdy republika už nabrala síly a chystá se na novou dlouhou cestu...

Lenin najednou sáhl do kapsy, vytáhl lístek s poznámkami a ke všeobecnému překvapení, bez jakéhokoliv přechodu, začal hovořit o politickém úkolu, který stojí v dané chvíli před stranou. Do vědomí všech shromážděných vešla okamžitě dvě slova: „Hlavně nezpychnout!" Zdálo se, že Lenin vrhá na hlavy, rozpálené vítězstvím, krupobití výstrah.

„Naše strana se může dostat do velice nebezpečné situace — do situace člověka, který zpychl. Je to situace dost hloupá, ostudná a směšná," opakoval.

Řady už se nevzdouvaly, usadily se.

„Tomuhle se říká jubilejní řeč!"

„Iljič nám vyčistil hlavu!"

„Ba vyčistil, všem!"

Pak vystoupili na tribunu hudebníci. Nástroje nesli před sebou a zamířili do středu pódia. Malý tlustý houslista pospíchal za vysokým a hubeným klavíristou, zavadil o Lenina smyčcem a s milým úsměvem se omlouval. Lenin ustoupil stranou, aby udělal umělcům místo.

Koncert začal. Lenin si sedl nalevo od hudebníků,

vedle známého Dobrovejna. Opřel se v židli a s rukama složenýma na prsou poslouchal, jak Šor, Pinke a Krejn hrají trio Čajkovského. Seděl napůl obrácen k sálu, nakloněn trochu k smutné, oduševnělé tváři Dobrovejnově. Občas něco potichu poznamenal a klavírista mu odpovídal. Leninovy oči měly zamyšlený, soustředěný výraz, jako by o čemsi přemýšlel. Pak zpozorněl, zdálo se, že se do čehosi zaposlouchal, pokouší se něco pochopit, porozumět rozhovoru smyčců a kláves. Pak rozpojil ruce a jednu přehodil přes opěradlo, jakoby v únavě. Tvář se mu pomalu uklidnila, rysy změkly, vrásky se vyhladily a Saše se zdálo, jako by jeho tvář a oči hladil nekonečně něžný, lehký závan. Byly to zvuky Čajkovského, či vlastní vzpomínky?

Lenin stále víc zakláněl hlavu a teď téměř napůl ležel. Vázanka s puntíky se mu svezla na stranu a jeden její konec visel přes sako. Rty se nepatrně chvěly...

Seděl tak napůl obrácen k sálu vedle svého oblíbeného klavíristy a poslouchal — z počátku trio a pak smyčcový kvartet. Takhle asi naslouchal hudbě vždycky, v dětství, doma, když hrála matka, pak v Kazani a Petrohradě, když navštěvoval operu; v emigraci, když sedávaly u klavíru jeho soudružky — Inessa a Fotijevová; na Capri písním sicilských rybářů, a v Paříži lidových zpěváků...

Smyčce dozněly. Ke klavíru usedl Dobrovejn. Pod jeho bílýma rukama, vzlétajícíma do výše jako ptáci, zazněl Beethoven. Z úzkého dlouhého sálu se lidé dívali, jak Lenin uchvácen naslouchá hudbě.

Koncert skončil. Lenin se loučil se soudruhy, kteří ho doprovázeli k autu, a cestou opakoval:

„Kouzelná, úchvatná hudba. Nevím, jaké byly projevy, ty jsem neslyšel. Ale hudba byla úchvatná. Kdykoliv tu sonátu posloucháte, pokaždé vás uchvátí... Děkuju, soudruzi! Skvělí muzikanti. Ale Dobrovejn je ze všech nejlepší. Výborněvejn! Nádherněvejn! Kouzelněvejn!"

Tak oslavili v Moskvě třetího jara revoluce padesát let Leninova života.

Auto vyjelo za litinová vrata a zahnulo ke Kremlu.

Byl jarní večer. Duben se chýlil ke konci. V květnu útočil Pilsudský a mladá republika musela odrážet další tažení Dohody.

MARIETTA ŠAGIŇANOVÁ

Jedna z nejstarších sovětských spisovatelek a překladatelek, historička umění, dopisující členka Akademie věd Arménské SSR. Autorka známého románu Hydrocentrála, mnoha knih pojednávajících o kultuře a způsobu života národů SSSR a historických knih Taras Ševčenko a Goethe.

Řadu let M. Šagiňanová (nar. r. 1888) věnovala studiu života V. I. Lenina a jeho blízkých, aby mohla napsat životopisné romány Rodina Uljanovových, První všeruská, atd.

Vyprávění otištěné v našem sborníku je úryvkem z knihy Čtyři lekce u Lenina, za níž byla autorce udělena Leninova cena.

VÁNOCE V SORRENTU

Milá maminko,
posílám hodně pozdravů z Neapole. Přijel jsem sem lodí z Marseille, cesta byla levná a příjemná. Připadal jsem si jako na Volze. Odtud pojedu na skok na Capri.

Moc Tě líbám a všechny pozdravuju.

Tvůj V.U.

Dopis V. I. Lenina matce z 1. července roku 1910.[1]

I

Období „veselých vánoc", Buona Natale, jak říkají Italové, v celé Itálii a vlastně v celé Evropě začíná dlouho před jejich skutečným datem. Zastihlo mě již koncem listopadu, když jsem přijela ze Švýcarska do Itálie. Cestovala jsem klidně, beze spěchu od severu k jihu a věnovala jsem mnoho času prohlídce měst, jimiž jsem projížděla, i když jsem se, upřímně řečeno, zajímala daleko víc o své velké téma, tehdy ještě velice mlhavé. Přemítala jsem o nejrůznějších citátech, řádcích z dopisů, a náhody mi prostě nahrávaly, jak se říká, jako když jde lovci zvěř sama do rány. Zkrátka člověk mnoho přemýšlí, než se pustí do práce, a propadne námětu své knihy stejně silně, jako kdyby se zamiloval. To, co chce napsat, je zatím ještě nejasné, nápad je příliš čerstvý, ale najednou se na něj ze všech stran začínají jako tráva na kola vozu namotávat nové podrobnosti, objevuje se mnoho nových faktů a náznaků, které člověka neustále přibližují ke konečnému řešení.

Procházela jsem starobylými ulicemi a roztržitě jsem vnímala lákání výkladních skříní. Nade mnou visely velké pestrobarevné transparenty, na nichž přála obrovská písmena veselé vánoce. Večer se rozsvěcely tisíce barevných světýlek, všude přímo kypěl předvánoční trh. Co všechno nebylo vidět ve výkladech! Maličké marcipáno-

[1] V. I. Lenin, Polnoje sobranije sočiněnij, sv. 55, str. 315.

vé stromečky, velikánské kroucené a bohatě naparáděné svíce; mihotání skleněných vánočních ozdob, girlandy zlatých řetězů a hory stříbrné vaty. Jen vousatí dědové v tradičních čepicích se ještě neobjevili, ještě nenadešel jejich čas. Ale ulice už zcela propadly horečce toho dlouhého, týdny trvajícího „adventního" období svátků. Byla jsem překvapena dokonce i tím, jak tohle všechno připomínalo naše vlastní vánoce. Jak je to všelidské a lidské, myslela jsem si. Pak jsem se zarazila. Na první pohled je tahle věta, která mi už několik dní neustále zvučí v hlavě jako popěvek, zcela nevhodná, téměř kacířská. Vždyť jsem už desítky let zvyklá myslet úplně jinak.

Tenkrát, téměř před půl stoletím, v hladové a vymrzlé Moskvě, která však přesto vypadala nějak svěže a nadšeně, se velice skromně — jako obvykle v oněch dnech — slavily padesátiny Vladimíra Iljiče. Moskevský výbor RKS(b) pozval na schůzi, pořádanou 23. dubna 1920, jako hlavního řečníka Maxima Gorkého. Spisovatel začal nejprve zastřeným hlasem, jako by se dokonce trochu zadýchával, nejdříve tiše, ale pak stále hlasitěji přednášet svůj kouzelný projev. Když jsem si po několika letech znovu přečetla jeho začátek, zase jsem si uvědomila, jak mě tenkrát zarazil, přivedl do rozpaků a dokonce urazil, jak ve mně zůstal pocit čehosi kacířského. Gorkij řekl:

„Soudruzi, na světě se občas narodí člověk, jehož význam se nedá vůbec měřit lidskými slovy. V ruských dějinách bohužel takových lidí mnoho nebylo. Západní Evropa jich má víc. Jedním z nich byl například Kryštof Kolumbus... ale mohli bychom vyjmenovat celou řadu lidí, kteří jako by řídili dějiny tím směrem, jakým sami chtěli. Podobného člověka jsme už u nás měli, řekl bych téměř měli, byl jím pro Rusko Petr Veliký. Teď je nejen pro Rusko, pro celý svět, pro celou naši planetu takovým člověkem Vladimír Iljič."

V té chvíli jsem pokládala za kacířství srovnávat Lenina — Lenina! — s Kryštofem Kolumbem. Nějakého Kolumba přece nemůžeme přirovnávat k našemu Leninovi... Byla jsem tenkrát uražena, rozhořčena, vůbec jsem s Gorkým nesouhlasila. A teď mám věnovat v Sorrentu měsíc práci na závěrečné kapitole své knihy Lenin a Gorkij. Nechtěla jsem v tomto vlasti nejvzdálenějším a nejosamocenějším místě v životě Gorkého, kde napsal Klima Samgina, jenom psát. Chtěla jsem si sama pro sebe rozhodnout, co ti dva pro sebe vlastně opravdu znamenali, proč se měli navzájem tak rádi, v čem si navzájem pomáhali. A najednou se mi vybavilo toto podivné srovnání, které Gorkij vyslovil ještě za Leninova života. Na dlouhé cestě do Sorrenta jsem se nejdříve zastavila v Janově, jako bych chtěla ten rébus, kterým pro mě byla Gorkého slova, rozluštit právě tady, na své první cestovní zastávce, ve městě, kde se Kolumbus narodil.

Chápala jsem, že impulsívního Gorkého s jeho úžasnou pamětí toto srovnání mohlo napadnout, že ho mohl vyslovit. Gorkij pojímal lidi po svém, někdy se i rozcházel s dějinami. Když byl přepracován a unaven návštěvníky na Capri, když tak těžce prožíval polemiku a rozchod Lenina s Bogdanovem a Lunačarským, přesvědčila ho Marie Fjodorovna Andrejevová, aby si odjel odpočinout a načerpat nové dojmy do severní Itálie. Ještě než se v Janově dostal na náměstí před nádražím, narazil Gorkij na velký zástup lidí čekajících na vlak, který vezl z Parmy hladové děti stávkujících parmských dělníků. Viděl, jak si je jiní italští dělníci odváděli domů, aby jim dali najíst, a nad nimi se na náměstí tyčila socha Kryštofa Kolumba. Na začátku a na konci své výrazné reportáže, plné porozumění, spojil cestovatelovu sochu s tímto zástupem dělníků: „... ušlechtilá postava člověka, který objevil Nový svět...", „... na vysokém piedestalu stojí socha Kolumba — snílka, který mnoho vytrpěl proto, že věřil, a zvítězil proto, že věřil. Dodnes shlíží dolů na lidi, jako

by chtěl svými mramorovými ústy říci: jedině věřící vítězí!"

Že by se v této romantické charakteristice Kolumba odrazily tehdejší názory samotného Gorkého, jeho snaha zastat se Bogdanova?

Janov s jeho paláci a vilami, se stovkami různobarevných vlajek v přístavu, velkolepý Janov, jenž majestátně sestupuje ve třech stupních do moře, mně ukázal svou druhou tvář, tvář města výjimečného pro Itálii. Jako by toto město podnikavých mořeplavců, objevitelů a — filantropických vyděračů, jejichž katolické svědomí se dalo na pokání, mělo jakousi zvláštní duši. Na pozadí celé Evropy by se dalo tohle město nazvat masívním kamenným památníkem obrovského lidského strádání, šíleného sobectví a prchavého romantismu.

První den jsem se vyškrabala na jeho druhý stupeň a šla jsem si prohlédnout podivný středověký památník filantropie janovských lupičů — útulek pro chudé poutníky, Albergo dei poveri. Vstupní schodiště tohoto paláce, ze kterého je teď útulek pro přestárlé, se důstojně svažuje do parku. Ze zdí na chodbách shlížejí dodnes temná plátna starobylých maleb, ale jinak jsou chodby holé. Mlčenliví opatrovníci v zástěrách po nich rozvážejí na vozících večeře a v temných koutech šuškají bezzubými ústy starci a stařeny. Stáří je tady stejně ponižující a nepotřebné pro žijící, jako byla bída a nouze poutníků do Svaté země, kteří tyto chodby zaplňovali před několika staletími. Odtud do centra jsem šla pěšky, až jsem u brány Soprana narazila na rodný domek Kryštofa Kolumba, kamennou chýši bez oken a dveří, podobnou kobce. Okna i dveře tam samozřejmě byly, ale byly celé zarostlé houštinou nejrůznějších mechů. Za vysokou kamennou zeď, kterou byl domek obklopen, se mi podařilo nahlédnout, jen když jsem si stoupla na špičky. Ve zpustlé zahradě stál pod překrásnou kamennou klenbou na čtyřech sloupech altánek, a to bylo všechno. Vlastně ne, ne

všechno, ještě se musím zmínit o Kolumbových kočkách.

V téhle zahradě, která se zelenala i v zimě, jsem náhle uviděla něco podivuhodného. Jedna, dvě, tři — kočky, nejrůznějších barev a stáří, ne tři, ale třicet a možná i tři sta, kočky sedící, ležící a stojící, šedé, bílé, černé, mourovaté. Italské toulavé kočky s očima kulatýma jako korále milují ruiny. Když jsem se fotografovala v Koloseu, přitulilo se ke mně toulavé siamské kotě. Ale ty zdejší, Kolumbovy, se odtud ani nehnuly, byly tu jako doma. Přišel jakýsi starší hubený Janovan v brýlích a klobouku, sundal si rukavice a rozbalil balíček. Kočky se pojednou zvedaly, protahovaly a pomalu se blížily ke zdi. Muž jim házel přes zeď syrové rybky.

První noc v Janově jsem dlouho nemohla usnout. Kolumbus, jenž novou zemi ani nenazval svým jménem, jenž ani nevěděl, co vůbec objevil... jenž vlastně ani nechtěl objevit další světadíl, chtěl jen najít novou cestu, kratší a výhodnější pro námořní obchod... Kolumbus.

Cestovat autem z Neapole do Sorrenta je skutečné utrpení. Muž za volantem vás pomalu začíná nenávidět. Uvažovala jsem, co ho k tomu vede, odkud se ta nenávist k pasažérům v řidiči bere. A pak jsem na to přišla. Zákazník si klidně sedí a nic nedělá, sedí a přemýšlí, někdy se dokonce pokojně ponoří do typické italské žluté knížky (levné detektivky mají v Itálii žlutou obálku a dokonce se jim tak i říká, žluté, giali). A řidič mezitím prožívá drama neustálé změny rytmu, které na něho působí hůř, než kdyby mu vynechávalo srdce. Na všech výpadových silnicích z Neapole je totiž i brzy ráno, téměř ještě v noci, dokonalá zácpa. Nelze ani říci, že auta jedou krokem, šťastní chodci nás totiž už dávno předhonili a jsou daleko za zatáčkou. Pohybujeme se v nárazech, krok dopředu — stop, dva kroky — stop. A tahle vysilující arytmie trvá hodinu i dvě, někdy dokonce tři. Šofér vás ze strany ne-

návistně pozoruje — „vzpomněla si, že pojede autem!“

Mně však bylo skutečně docela dobře. Seděla jsem a přemýšlela si, vždyť ani nalevo nebo napravo, vzadu nebo vpředu nebylo vidět nic zajímavého, kolem se nic neměnilo, takže jsem nebyla ničím rozptylována, naopak, tenhle stereotyp mi přemýšlení usnadňoval. Myslela jsem na dva muže, kteří si byli navzájem velice blízcí, kteří se ale o své spřízněnosti dozvěděli, nebo ji spíš vytušili, až téměř na prahu smrti. Kolem, i když nás utiskovaly kapoty automobilů, lidé čekali na vánoce. Už samotná zběsilost tohoto „pohybu přískoky“ svědčila o blížících se svátcích. Při každém zastavení, a bylo jich požehnaně, se k nám prodírali neodbytní pouliční prodavači s všelijakým zlevněným zbožím a plátěná hesla nad hlavami nám přála: Veselé vánoce, veselé vánoce. Přemýšlela jsem však o tom, jak dva velice si blízcí lidé umírali. Umírali podivuhodně.

V tašce jsem s sebou samozřejmě nevezla detektivku, ale sešit výpisků z nejrůznějších knih, které jsem vzhledem k jejich objemu nemohla tahat za hranice. Už jsem tenhle sešit nemusela vůbec číst, uměla jsem jej nazpaměť, znala jsem jej natolik, že se mi jednotlivé pasáže přímo vybavovaly před očima. Viděla jsem před sebou první záznam a jeho autorku, jež měla určitě při psaní slzy v očích, vždyť i mně je teď, kdy čtu její slova, do pláče: „Milý Alexeji Maximoviči, včera byl pohřeb Vladimíra Iljiče,“ psala Gorkému Krupská. „... denně jsme spolu pročítali noviny a při tom jsme si vždycky povídali. Jednou, když se dočetl, že jste nemocen, hrozně se rozčilil a stále se ptal: co s ním je.“ Dále Krupská psala: „V knížce H. Guilbauxa našel odkaz na Váš článek O Leninovi z 18. roku[1], který tenkrát vyšel v Komunistické internacionále. Vladimír Iljič si chtěl poslechnout ten

[1] Oprava redakce: Z roku 1920.

článek ještě jednou. Když jsem četla, poslouchal s velikým zaujetím...“

Od doby, kdy Naděžda Konstantinovna psala tyhle řádky, uplynulo šest let, ale ani její slzy, ani slzy Leninových přátel ještě neoschly. 25. května 1930 opět píše Gorkému: „... když jste přijel, moc jsem si s Vámi chtěla popovídat o Iljičovi, prostě si Vám jen tak ženský postěžovat, postěžovat si člověku, se kterým mluvil Iljič o sobě víc než s kýmkoli jiným... Zase jsem si vzpomněla, jednou jsem Vám už o tom psala, jak Lenin krátce před svou smrtí vyhledal tu knihu, kde jste o něm psal, a chtěl, abych mu ji nahlas četla. Stále se mi před očima vybavuje jeho obličej, jak poslouchal a díval se oknem kamsi do dálky — účtoval se životem a přemýšlel o Vás...“

Dvanáct let po Leninově smrti umíral i Gorkij. Ten Gorkij, jenž sám o sobě říkal, že pociťuje „organický odpor k politice“, kterého některé revoluční zmatky odrazovaly, který nepochopil nutnost násilí a kterého vzteklé žaloby buržoazní inteligence, hlad a nepořádek v Petrohradě, jenž sice už nebyl hlavním městem, ale byl plný velkoměstské špíny, odradily od prvních dnů Října, dnů sice strašných, ale přece jen podivuhodných svou mravní silou, Gorkij, který se odvrátil od Lenina a bolševiků, aby se později, v třicátých letech, k nim vrátil a úzce s nimi spolupracoval, který podle slov Krupské „byl až po uši v politice a psal nadšené publicistické články o dělnictvu“, tenhle živoucí, milovaný Gorkij umíral. U jeho smrtelného lože stál v duchu všechen sovětský lid, ve skutečnosti pak jeden z nejlepších a nejzkušenějších lékařů, fyziolog A. D. Speranskij. Bděl u nemocného poslední noci, a když Gorkij zemřel, napsal Speranskij do Pravdy, čeho se stal během těchhle nočních hodin svědkem.

Podle jeho slov si umírající „několikrát vzpomněl na Lenina. Jednou v noci začal vyprávět o jejich prvním

setkání: ‚Nikdy jsem o tom nepsal a asi ani nemluvil. Setkali jsme se v Petrohradě, už ani nevím kde. On byl maličký, lysý a díval se trochu šelmovsky, já byl velký, žádný krasavec, vypadal jsem a choval jsem se jako Mordvín. Nejdříve jsme byli na rozpacích, ale potom jsme se na sebe podívali trochu pozorněji, rozesmáli jsme se a najednou se nám spolu mluvilo velice lehce.‘ “

Umírající Lenin myslil při svém „účtování se životem“ na Gorkého a chtěl si přečíst, co o něm spisovatel napsal. Umírající Gorkij myslel na Lenina a chtěl konečně říci to, s čím se ještě nikomu nesvěřil a co ani nestačil napsat; jak se poprvé setkali, jeden maličký a plešatý, s šibalskýma očima, druhý velký a neohrabaný, s vysedlými lícními kostmi jako mívají Mordvíni, jak si jeden druhého pozorněji prohlédli, nejprve to jaksi „zaskřípalo“, najednou se ale rozesmáli a všechno bylo prosté a jednoduché. Takže se Leninovo myšlení a Gorkého plastická obraznost setkaly v této podivuhodné předsmrtné „schůzce paměti“, schůzce dvou lidí v okamžiku, kdy umírali. V jejich životopisech je to tak významný fakt, že má člověk chuť se ho zmocnit, utkat se s ním jako s hádankou, kterou zadal sám život.

Především ale — o čem byl vlastně onen Gorkého článek z července roku 1920, článek napsaný ještě za Leninova života a uveřejněný ve 12. čísle Komunistické internacionály? Co dohnalo těžce nemocného, umírajícího Lenina k tomu, aby věnoval veškerou svou pozornost těmto řádkům a přitom se díval oknem do dálky, jako by „účtoval se životem“?

Gorkij charakterizoval Lenina jako romantika a utopistu, člověka, jenž vidí v dálce nádherný svět, v kterém každý najde své štěstí. „Bez tohoto krásného snu o budoucím štěstí všech lidí, o světlém a radostném životě si ho vůbec neumím představit... Lenin je víc než kdokoliv z mých současníků člověk, a třebaže se jeho politické

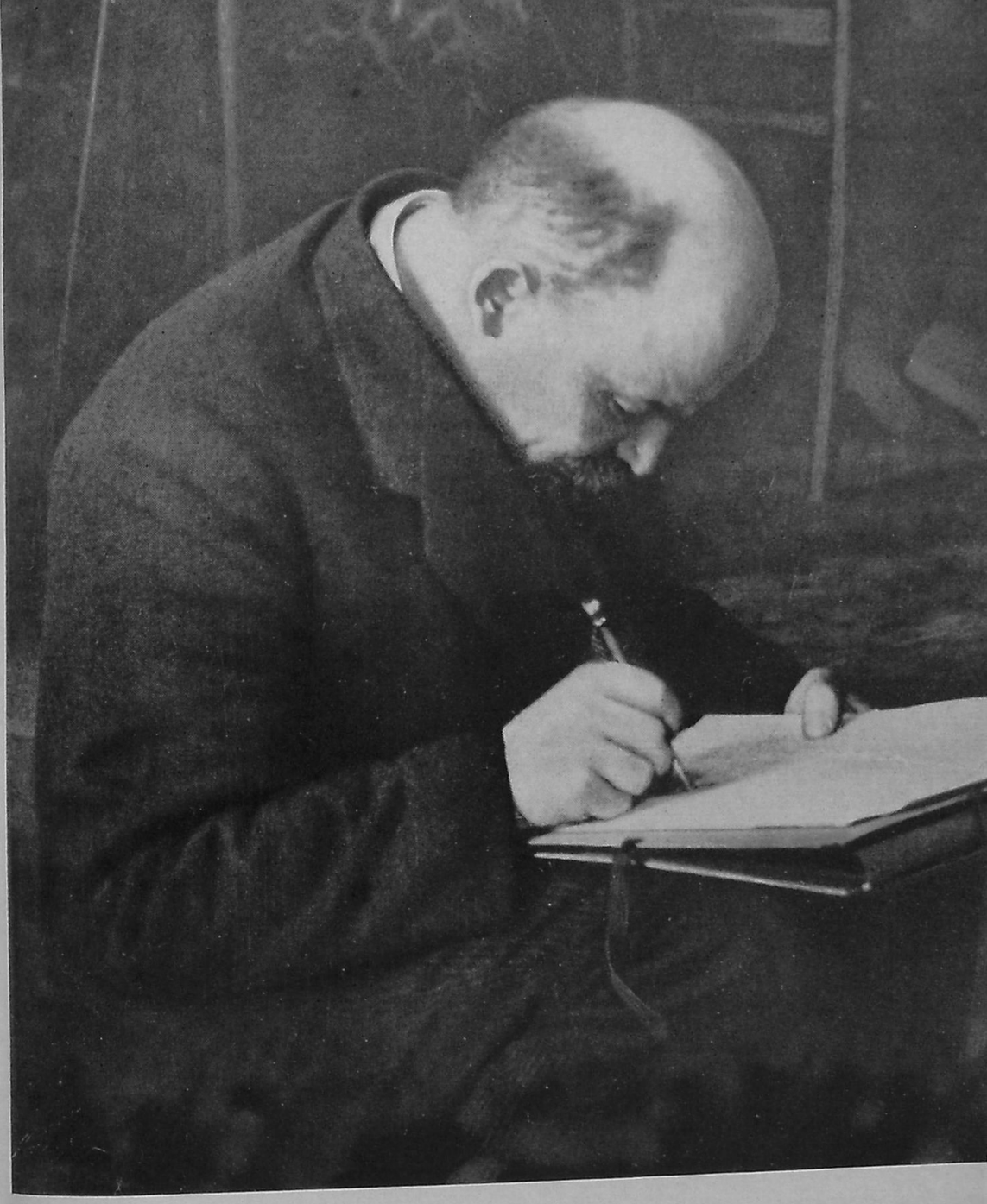

V. I. Lenin při III. kongresu Kominterny si na stupních tribuny presidia činí poznámky. Červenec 1921

myšlení zabývá především úvahami, jaké by romantik musel nazvat ‚úzce praktickými', přesto jsem přesvědčen, že v těch vzácných okamžicích, kdy tato bojující duše odpočívá a přenáší se do krásné budoucnosti, vidí o mnoho dál, než si umíme představit. Jediným cílem Leninova života je blaho všech lidí, určitě vidí v daleké budoucnosti konec toho velikého procesu, jehož počátku asketicky a statečně věnoval celý svůj život..."

Naděždě Konstantinovně se zdálo, že v těch posledních dnech před smrtí (podle Letopisu Institutu světové literatury A. M. Gorkého mu zbýval necelý měsíc života a možná ještě méně) Lenin při poslechu Gorkého článku účtoval se životem a přemýšlel o autorovi. Když ale teď čtenář článek zná, mohl by si myslet, že se Lenin v duchu zabýval výhradně myšlenkou na světlou a šťastnou budoucnost lidstva. Ale máme i třetí možnost, a to ze všech nejpravděpodobnější. Vždyť Lenin si chtěl přečíst, co napsal Gorkij o něm samém, o Leninovi, a to ještě za jeho života. Těžko uvěřit, že by si při poslechu slov, která o něm napsal přítel, nevybavoval svou vlastní životní pouť, pouť jednoho z miliónů lidí, pouť člověka, jenž byl už málem na onom světě, rozhodně těsně před věčným spočinutím, před odchodem do nebytí, že by se nezamyslel *nad sebou samým*, nad svou minulostí, jako nad člověkem, který přemýšlel, bojoval, trpěl, miloval a žil...

Mohly by se vyskytnout námitky, že jsem si to vymyslela, že není možné nahlédnout do Leninovy duše ve chvíli, kdy umíral. Přesto však pro tuto třetí možnost mluví jeden velice vážný důvod. Jistěže si čtenář všiml slov Naděždy Konstantinovny „chtěl *znova přečíst*". Lenin si *přečetl* Gorkého článek, už když před třemi lety vyšel. Nemůže o tom být pochyb, vždyť ho tenkrát značně pobouřil a vyvolal zvláštní usnesení ÚV strany. A. A. Andrejev o tom ve svých Pamětech píše: Když se objevil

velký pochvalný článek o Leninovi a poté Gorkého dopis Wellsovi, uveřejněný v témže čísle, obsahující i zkreslené údaje o ruském rolnictvu, o vzájemných vztazích Východu a Západu atd., Lenin se rozčilil.

„Vyžádal si okamžitě zvláštní usnesení ÚV, které by upozornilo na nevhodnost podobných článků a předem zakázalo jejich publikování v časopise. Takovéto usnesení bylo na Leninův návrh přijato.“[1]

Leninova formulace „nevhodnost podobných článků... v časopise“ svědčí o tom, že se nerozčilil jen kvůli „nesprávným faktům“, ale i kvůli Gorkého pochvalným slovům na svou adresu.

V návrhu tohoto usnesení se píše: „...neboť v takovýchto článcích nejenže není nic komunistického, ale je tu mnoho antikomunistického.“

Mohl snad Vladimír Iljič zapomenout na toto usnesení a na svou bouřlivou reakci na pochvalný tón článku? Těžko. Proč si tedy najednou teď, po třech letech, když už byl těžce nemocný, když nemohl číst ani mluvit a mohl jen poslouchat, co mu předčítají jiní, proč si chtěl osvěžit v paměti slova, která o něm napsal Gorkij? Určitě nechtěl znova slyšet politicky nevhodná místa a potvrdit si správnost tehdejšího rozhodnutí. Určitě se nechtěl pokochat „vysokým oceněním“, které se mu při prvním čtení zdálo nevhodné. Nebylo možno v té chvíli nahlédnout do jeho duše, ale Naděžda Konstantinovna hleděla do té dobré, zamyšlené a klidné tváře: „Vidím před očima jeho obličej, naslouchal a díval se oknem kamsi do dálky, účtoval se životem a myslel na Vás...“

Musíme si uvědomit, s jakou ohromnou tíhou na duši odcházel Lenin ze života. Nechával za sebou nedokončený nový svět, který začal tvořit a jehož zachování a rozvoj

[1] Časopis Kommunist, č. 5, 1956, str. 56 (podtrženo M.Š.).

byly velice složité, věděl, že jeho blízcí spolupracovníci potřebují od něho instrukce, radu, pomoc. V posledních letech o nich velice přemýšlel, každého jako by prověřoval, podroboval ho pečlivé analýze, probíral jeho nedostatky a klady, zamýšlel se nad jeho schopnostmi k revoluční práci, a konečně vnímal, musel vnímat velkou bolest a neklid svých drahých — ženy, sestry a mnoha jiných. A přitom pohled, jejž upíral do dálky, do okna, vlastně ne do budoucnosti, ale do minulosti, byl velice klidný. Jako by Lenina zalila vlna času a odnesla jeho myšlenky od vlastní osoby ne k vnějšímu světu, ale od vnějšího světa k sobě samému, možná že se poprvé v životě sám sebe zeptal, jaký vlastně jsem já, jaký byl opravdu můj život, který se obraznosti přítele a umělce jeví takto?

Gorkij za sebou také nechával tíhu nedokončeného; nedopsal Klima Samgina, kterého pokládal za nejdůležitější knihu svého života, zanechával tady spoustu práce, dopisy čekající na odpověď, cizí rukopisy žádající posouzení, přátele a spisovatele, které sám vychovával. Prožil četné lásky a mnoho nejrůznějších vztahů. Ale jeho duše se před smrtí obracela — k Leninovi. To nebyla pouhá „vzpomínka“. Speranskij píše, že o něm „několikrát mluvil“.

Nazvala jsem tuto předsmrtnou „schůzku paměti“ dvou lidí podivuhodnou. Ale když se nad ní zamyslíme, nebylo na ní nic podivného. Podivné je jen to, že se ještě žádný umělec o této přátelské lásce politického otce revoluce k velikému umělci, jenž vyšel z lidu, o této nutnosti existence jednoho pro druhého, nezmínil.

A ještě podivnější je, že se až dodnes se vším lidským v Leninově životopise nedokážeme vyrovnat, že zakrýváme neproniknutelnou rouškou právě ono „okno do dálky“, do kterého se před smrtí upíral uhasínající pohled Lenina — člověka.

„Asketicky a statečně“, napsal Gorkij. Statečně ano, ale ne asketicky. V tom se Gorkij mýlil. Lenin nenáviděl askezi, příliš miloval život. Prožil velkou požehnanou lásku, horoucně, hluboce, vášnivě miloval lidi. O Marxovi a Engelsovi dokonce napsal: „Stále jsem ještě zamilován do Marxe a Engelse a nesnesu, aby je někdo haněl.“ Pamatuji se na dojem, který na mne udělala stránka z knihy V. Dridzové o Krupské. Autorka popisuje, jak Naděžda Konstantinovna, vždycky velice zdrženlivá, prostě nevydržela, když už podesáté pročítala knihy a rukopisy, kde se na všechny možné způsoby opakuje, že s Leninem v Šušenském jen pracovali, že překládali dílo manželů Webbových, a rozhořčila se. Překládali Webbovy! Byli novomanželé a měli se spolu rádi. Ze všeho kolem měli radost. „Mladá vášeň to byla,“ řekla sama Krupská a Věra Dridzová[1] ji ve svých vzpomínkách cituje, a teď najednou „překládali Webbovy!“ Z těchto slov přímo vyzařuje hluboký nesouhlas této zdrženlivé ženy, která si ve dvacátém století ještě zachovala všechny ty čisté rysy revolucionářek minulého století. Prostě už se neovládla a musela to říci: „mladá vášeň“. Přiznejme si upřímně, že mnozí spisovatelé, historici a vědci se mnoho let nezabývali ničím jiným než zastíráním skutečného života největšího člověka naší doby domáckou rouškou: „překládali Webbovy...“

Prožil velkolepý život, ale ne asketický. Život v odříkání, ano, v odmítání, Entsagung, jak říká Goethe, ve velikém odříkání si osobních zájmů ve jménu štěstí lidu, velikého tvůrčího štěstí — jediné lásky, jediného životního cíle, odříkání se „šachů“ ve jménu politiky.

Najednou jsem procitla ze svého zamyšlení, jako kdy-

[1] Věra Dridzová, Naděžda Konstantinovna Krupská. M., Gospolitizdat, 1958, str. 20. Přesný citát z Krupské zní: „Vždyť jsme byli mladí, to nám toto vyhnanství zkrášlovalo. Když se ve svých pamětech o tom nezmiňuji, to přece neznamená, že v našem životě nebyla ani poezie, ani mladá vášeň!... A on si napíše: neustále překládali Webbovy!“

by mě někdo vytrhl ze sna. Cosi mnou vnitřně otřáslo, ale nebyl to otřes — byl to naopak plavný, lehce šumící svist rytmicky jedoucího auta. Dostali jsme se, jak se zdálo, z „nepromačknutelné mačkanice“, jak říkala Naděžda Krupská,[1] a teď jsme se řítili po úzkém pobřeží Neapolského zálivu. Napravo se modralo moře, ale to není to pravé slovo. Modř byla, i když byl prosinec, rozžhavená jako okraje taveného kovu, jenž v sobě tají krásu ohně. Slunce pálilo jako v plné sezóně. Nalevo nad námi visely pískově zbarvené skály se zaprášeným porostem a tak ostře bílými domky, že při pohledu na ně bolely oči. Flóra zmizela a fauna tu žádná nebyla, po pobřeží zalitém sluncem jako roztaveným zlatem se kutálelo jen naše auto, připomínající osamělý míč. Muž za volantem se už usmířil, kdesi za úžlabinou zůstaly Pompeje, minuli jsme „Čínskou zemi“ — Terracinu. Cesta byla čím dál zajímavější. Sešit s výpisky, o kterých jsem až doteďka opatrně, jako bych vedla za ruku dítě, přemýšlela, jsem uložila zpátky do tašky a začala jsem se rozhlížet po krajině. A najednou ... zase únik... Opět se mi v myšlenkách vybavila poslední předsmrtná „schůzka paměti“ Lenina a Gorkého.

Nejen Naděžda Konstantinovna, ale každý z nás, kdo jsme byli životem s Iljičem spjati, si vybavuje ten obličej a ten pohled, s nímž Lenin poslouchal a díval se kamsi do dálky... „V posledním měsíci života,“ psala Krupská Gorkému. To znamená v zimě. Oknem je vidět zasněžené stromy, jejichž větvemi prosvítá dálka, snad alej v parku v Gorkách, snad světlý průzor mezi smrky. Zima, ptáci nezpívají, mráz ukoval ledové rampouchy, ale jejich třeskot nepronikne zdí, je ticho. Naděžda Konstantinovna

[1] N. K. Krupská, Vzpomínky na Lenina, M., Partizdat, 1933, str. 156.

čte klidně, nezvyšuje hlas, aby nemocného nerozrušila. Čte Gorkého článek:

„... Jediným cílem Leninova života je blaho všech lidí, určitě vidí v daleké budoucnosti konec toho velikého procesu, jehož počátku asketicky a statečně věnoval celý svůj život...“

A tu se mi zdá, jako by se Iljičovy rty téměř neznatelně usmály. Nemám žádné důkazy. Jediný svědek, Krupská, se o tom nikdy nezmínila. Ale kdykoli zavřu oči, vidím před sebou ten úsměv, vidím ho, když si v mauzoleu prohlížím nehybné rysy, spoutané věčným mlčením. Musel se téměř neznatelně usmát. Proč se Vladimír Iljič náhle a z ničeho nic rozhodl vyslechnout dávno známý článek starého přítele, který ho kdysi tak rozhořčil? Přece ne proto, aby se na rozloučenou pokochal pochvalnými slovy, nebo proto, aby se ujistil, že se tehdy nad článkem rozhořčil spravedlivě. Teď se dostávám do sféry dohadů. A každý, kdo má od této sféry klíč, tam musí vejít, má na to právo. A ten klíč, to je láska... A já ten klíč mám.

...Hm, hm... Mohl si zamumlat Iljič sám pro sebe. Dokázal dát tomu stručnému a tak charakteristickému hm, hm nekonečnou řadu nuancí, od jedovaté ironie až k opatrnému váhání, často se v tomhle hm, hm ozval pronikavý humor, jehož byl schopen jen člověk, který se dobře vyznal ve všech „ďábelských nejapnostech života“, jak o něm napsal po jeho smrti Gorkij.

Ale co mohl tímhle svým hm, hm myslet v tuhle chvíli? V posledních letech, i v tomto posledním období, kdy byl nucen ležet, chyběl tomuto bojovníkovi dávný spor s přítelem; nemohl se obejít bez polemiky. Chtěl proniknout do podstaty těchto řádků, rozluštit hádanku, vyhmátnout jako teplý životný dech „reálné protiklady, mnohem bohatší, různorodější a obsažnější, než se člověku na první pohled zdá“. Aby ho pokropily svou živou vodou ve chvíli, kdy mu lékaři zakázali veškeré diskuse a návštěvy; vstát a pustit se na lyžích do té dálky nejde,

a už nikdy to nebude možné. Možná že si to tak neuvědomoval. Možná že to jen nejasně cítil někde na dně duše, že to byl jakýsi nepojmenovatelný instinkt. Ale toho podnětu a následujícího zdůvodňování, toho životodárného kontaktu s protivníkem v tehdejším sporu dosáhl.

„Hm, hm...“, „asketicky a statečně“. Nejenže je to formálně špatně vyjádřeno, askeze nejde dohromady se statečností, únik ze života není statečnost, ale zbabělost; není to však pravda ani obsahově, on nikdy nebyl asketa, byl bojovník.

Říká se, že když člověk odchází ze života, vybavují se mu všechny události, které prožil od dětství až po poslední dny. Co se tenkrát odehrávalo před Leninovýma očima, upřenýma do dálky? Snad se díval na zasněženou alej v parku, po které nedávno prošel kovář z gluchovské továrny. Pozoruhodný stařík, jakoby ztělesňující hrdiny prvních románů mladého Gorkého. Pevně objal Lenina a pořád jen ujišťoval: „Jsem dělník, kovář, Vladimíre Iljiči. Jsem kovář, a my vykoveme všechno, co sis předsevzal,“ rozplakal se. Lenina zaplavila radost z této lásky lidu... Oni, Gluchovci, přijeli zasadit višně. Bylo to hezké, přinesli s sebou přírodu. A možná že ho vzpomínky unesly daleko, daleko, až k úpatí Rothornu do švýcarské vesničky Sörenbergu, kde se kdysi ve třech toulali po lese a sbírali houby, kterých tam byla spousta. Nebo se octl ve svém koutku na zahradě, u svého pracovního stolu, kde pracoval velmi rád.

Značně později napsala Krupská ve svých pamětech: „Vstávali jsme brzo a do oběda, který se podával podle švýcarského zvyku ve dvanáct hodin, se každý z nás uchýlil do svého zákoutí na zahradě. Inessa často hrávala v tuhle dobu na klavír a při hudbě, která sem doléhala, se velice příjemně pracovalo.“ Teplý proud hudby se mísí s vůní lesa, hřibů a mechu vysušeného sluncem, hora Rudý roh, Rothorn, protěž...

Lenin nenáviděl v boji, jak je to člověku vlastní, a Lenin dovedl mít rád, jak jen je toho lidské srdce schopno. A kdyby tomu tak nebylo, kdyby byl asketa, nemohlo by ho lidstvo tak milovat, milovat ho jako někoho blízkého, svého, koho stále potřebuje. Tak, jak ho miluje dodnes.

OBSAH

Anatolij Lunačarskij

Vůdce proletářské revoluce *(přel. J. Hulák)* 10

Alexandra Kollontajová

Velikán ducha a vůle *(přel. J. Hulák)* 14
Leninův hlas *(přel. J. Hulák)* 16

Václav Vorovskij

V. I. Uljanov-Lenin *(přel. J. Hulák)* 22

Vladimír Bonč-Brujevič

Jak psal Vladimír Iljič Dekret o půdě *(přel. A. Plavcová)* 32
Sovětský státní znak *(přel. A. Plavcová)* 37

Maxim Gorkij

V. I. Lenin *(přel. J. E. Dlouhý)* 42

Emmanuil Kazakevič

Modrý sešit *(přel L. Střihavková)* 70

Alexandr Bek

Leninův dopis *(přel. A. Plavcová)* 92

Sergej Antonov

Setkání v Kremlu *(přel. J. Dienstbierová)* 108
Posel z Pachomovky *(přel. J. Dienstbierová)* 117

Savva Dangulov 134
Přítel *(přel. A. Nováková)* 147
Mandát *(přel. A. Nováková)* 285

Konstantin Fedin
Leninův portrét (*přel. Z. Krejčová*) 166

Jelizaveta Drabkinová
Výkres Aljoši Kaljonova (*přel. H. Štěpánková*) . . . 178

Stěpan Gil
Atentát na V. I. Lenina (*přel. J. Kvapil*) 192

Ivan Aramilev
Chvíle oddechu (*přel. V. Kružíková*) 204

Dělníci vyprávějí o V. I. Leninovi (*přel. A. Plavcová*) . . . 223

Leonid Radiščev
Nenabitá kazeta (*přel. A. Plavcová*) 236

Sofja Vinogradská
Jubilant (*přel. V. Kružíková*) 246

Marietta Šagiňanová
Vánoce v Sorrentu (*přel. H. Müllerová*) 266

VYPRÁVĚNÍ o LENINOVI

Z ruských originálů přeložili J. Dienstbierová J. E. Dlouhý, J. Hulák, Z. Krejčová, V. Kružíková, J. Kvapil, H. Müllerová, A. Nováková, A. Plavcová, H. Štěpánková, Střihavková. Ilustrace z archívů SSSR připravil Vladimír An. Obálku a vazbu navrhl Milan Albich. V roce 1975 vydalo Lidové nakladatelství, Václavské nám. 36, Praha 1, jako svou 1566. publikaci, ve spolupráci s nakladatelstvími Orbis, Praha a Progress, Moskva. Odpovědná redaktora Jana Volná. Vytištěno v SSSR. Formát papíru 84/108 AA 12,86 (text 10,53, přílohy 2,33), VA 13,41. 288 stran (z toho 28 stran příloh). 13-34. Náklad 10 000 výtisků. I. vydání.

26-056-75. Cena váz. 23 Kčs

LIDOVÉ NAKLADATELSTVÍ
ORBIS
NAKLADATELSTVÍ PROGRESS
26-056-75
13-34
Cena váz. 23,- Kčs